

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

İBN BATTÛTA'YA GÖREXIV. YÜZYILANADOLU KÜLTÜR HAYATI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Suat KARAMAN

Tez Danışmanı

Pof. Dr. Seyfullah KARA

Karabük

Ocak, 2015

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

İBN BATTÛTA'YA GÖRE XIV. YÜZYIL ANADOLU KÜLTÜR HAYATI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Suat KARAMAN

Tez Danışmanı

Pof. Dr. Seyfullah KARA

Karabük

Ocak, 2015

TEZ KURULU ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Suat KARAMAN'a ait "İbn Battûta'ya Göre XIV. Yüzyıl Anadolu Kültür Hayatı" adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından Tarih Yüksek Lisans programı tezi olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı

İmzası

Tez Kurulu Başkanı

(Danışman)

: Prof. Dr. Seyfullah KARA

Üye

: Yrd. Doç. Dr. Ahmet Sait CANDAN

Üye

: Yrd. Doç. Dr. İsmail Şahin

Tez Sınavı Tarihi : 25.12.2014

TEZ DOĞRULUK BEYANI

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TARİH YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dūřecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gōsterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışımda alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tūm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

25/ 12 / 2014

Suat KARAMAN

İmzas

ÖNSÖZ

Anadolu coğrafyası tarih boyunca toplulukların ve devletlerin hedefindeyolarak farklı dönemlerde çeşitli kültürlerin egemenliği altına girmiştir. İstilalar, fetihler ve yerleşmeler sonucunda ortaya çıkan bu kültür çeşitliliği, zamanla sentezlenerek Anadolu'ya has bir kültürün ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Anadolu'nun kendine has kültürü ve bünyesindeki kültür çeşitliliği, tarihin her döneminde seyyahları, gezginleri bu coğrafyaya çekmiştir. Bunun sonucunda ise, Anadolu coğrafyası, pek çok esere konu olmuştur. Anadolu coğrafyasını ele alan seyyahlardan birisi de 1333 yılında Anadolu'ya gelerek Anadolu'nun pek çok şehrini gezen ve Anadolu hakkında bize kıymetli bilgiler veren İbn Battûta'dır.

İbn Battûta, 725 yılında doğduğu şehir olan Tanca'dan yola çıkmış ve yirmi sekiz yıl süren gezisi boyunca pek çok ülkeyi gezmiştir. Gezdiği ülkelerin inançlarını, toplumsal yaşayışlarını, âdetlerini, doğal güzelliklerini ve kurumlarını ilginç bilgilerle bezeyerek bize aktarmıştır.

İbn Battûta, iletişimin ve bilgi paylaşımının yetersiz olduğu bir dönemde pek çok yer gezerek toplumlar arasında bir köprü vazifesi görmüştür. Aktardığı bilgilerde 14. yüzyılın bir resmini çizmekte ve bu bilgilerin gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu yönüyle seyahatnâmesi, pek çok araştırmanın ana kaynağı konumuna gelmiştir. Anadolu hakkında aktardığı bilgiler, Türk kültürünün aydınlatılmasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışmada, İbn Battûta'nın seyahatnâmesinde yer alan kültür öğeleri; gerek İbn Battûta'nın çağdaşı yazarlar gerekse de günümüz yazarlarıyla kıyaslanarak bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde, Anadolu'nun ilmî hayatı ve seyahatnâmede adı geçen ilim adamları İbn Battûta'nın verdiği bilgiler değerlendirilerek ele alınmıştır. İkinci bölümde İbn Battûta'nın gözlemlerinden yararlanılarak XIV. yüzyıl Anadolu'sunun dini, sosyal ve kültürel öğeleri incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise seyahatnâmede aktarılan iktisadî hayat ve bu iktisadî hayat içerisindeki ahilerin rolleri İbn Battûta'nın anlatımından yararlanılarak tartışılmıştır.

Anadolu tarihiyle ilgili bir onunun araştırılması ve incelenmesi için ilgimi bu yöne çeken, yoğun olmasına rağmen karşılaştığım güçlükler ve sorunlar karşısında bana yardımcı olan ve araştırmanın ortaya çıkmasında büyük katkıları olan değerli hocam Prof. Dr. Seyfullah KARA' ya, çalışmam boyunca bana destek olan aileme ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Suat KARAMAN

Ankara-2015

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SEYAHATNÂMEYE GÖRE İLMÎ HAYAT VE İLİM ADAMLARI

1.1.SEYAHATNÂMEYE GÖRE İLMÎ HAYAT VE İLİM ADAMLARI	8
1.1.1.Seyahatnâmeye Göre İلمي Mekânlar	8
1.1.1.1. Medreseler	8
1.1.1.2. Zaviyeler	12
1.1.2. Seyahatnâmede Adı Geçen İlim Adamları	15
1.1.2.1. Şihabeddîn Hamevî	15
1.1.2.2. el-Hac Muslihiddin	15
1.1.2.3. Hârezmî	16
1.1.2.4. İbn Kalemşah	17
1.1.2.5. Muhyiddîn	18
1.1.2.6. Fakîh Hacı Alâeddîn Sultan Öyûkî	20
1.1.2.7. Fakîh Şemseddîn	20
1.1.2.8. Tâceddîn Sultan Öyûkî	21
1.1.2.9. Fenikeli Sadreddîn Süleyman	22
1.1.2.10. Dâdâ Emir Ali	22
1.1.3. Bölge Hakimlerinin İlim Adamlarına Verdikleri Önem	23

İKİNCİ BÖLÜM:
İBN BATTÛTA’NIN ESERİNE GÖRE ANADOLU’DA DİNİ-SOSYAL VE
KÜLTÜREL ÖGELER

2.1. İBN BATTÛTA’NIN ESERİNE GÖRE ANADOLU’DA DİNİ-SOSYAL VE KÜLTÜREL ÖGELER	26
2.1.1.Seyahatnâmede Geçen Dini Kültür Öğeleri	26
2.1.1.1. Mezhepler ve Tarikatlar	26
2.1.1.2. Cenaze Merasimleri ve Yas Âdetleri	29
2.1.1.3. Mübarek Gün ve Gecelerde Yapılanlar	32
2.1.1.4. Ulu Cami ya da Cuma Camileri.....	35
2.1.1.5. Tekke ve Zaviyeler	36
2.1.1.6. Sema Etme	39
2.1.2. Seyahatnâmeyle Göre Sosyal Hayat	41
2.1.2.1. Kadının Toplumdaki Yeri	41
2.1.2.2 Müslümanlar ve Gayr-i Müslimler Arasındaki İlişki	44
2.1.2.3. Yazlık-Kışık Uygulaması.....	46
2.1.2.4. Hamam Âdeti.....	47
2.1.2.5. Haşış (Haşhaş) Yeme Âdeti	48
2.1.3. Seyahatnâmede Geçen Anadolu Kültür Öğeleri	50
2.1.3.1. Misafirperverlik	50
2.1.3.2. Resm-i Kabul ve Selamlaşma	53
2.1.3.3. Hediyeleşme ve İkram	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SEYAHATNÂMEDE GEÇEN İKTİSADÎ UNSURLAR

3.1. SEYAHATNÂMEDE GEÇEN İKTİSADÎ UNSURLAR	56
3.1.1. Dokumacılık	56
3.1.2. Yer Altı Kaynakları ve Madencilik	59
3.1.3. Tarım	60
3.1.4. Hayvancılık	62

3.1.5. Cariye ve Köle Ticareti	64
3.1.6. İhracat Ürünleri	66
3.1.7. Anadolu’da İktisadi Hayata Yön Veren Toplumsal Bir Kurum Olarak “Ahilik”	69
3.1.7.1. İbn Battûta’ya Göre Ahi ve Ahilik	69
3.1.7.2. Ahilerin Günlük Yaşayışları	70
3.1.7.3. Ahi Zaviyeleri ve Misafirlik	73
3.1.7.4. Ahilerin Dini Hayatı	75
3.1.7.5. Ahilerin Giyim-Kuşamları	77
3.1.7.6. Ahilerin Ahlaki Özellikleri	79
SONUÇ	82
KAYNAKÇA	84
ÖZET	94
ABSTRACT	96
EKLER	98
EK 1. İbn Battûta’nın Yol Haritası	98
EK 2. İbn Battûta’nın Anadolu Yol Haritası	99

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
Akt.	: Aktaran
AÜEBFD	: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
bkz.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DTFCD	: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi
Edit.	: Editör
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
İÜİFM	: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası
KTBY	: Kültür Bakanlığı Yayınları
KTMÜ	: Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
TDA	: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
Yay.	: Yayınlar

GİRİŞ

Anadolu'nun tarih boyunca yaşadığı istilalar ve Anadolu coğrafyasında gerçekleştirilen yerleşme faaliyetleri, toplumları bir arada yaşamaya mecbur kılmıştır. Bu durum ise, etkileşime açık bir yapının oluşmasına katkı sağlamış, ayrıca kültürlerin birbirinden etkilenmesine sebep olmuş, neticesinde ise Anadolu kültürü diye nitelendirilebilecek çok yönlü bir kültürleşme süreci meydana gelmiştir. Roma ve Bizans dönemlerinde inşa edilen kalelerin Malazgirt Zaferi'nden sonra Türklerin eline geçmesi ve yerli halkın batıya çekilmesiyle birlikte Anadolu'daki hakim güç Türkler olmuştur. Türkler, bütün maddi ve manevi kültür öğeleriyle Anadolu'ya gelerek Türk kültürünün Anadolu'ya yerleşmesini sağlamışlardır.

Ziyaaddin F. Fındıkoğlu kültürün tanımını, "*Öğrenilen, okunan, işitilen şeylerin zihinde bıraktığı tortulardır. Bu tortuların kaynağı neresi olursa olsun, o artık benimsenmiş, zihne mâl edilmiştir.*" şeklinde yapmaktadır.¹ Bu tanıma göre kültürün, herhangi olay veya durum karşısında edindiğimiz bilgileri kavramak ve yorumlamakla, karşılaştığımız olayın veya durumun kültürünü kazanmanın aynı şey olduğu ortaya çıkmaktadır. Fındıkoğlu, milli kültür tanımını ise "*Bir milletin kültürü, oturduğu coğrafya parçası üzerinde yarattığı her türlü beşerî eserlerin mecmuudur.*" şeklinde yapmaktadır.²

Bu tanımdan hareketle, kültürün bir anda ortaya çıkmayan zamanla gelişip büyüyerek ortaya çıkan bir olgu olduğu anlaşılmaktadır. Buda kültür unsurlarının nesilden nesile aktarılmasıyla gerçekleşmektedir. İbrahim Kafesoğlu bu konuda, "*Dil, örf ve adetler, inançlar geçmiş yüzyıllardan akıp gelen ictimai değerlerdendir. O halde kültür kadim olmak vasfına haizdir. Bu kültürün tarihîliğinin gerektirdiği bir karakterdir. Cemiyetler kadar eski olan kültür unsurları nesilden nesile intikal eder.*" demektedir.³

¹ Fındıkoğlu, Ziyaaddin F., "Kültüre Dair", *Türk Yurdu/253 (1956)*, s.571-574.

² Fındıkoğlu, Ziyaaddin F., "Millî Kültüre Dair", *Kültür Haftası Dergisi/13 (1936)*, s.245-246.

³ Kafesoğlu, İbrahim *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*, İstanbul 1970, s.59; Ayrıca bkz.; Taneri, Aydın, *Türk Devlet Geleneği*, Ankara 1975, s.137; Göde, Kemal, *Türk İslam Kültür ve Medeniyet Tarihi*,

Yapılan bu tarif ve açıklamalardan çıkan sonuca göre kültürü şöyle ifade etmek mümkündür: “Bir toplumu, bir cemiyeti, bir milleti kendi öz benliğinde koruyarak, onu diğer milletlerden ayıran maddi manevi değerler bütünüdür.”⁴

Bütün bu tanımlamalardan sonra kültürü, bir ulusun veya topluluğun ortaya koyduğu orijinal maddi, manevi değerler bütünü olarak değerlendirmek doğru olacaktır. Kültürel değerlerin araştırılmasında ve ortaya çıkarılmasında farklı kaynaklardan faydalanmak mümkün olacaktır. Kullanılan dilin özellikleri, mimari eserler, arkeolojik kalıntı ve buluntular, seyyahların aktardığı bilgiler gibi çeşitli kaynaklar da kültür araştırmalarına olanak sağlamaktadır. Bu kaynaklardan biri olan seyahatnâmeler ise yazarın görgü tanıklığı ve dönemsel olayların anlatılmasından dolayı kültür ve tarih araştırmalarında başlıca kullanılan kaynaklar haline gelmektedir.

Arapça “gezmek, gezi” anlamındaki seyâhat ile Farsça “nâme” kelimelerinden oluşan seyâhat-nâme “gezi mektubu, gezi eseri” mânasına gelmektedir. Arap edebiyatında “seyahat” ve “seyahatnâme” anlamında daha çok “rihle” kelimesi kullanılır. Bizde ise “seyahatnâme” kelimesi kullanılmaktadır. Edebü’r-rihle, edebü’r-rahâlât tanımları modern zamanlarda ortaya çıkmış, özellikle İbn Battûta seyahatnâmesinin XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Fransızca, İngilizce gibi dillere çevrilmesinden sonra Arap edebiyatında da kullanılmaya başlanmıştır. Rihle “bir yerden bir yere göç etmek” manasındaki rahl mastarından isim olup “göç” demektir. Eski Arap şiirinde, Kur’ân’da vehadislerde rihle “göç, yolculuk, gezi, seyahât” anlamlarında kullanılmış, Kur’ân’da Kureyş kabilesinin yaptığı yolculuk ve seyahâtlere rihle diye anılmıştır.⁵

Genel tanımıyla seyahatnâme, dar veya geniş bir coğrafyada seyyahın gezip gördüğü yerler hakkındaki izlenimlerini aktardığı eserdir. Genellikle hayatının önemli bir kısmını gezilerde geçirmiş kişiler seyyah veya gezgin denilmektedir. Gezilen coğrafyanın iklimi, insanları, tarihi eserleri, eski-yeni yapıları, yol ve ulaşım özellikleri, günlük hayatı meydana getiren ayrıntıları vs.

Kayseri 1992; Kaplan, Mehmet, *Türk Milletinin Kültürel Değerleri*, İstanbul 1977; Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, TTK, Ankara 1977.

⁴ Göde, a.g.e., s. 49-50.

⁵ Yazıcı, Hüseyin, “Seyahatnâme”, *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVII, s. 9.

seyahatnâmelerin konusunu oluşturur. Seyahatnâmeleri,içerikleri bakımından tarih, coğrafya ve sosyoloji bilimlerini destekleyen belgeler olarak değerlendirmek de mümkündür. Seyahatnâmeler, konu edindikleri kültür alanlarına ilişkiyardımcı kaynak olmalarının yanı sıra, tarih araştırmacılığında içerdikleri önemli bilgilerve birincil kaynak olmaları sebebiyle oldukça mühim kaynaklardandır.⁶

XIV. yüzyıl İslam dünyasını ve Türk dünyasını geniş bir şekilde hem toplumsal hem de siyasi olarak ele alan kaynakların en önemlilerinden biri de İbn Battûta'nın kaleme aldığı "*Tuhfetü'n-Nuzzâr fî Garâibi'l-Emsâr ve Acâibi'l-Esfâr*" başlıklı seyahatnâmedir.⁷

İbn Battûta 28 yıl süren gezileri neticesinde oldukça geniş bir coğrafyanın, devlet ve toplum yapılarını, inançlarını, doğal güzellik ve ürünlerini, adetlerini eserinde bir araya getirerek aktarmıştır. İbn Battûta bu haliyle ortaçağın en büyük Müslüman seyyahı olarak bilinir.⁸

"*Tuhfetü'n-Nuzzâr fî Garâibi'l-Emsâr ve Acâibi'l-Esfâr*" aynı zamanda bazı kaynaklarda Rihletü İbn Battûta olarak da bilinmektedir.

Seyyah 17 Recep 25 Şubat 1304(H. 703)te Fas'ın Tanca şehrinde doğmuş; 1377(H. 770) 'de Tâmesna-Merrâkeş kadısı iken vefat etmiştir.⁹

İbn Battûta'nın eserinde aktardığı,

"*Beytü'l-Harâm'ı hacetmek ve Ravza-i Mutahhara'yı ziyaret etmek maksâdıyla 2 Receb 725 (14 Haziran 1325) Perşembe günü doğum yerim olan Tanca'dan çıktım. O zaman, kuşların yuvalarını terkedişleri gibi, ben de vatanımı terkettim. Annem babam henüz hayatta idiler. Kendilerinden üzümlere ayrıldım. Bu benim için olduğu kadar onlar için de bir üzüntü kaynağı oldu. Seyâhate çıkışım, müminlerin emîri ve dinin yardımcıısı, imam-ı mukaddes Ebû Yusuf b. Abdülhakk'ın oğlu Ebû Sa'îd'in saltanatı zamanına rastlıyordu. Tanca'dan ayrıldığımda 22 yaşında idim.*"¹⁰

ifadelerinden hac vazifesini yerine getirmek üzere baba ocağından ayrıldığını anlamaktayız. Fakat bu ayrılış İbn Battûta için kolay olmamıştır. Hayatının büyük bölümünü ailesiyle geçirmiş olması ve anne-babasının, gidişine fazlaca üzülmeleri

⁶ Coşkun, Menderes, "Seyahatnâme", *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVII, s. 13-15.

⁷ İbn Battûta, *Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta et-Tancî, İbn Battûta Seyahatnâmesi*, (çev.. A. Sait Aykut), Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2010, s. XXI.

⁸ Aykut, A. Sait, "İbn Battûta", *DİA XIX*, İstanbul,2009, s. 361.

⁹ Aykut, "İbn Battûta ", s.361; Hitti, Philip K.,*Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 781

¹⁰ Çakmakçı, Cevdet, "İbn Battûta Seyahatnâmesi'nde Türkçe Kelimeler", *AÜİFD*, 1(2006), s.159-160.

yazarında benzer duygular yaşamasına ve üzülmesine neden olmuştur. İbn Battûta'nın bu yaşına kadar Tanca dışına çıkmadığını “kuşların yuvalarını terk edişleri gibi” cümlesinden anlamaktayız. Ayrıca kaynaklarda da İbn Battûta'nın daha önce Tanca dışına çıktığına dair herhangi bir rivayet bulunmamaktadır.

İbn Battûta'nın hayatı ve şahsiyeti hakkındaki bilgilerin ana kaynağı kendi seyahatnâmesidir. İbn Battûta'dan bahseden en eski müellifler Lisânüddin İbnü'l-Hatîb, İbn Hacer el-Askalânî ve İbn Haldun'dur; Makkarî ve Abdülhay el-Hasenî de er-Rihle'den alıntı yapmışlardır. Mağrib'de Sa'dîler tarafından İstanbul'a sefir olarak gönderilen Ebü'l-Hasan et-Temgrûfî eserinde bazı şehirleri anlatırken İbn Battûta'ya atıfta bulunmuş, Zebîdî de ondan bahsederken Muhammed b. Fethullah el-Beylûnî'nin yaptığı muhtasara temas etmiştir.¹¹

İbnü'l-Hatîb, Abdülhâdî et-Tâzî tarafından yayımlanan bir mektubundan da anlaşıldığı üzere aslında İbn Battûta'yı çok iyi tanımaktadır. Fakat muhtemelen mesleki kıskançlıklarından dolayı ona çok yer ayırmamış, sadece birkaç cümleyle İbn Battûta'ya değinmiştir. Eserine aldığı bu bilgileride hocası Ebü'l Berekat İbnü'l Hac el-Billifiki'den naklen verdiği anlaşılmaktadır.¹² İbn Haldun ise vezir İbn Vüdrar el-Haşemi'nin bir uyarısı vesilesiyle eserinde İbn Battûta'ya değinmiştir.¹³

Aslında, Rihle'nin İbn Battûta'nın kaleminden çıkmış bir eser olmadığı seyahatnâmede yer alan bilgilerden anlamaktayız. Nitekim seyahatnâmede geçen,

“...ve zâtâlılarının yüksek makamının bendesi, yüce kapılarının ayrılmaz bekçisi; huzurlarında eğilmekten şeref duyan Muhammed b. Muhammed İbn Cüzeyy Kelbi'ye- O, Cenâb-ı Hakk'ın yardımıyla daima Haşmetmeâbın hizmetine amâde, iyiliklerine müteşekkirdir- buyruk verildi; üstat Ebü Abdullah'ın yazdırdığı hatıraları bir kitapta etraflıca derleyip toparlasın diye.”¹⁴

şeklindeki cümle bu yargımızı kanıtlamaktadır. Rihle'yi İbn Battûta'nın hatıralarından ve notlarından faydalanarak kaleme alan kişi İbn Cüzeyy Kelbi'dir. İbn Battûta gezileri sırasında tutmuş olduğu notların bir kısmını Hindistan'da soyguna uğradığı sırada, bir kısmını da Kalikut Limanı'nda bindiği geminin batmasını üzerine kaybetmiştir. Eserini yazdırırken bazı bölümlerde hafızasından ve

¹¹ Aykut, a.g.e., s.361.

¹² Aykut, a.g.e., s. 361.

¹³ İbn Haldun, *Mukaddime I*, (Haz. Süleyman Uludağ), Dergah Yay., İstanbul, 2007, s. 409-410.

¹⁴ İbn Battûta, *Seyahat-nâme-i İbn Batuta*, (çev.. Mehmet Şerif), Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1333-1354, s. 318.. 6.

hatıralarından yararlanmış olması bazı yazarlar tarafından ihtilafla karşılanmıştır. Tabi bu durumun oluşmasında İbn Cüzeyy Kelbi'nin eklediği kısımlar ve mübalağalı tasvirler de etkilidir.¹⁵

Fakat İbn Cüzeyy eserinde,

“Üstat İbn Battûta'nın sözlerini naklederken onun maksâdını anlatan kelimeleri kullandım ve çok defa da nasıl söylediyse 'köküne, dalına dokunmadan' öylece bıraktım, bahsettiği şeylerin aslı nedir diye araştırmadım. Çünkü üstadımız aktardıklarını değerlendirme sırasında en iyi yolu tutmuş, aslı astarı olmayan haberler için güvensizliğini bildiren sözler söylemiştir. Ben yer ve kişi adlarından problemlili olanları halletmek ve hareketleri belirtmek suretiyle kitabı daha verimli hale getirmeye çalıştım.”

demektedir. Burada İbn Cüzeyy *“köküne dalına dokunmadan öylece bıraktım.”* diyerek, çoğu kez İbn Battûta'nın kelimelerini kullandığını ve onun anlatımına eklemeler yapmadığını belirtmektedir. İbn Cüzeyy, İbn Battûta'yı biraz övdükten sonra sadece bazı yer ve kişi adlarını daha anlaşılır hale getirmek için hareketler eklediğini bunu yaparken de amacının kitabı daha verimli hale getirmek olduğunu söylemektedir.¹⁶

Rihle, eleştirilere maruz kalmasına rağmen, ele aldığı coğrafyanın genişliği ve verilen bilgilerin başka kaynaklarla tutarlı olmasından dolayı yoğun şekilde araştırmalarda kullanılmaktadır. Seyyah; gezdiği yerlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini aktardığı için, İslam'ın yayıldığı bölgeler ve bu bölge halkları hakkında da teferruatlı bilgiye ulaşabilmekteyiz. Avrupa hariç neredeyse eski dünyanın tamamını gezen İbn Battûta'nın dönemi, dolaştığı ülkelerin çoğunda Türkler'in ve Moğollar'ın hâkim olması sebebiyle bir Türk-Moğol asrı sayılmaktadır.¹⁷ Eserin bu dönemde kaleme alınmış olması ise seyahatnâmenin, Türk kültürünün araştırılmasında faydalanılan başlıca kaynaklardan biri haline gelmesine neden olmuştur.

Seyahatnâmenin yazımı İbn Cüzeyy Kelbi tarafından 1355'te tamamlanmıştır¹⁸. İbn Cüzeyy'in kaleminden çıkan ilk nüsha Cezayir'de bulunan Konstantin şehrinde bulunarak Paris'e götürülmüş ve Bibliothegue Nationale' de

¹⁵ Parmaksızoğlu, İsmet, *İbn Battuta Seyahatnamesinden Seçmeler*, MEB Yayınları, İstanbul 1971, s.4.

¹⁶ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. XXXII

¹⁷ Aykut, *a.g.e.*, s.361.

¹⁸ Parmaksızoğlu, *a.g.e.*, s.4.

koruma altına alınmıştır.Eser, bu güne kadar kısmen ve tam metin olarak Fransızcanın yanında, İngilizceye, Almancaya, Portekizceye, Urduçaya çevrilmiş ve Arapça metni Mısır’da dört defa, Beyrut’ta ise iki defa basılmıştır. Arapça metin ve Fransızca tercümesi, 1853-1858 tarihleri arasındaParis’te C. Defremery ve Sanguinetti tarafından 4 cilt halinde düzenlenmiştir.¹⁹

H. A. R. Gibb zengin notlarla bezeli Selections from Ibn Battuta başlıklı kitabını yayımlamıştır(London 1929). XX. yüzyılın ikinci yarısında er-Rihle üzerine yapılan en zengin şerhçeviri Gibb'e aittir.²⁰

Arap dünyasında en son gerçekleştirilen Abdülhâdî et-Tâzî neşri ve birkaç ciddi araştırma hariç tutulursa “*er-Rihle*” konusunda ayrıntılı bilgi ve mukayeseye dayalı çalışma bulunmamaktadır. Tâzî, otuza yakın el yazmasına bakmış, zaman zaman Defremery Sanguinetti nüshasında bulunmayan farklı ibarelere ulaşmış, girişteçok zengin bir malzeme sunmuş ve dödüncü cildin sonundaki ilâvede eserle ilgili bazı belgelerden ve diplomatik kaynaklardan bahsetmiştir. Bu neşri önemli kılan bir hususda beşinci cildin şahıs isimleri, coğrafi isimler, siyasî - kültürel kavramlar, giyim kuşamlarla alâkalı tespitler, yemek ve hayvan isimleri gibi alanlarda otuz dört ayrı fihrist ihtivaetmesidir. Eserin ilk tam muntazam neşri budur.²¹

Seyahatnâmenin ilk Türkçe tercümesi muhtasar olarak H. 1290 tarihinde Süleyman Efendi Matbaasında bastırılarak neşredilmiştir Mehmed Şerif Paşa, er-Rihle'nin Defremery-Sanguinetti nüshasını Seyahatnâme-i İbn Battûta adıyla üç cilt olarak Türkçe'ye çevirmiştir (İstanbul 1315-1319). Eser ayrıca 1917 yılında Maarif Vekâletitarafından görevlendirilen bir heyete Defremery-Sanguinetti neşrinden tercüme ettirilmiştir. Bu çalışma, yirmi altı sayfalık bir mukaddime ve ayrıntılı bir fihristle birlikte beş cilttir.

¹⁹ Aykut, *a.g.e.*, s.367.

²⁰ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. XLIX.

²¹ Kafesoğlu, İbrahim, “İbn Battûta”, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1977, VI, s. 708. ; Aykut, *a.g.e.*, s. 367.

El yazması, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan bucevirinin zayıf tarafı ise fihrist kısmındaki bazı isimlerin yanlış imlâ ile verilmiş olmasıdır.²²

A. Said Aykut tarafından *net-Tâzî'* nin beş ciltlik neşri esas alınarak Gibb ve Beckingham'ın İngilizce, Yerasimos'un Fransızca tercümeleri ve Dunn'ın çalışması gibi diğer önemli literatürden faydalanılarak, Rihle'nin açıklamalı bir çevirisi yapılmıştır.

Bu çalışmada Mehmet Şerif Paşanın tercümesi olan *Seyahatnâme-i İbn Battûta* ve A. Said Aykut'un çevirisi olan *İbn Battûta Seyahatnâmesi* karşılaştırmalı olarak incelenerek, İbn Battûta'nın İslami dönem Anadolu kültürü hakkında verdiği bilgiler tartışılmıştır.

²² İbn Battûta, *a.g.e.*, s. LII.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEYAHATNÂMEYE GÖRE İLMÎ HAYAT VE İLİM ADAMLARI

İbn Battûta'nın notlarından faydalanılarak kaleme alınan seyahatnâmenin özelliklerinden birisiXIV. yüzyıl Anadolu'sunun ilmî hayatına ışık tutmasıdır.Seyyahın Anadolu seyahati sırasında misafir olduğu medreseler ve bu medreselerde müderrislik yapan kişiler hakkında bilgi vermesi, Anadolu'daki eğitim müesseselerinin yaygınlığını ve bu müesseselerde verilen eğitimin kalitesini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Diğer taraftan seyahatnâmede ele alınan bu konu, halkın ve hükümdarların ilme karşı olan tutumlarını ve ilim adamlarına karşı olan saygılarını ortaya çıkarmaktadır.

İbn Battûta, Arapça konuşarak anlaşabileceği kişilerin genellikle medreselerde ve zaviyelerde ilim adamları olduğunu bildiği için ziyaret ettiği yerleşim merkezlerindeki medreselere ve zaviyelere uğramaya özen göstermiştir. İbn Battûta'nın rutin hale getirdiği bu uygulaması, bizlere daha çok Anadolu'nun uç bölgelerinde oluşturulan ilim müesseseleri ve bu müesseselerin dağılımı hakkında bir fikir vermektedir.

1.1. ANADOLU'DA İLMÎ MEKÂNLAR

1.1.1. Medreseler

Medreselerin İslâm dünyasında doğuşunun, daha XI. yüzyıldan itibaren başladığı bilinmektedir.²³ Başlangıçta daha çok Horasan ve Maverâünnehir

²³ ; Kansu, Nafi Atuf, *Türkiye Maârif Tarihi Hakkında Bir Deneme*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul, 1930, s. 426-427. ; Kazıcı, Ziya, *İslâm Müesseseleri Tarihi*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1996, s. 230-231.

bölgelerinde kurulan medreseleri ²⁴ , Sultan Alparslan'ın veziri Nizamülmülk tarafından yaptırılan ve “*Nizamiye Medreseleri*” adıyla bilinen müesseseler takip etmiştir. Zamanla, Amul, Bağdat, Basra, Belh, Herat, İsfahan, Merv, Musul, Nişabur ve Tus gibi merkezlerde, Nizamiye ismini taşıyan çok sayıda medrese inşa edilmiştir.

Nizamiye Medreseleri; Şîî propagandalarına karşı, Sünnîliği korumak ve yaymak, İslâmiyet'i yeni benimseyen Oğuz topluluklarının dinî ihtiyaçlarını karşılamak, devlet memuru ve din adamı yetiştirmek, yoksul ve yetenekli öğrencileri topluma kazandırmak, fethedilen ülkelerin mânen de fethini sağlamak için gerekli insan unsurunu yetiştirmek aynı zamanda da bilginleri maaşa bağlayarak gerekli organizasyonu sağlamak gibi maksatlarla kurulmuştur. Söz konusu müesseselerde genellikle din, hukuk ve dil öğretimine ağırlık verilmekle birlikte, müspet bilimler de okutulmuştur.

Ünlü bilgin Gazalî, Bağdat Nizamiye Medresesi'nin müderrislerindendi. Bu medrese pek çok yönden dünyada kurulan ilk üniversite olarak kabul edilmektedir.²⁵

Türkiye Selçuklularında ilk medreseler, siyasî istikrarın tesis edildiği II. Kılıçarslan döneminde yaptırılmıştır. Bu hükümdardan sonra medrese yapımına daha da önem verilmiş, nihayet Alâeddin Keykubâd zamanında doruk noktasına ulaşmıştır.²⁶

Selçuklularda, hükümdarlar ve diğer devlet adamları nezdinde teamül hâline gelen medrese kurma faaliyetleri, Anadolu Beylikleri zamanında da aynen devam etmiştir. Bu dönemde, daha önce Danişmendliler ve Selçuklular tarafından belirli merkezlerde inşa edilmiş olan medreseler, yine aynı işlevlerini sürdürmüşlerdir. Ancak bu medreselerin sayıca az ve sadece bir kısım beyliklere intikal etmiş olması, yeni medreselerin de kurulmasını gerekli kılmıştır. Bununla beraber beylikler arasında vuku bulan ilmî ve kültürel rekabet de yine, yeni medreselerin tesisini zarurî hâle getirmiştir.

²⁴ Reşat Genç, “Karahanlılar Devri Kültürü”, *Tarihte Türk Devletleri*, I, Ankara 1987, s. 283.

²⁵ Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 115-116. ; Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001, s. 42.

²⁶ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 392.

Anadolu beyleri arasında yaşanan bu rekabete dair İbn Battûta'nınseyahatnâmesinde oldukça enteresan bilgiler bulunmaktadır. Örneğin İbn Battûta, Milas ziyareti sırasında tanıştığı bölge hükümdarı ile çeşitli ilimlerde uzman bir kişi olarak tanıttığı Harezmî arasında bir kırgınlık olduğunu aktarmaktadır. Bu kırgınlığın nedeninin de Harezmî'nin Ayasaluk²⁷ beyinden hediye kabul etmesi olduğunu söylemektedir.²⁸ Verilen bu hediye ve Milas beyinin Harezmî'nin hediye kabul etmesinden dolayı bir kırgınlık göstermesi, bölge beyleri arasında rekabeti göstermekle birlikte ilim adamlarına verilen önemi de ortaya koymaktadır. İbn Battûta eserinin birçok yerinde ilim adamlarına değer verildiğinden ve onların ihtiyaçlarının bölge hükümdarları tarafından karşılandığını belirtmektedir.²⁹

Böylece beyliklerin hâkim olduğu önemli merkezlerin yanı sıra, bazı orta ölçekli yerleşim birimlerine varıncaya kadar çok sayıda medrese inşa edilmiştir. Hükümdarların yanında, ileri gelen bazı devlet adamları ve bir kısım ulema tarafından da kurulan bu medreselerde, teşkilât ve işleyiş bakımından Selçuklu geleneği hâkim olmuştur. Medreselerin giderleri daha ziyade Türkmen beylerin tahsis ettiği vakıf gelirleri vasıtasıyla karşılanmıştır. Vakfiyelerde gerek bu gelirler, gerekse eğitim-öğretim faaliyetleriyle ilgili şartlar ayrıntılı olarak kaydedilmiştir.³⁰

Bu bağlamda medreseler ile günümüzde yaygınlaşan özel/vakıf üniversiteleri arasında paralellik kurmak mümkündür. Özgün bilgiler içeren vakfiyelerden bazıları yayımlanmış, bazıları da Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yer almaktadır. Bazıları ise günümüze ulaşmamıştır. Vakfiyeler; medrese eğitimi ve işleyişi, eğitim programları, öğrenci sayısı, öğrenim süresi, öğretim kadrosu, diğer görevliler, personelin ücreti/maaşları, tüketilen gıda maddeleri, vakfın gelirleri ve geleceği hakkında bilgi vermektedir. İbn Battûta,seyahatnâmesinde kurumların giderlerinin karşılanması için kurulmuş vakıflar ve gelir kaynaklarından yer yer bahsetmektedir. İbn Battûta, Sivas'ta uğradığı medresenin giderlerinin, eğitim gören talebelerin ve burada konaklayan kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere bazı tarım arazilerininin bu

²⁷ Ayasaluk günümüzde İzmir il merkezinin güney-güney doğusunda bulunan Selçuk ilçesidir. Bkz.Telci, Cahit, *Ayasaluk XV. Ve XVI. Yüzyıl, Selçuk Kent Belleği*, İstanbul 2010.

²⁸ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 322.

²⁹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 319-320-331-334-336-352.

³⁰ Önder, Mehmet, *Mevlânâ Şehri Konya*, Konya, 1962, s. 129-130.

medreseye vakfedildiğini aktarmaktadır. Bu durum eğitim kurumlarının kültür yanında, sosyal bir kurum haline gelmesinde ve hizmet vermesinde de etkili olmuştur.³¹

Medreseyi yaptıran baninin inançları ve dünya görüşü, medresenin müderrisi ile eğitim alacak öğrencilerin seçiminde etkilidir. Selçuklu medreselerinde çoğunlukla Hanefî mezhebinden müderris ve öğrenciler tercih edilmiş, özellikle de müderris ve müderrisin Hanefî mezhebinden olması konusunda da özen gösterilmiştir.³²

Nitekim İbn Battûta,seyahatnâmesinde Anadolu halkının İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin mezhebine bağlı olduklarını bildirmekte ve bu konuda, “ *Halk İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe Hazretleri'nin mezhebindedir. Hak Teâla ondan razı olsun. Hepsi Ehl-i Sünnet'tir. Aralarında ne Kaderi ne Râfîzî ne Mu'tezilî ne Hâricî ne de başka bir sapkın bulunmaktadır. Yüce Allah onları bu faziletleriyle diğer insanlardan üstün kılmıştır.*” şeklindeki ifadeyle Anadolu'da Hanefî mezhebinin yaygın olduğunu gösteren bilgiler vermektedir.³³ Bunun yanında Borlu medresesinde katıldığı bir ortamı aktarırken bu medresede Hanefî mezhebine mensup öğrencilerin ders gördüklerini söylemektedir.³⁴ Seyyahın karşılaştığı bu durumdan, Anadolu da Hanefî mezhebinin yaygınlığı anlaşılmalık fakat diğer mezhep mensuplarına farklı yaklaşıldığı veya Hanefî olmayan öğrencilere eğitim verilmediği sonucu çıkarılmamalıdır. Dönemin vakfiyelerinde eğitim-öğretim gören öğrencilerin genel itibarı ile dört Sünnî mezhepten birine mensup olabilecekleri belirtilmiştir.³⁵

Seyahatnâmesinin pek çok yerinde medreselerden bahseden İbn Battûta, bu medreselerin müderrisleri hakkında da bilgiler vermektedir. Fakat bu medreselerin mimari özellikleri hakkında fazlaca bilgi vermemektedir. O, birkaç basit betimlemeyle medreselerin mimari yapılarını belirtmiştir. Örneğin bu konuda o,

³¹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 326.

³² Önder, *a.g.e.*, s. 121.; Kara, Seyfullah, *Selçuklular'ın Dini Serüveni / Türkiye'nin Dini Yapısının Tarihsel Arka Planı*, Şema Yayınları, İstanbul, 2006, s. 437. ; Doğan, Neriman Ş., “Ortaçağ'da Anadolu'nun Eğitim Mekânları: Selçuklu Medreseleri- Darüşşifalarından Örnekler”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi/28*, Ankara, 2013, s. 430. ;

³³ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 310.

³⁴ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 350.

³⁵ Önder, *a.g.e.*, s. 121. ; Kara, *a.g.e.*, s. 438. ; Tekin, Başak B., “Anadolu Selçuklu Kültürünü Anlamak: Sanat Tarihi Açısından Bir Değerlendirme”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:32, Kayseri, 2012, s. 25.

“*Borlu’da güzel bir medreseye indik*” veya “*Büyük caminin karşısındaki medreseye indik*” şeklindeki ifadelerle medreselerin mimari özelliklerine dair bilgiler vermiştir.³⁶ Nitekim Birgi’de bulunan medresenin mimari yapısı İbn Battûta’nın dikkatini çekmiş olmalı ki bu medresenin mimari özelliklerine eserindedaha fazla yer vermiştir. Bu medresede karşılaştığı mermerden yapılmış bir su arkı, müderrisin oturduğu nakışlarla süslenmiş sedir, seyyahın dikkatini fazlaca çekmiş ve İbn Battûta ‘nın “*Kendimi bir padişahın huzurunda sandım*” demesine neden olmuştur.³⁷ Bu tasvirden hareketle, bu dönemdeki medreselerin mimari yapısına ve buralarda ders veren müderrislere önem verildiği anlaşılmaktadır. Diğer yandan aktarılan bu bilgi, eğitim şartlarının iyileştirilmesi için yapılan düzenlemeleri ortaya koymaktadır

İbn Battûta eserinde medreselerin yanında başka kurumlarda da eğitim verildiğini aktarmaktadır. Seyyah seyahatnâmenin çeşitli bölümlerinde eğitim-öğretim faaliyeti yürütülen kurumlar ve eğitimciler hakkında sınırlı olsa bilgiler vererek, dönemin eğitim faaliyetlerine ışık tutmaktadır.

1.1.2. Zaviyeler

Anadolu Selçuklu Devleti döneminde inşa edilen din ve kültür kurumlarından bir diğerini de zaviyeler oluşturmaktadır. Zaviye kelime olarak, “*köşe, bucak*” gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak; yerleşim merkezlerinde veya yollar-geçitler üzerinde kurulan, bir şeyhin yönetiminde, bir tarikata mensup dervişlerin yaşadıkları ve ilgililerin ya da görevlilerin gelip geçen yolculara bedava yiyecek, içecek ve yatacak yer sağladıkları, bina yahut binalara verilen isimdir.³⁸ XI. yüzyılın ilk yarısından itibaren *hangah, savmaa, buka, düveyre, medrese, ribat, asitane, tekke,*

³⁶ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 350.

³⁷ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 329-330.

³⁸ Eyice, Semavi, *İlk Osmanlı Devrinin Dini - İçtimai Bir Müessesesi: Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler*, Sermet Matbaası, İstanbul, 1963, s., 24. ; Ocak, A. Yaşar ve Faroqhi, Suraiya, “Zaviye”, *İ. A. (MEB)*, XIII, 1985, s. 468. ; Güneş, Ahmet, “ 16. Yüzyılda İznik’te Zaviyeler ve Gelir Paylaşımı”, *DTFC Tarih Araştırmaları Dergisi*, 23/36, Ankara, 2004, s. 128. ; Açikel, Ali, “Osmanlı Dönemi’nde Tokat Kazasında Ahiler ve Ahi Zaviyeleri”, *I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, C. I, 2011, s. 1-21.

imaret ve *dergah* kelimeleri de, aralarında bazı küçük farklar bulunmakla beraber, bazı dönemlerde hemen hemen zaviye ile aynı anlamda kullanılmıştır.³⁹

Abdülbaki Gölpınarlı, tekke ve zaviyenin tanımını şöyle yapar: "*Aslı tekye olan ve Farsçada dayanmak, dayanılan yer anlamlarına gelen bu söz, tekyegah diye de kullanılır. Derviş denen tasavvuf ehlinin toplandıkları, zikrettikleri, kendilerince tekerrür etmiş töreyi yerine getirdikleri yapı ve müştemilatına denir. Türkçede "tekke" diye kullanılır. Hatta, "derviş dervişi tekkede, hacı hacıyı Mekke'de bulur" diye bir atasözü de vardır. Gelip geçen dervişlerin birkaç gün konuk edilecekleri küçük tekkeler vardır ki bunlara da "zaviye" adı verilmiştir.*"⁴⁰

Zaviyelerin, Anadolu topraklarında kurulmaya başlanması, Anadolu'nun Türkleşmesi, Müslümanlaşması ve iskânı ile paralellik göstermektedir. Anadolu'da kurulan bu zaviyeler yeni fethedilen bölgeler için bir iskân unsuru oluşturarak bu bölgelerin İslam'a dâhil olmasında etkili olmuştur.⁴¹ Zaviyeler çok yönlü bir müessese olarak imardan iskâna, zanaattan ticarete, askerlikten eğitime ve dini konulara kadar hemen her sahada etkin bir rol oynamıştır. Anadolu'nun kısa sürede İslam'a dâhil olmasını ve Türkleşmesini Ö. Lütfi Barkan: "*Kolonizatör Türk Dervişleri'nin kurduğu zaviyeler gerçekleştirdi.*" demektedir. Bu dervişler, XIII. yüzyıl Anadolu'suna psikolojik bir güç sağlayarak kısa sürede Anadolu'da siyasi bir birliğin kurulmasına yardımcı olmuşlardır. Söz konusu dervişler Türk ordularından daha önce kurdukları zaviyelerle hudut boylarına ulaşmışlar, böylece gaza, ibadet ve hayır ruhunu canlı tutmuşlardır.⁴²

Toplumsal hayatta etkili olan ahilerin zaviye şeyhlerine bağlı oluşu, zaviyeler ile ahiliğin birlikte anılmasına neden olmuştur. Nitekim ahilik kurumunun hem kırsal alanlarda hem de şehirlerde zaviyeleri bulunmakta ve bu zaviyelerdeki görevliler, insanlara dini konuların yanında psikolojik, pedagojik ve tıbbi konularda destek sağlamışlardır.⁴³ XIII-XIV. ve XV. yüzyıllarda, ahi zaviyeleri çevresinde kurulan

³⁹ Kara, *a.g.e.*, s. 457.

⁴⁰ Abdülbaki Gölpınarlı, 100 Soruda Tasavvuf, İstanbul, 1969, s.18

⁴¹ Ocak, A. Yaşar, "Zaviyeler" *Vakıflar Dergisi*, XII, 1978, s. 254.

⁴² Erdoğan, M. Akif, "Karaman Vilayeti Zaviyeleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, IX, 1994, s. 89.

⁴³ Memiş, Abdurrahman, "Osmanlı'da Tekkeler, Sosyal Fonksiyonları ve İstanbul'da Halidi Tekkeleri", Edt. G. Eren, *Osmanlı*, IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 512-525.

köy, kasaba ve mahallelerle hemen hemen bütün Anadolu'da karşılaşmaktadır. Medreselerin olmadığı kırsal bölgelerde bu konuda oluşan boşluğu ikmâl etme noktasında daha önemli hale gelen zaviyelerde eğitim, medreselerden farklı olarak geniş bir perspektiften sunulmaktadır.⁴⁴

Zaviyelerin işlevlerine baktığımız zaman her şeyden önce buraların dini terbiye kurumları olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında zaviyeler, ahlak ve meslek eğitimi vererek toplumun ihtiyaçlarını da karşılamışlardır. Bu yönleriyle zaviyelerin, medreselerin bulunmadığı bölgelerde yaşayan insanlar üzerinde derin etkileri olmuştur.⁴⁵

İbn Battûta'nınseyahatnâmesinde de zaviyelerde eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğüne dair bilgiler bulunmaktadır.İbn Battûta, Fenikeli Sadreddîn Süleymandan bahsederken, onun Atpazarı'ndaki zaviyede talebeleri bulunduğunu⁴⁶, Alâeddin Sultan Öyûki'den bahsederken de onun zaviyede ders verdiğini⁴⁷ aktarmaktadır. İbn Battûta, Arapça konuşarak anlaşabileceği kişilerin yanında zaman geçirmek istemektedir. Bundan dolayı o ziyaret ettiği yerlerde medreselerde ve zaviyelerde konaklamaya özen göstermiştir. Gittiği zaviyelerde eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğünü ufak notlarla aktarmış ve zaviyelerin bu yönlerine dair önemli bilgiler vermiştir.

Seyyah, Konya ziyareti sırasında karşılaştığı İbn Kalem Şah'tan bahsederken, “ ...zaviyesinde birçok talebesi bulunmaktadır.”⁴⁸ diyerek ahi zaviyelerinde yapılan eğitime dikkat çekmektedir.⁴⁹ Diğer taraftan ahi zaviyelerinde birçok kişinin talim ve terbiye gördüğü İbn Battûta'nın notlarından anlaşılmaktadır.

Bahsi açıldıkça karşılaştığı zaviye şeyhleri hakkında bilgiler veren İbn Battûta, zaviyelerin eğitime önem verdiklerini ve bu eğitimi veren dervişlerinde önemli za'tlar olduklarını aktarmaktadır. Kastamonu ziyareti sırasında karşılaştığı

⁴⁴ Topal, Mehmet - Çolak, Kamil, “Osmanlı Devleti'nde Ahilik ve Ahi Zaviyeleri”, *Doğu Battı/53*, Ankara, 2010 168-169.

⁴⁵ Kara, a.g.e., s. 463.

⁴⁶ İbn Battûta, a.g.e., s. 351.

⁴⁷ İbn Battûta, a.g.e., s. 342.

⁴⁸ İbn Battûta, a.g.e.,s. 312-313.

⁴⁹ İbn Battûta, a.g.e.,s. 322.

şeyhlerden bahsederken imam, âlim, müftü ve müderris gibi sıfatlar kullanması, eğitim veren kişilerin alanlarında uzman kişiler olduklarını göstermektedir.⁵⁰

1.2.1 Seyahatnâmede Adı Geçen İlim Adamları

1.1.2.1. Şihabeddîn Hamevî

İbn Battûta, Anadolu seyahati sırasında karşılaştığı ve yanlarında da bir süre zaman geçirdiği ilim adamları hakkında seyahatnamesinde bilgiler vermektedir. Bu bağlamda, seyahatnamede hakkında bilgi verilen ilk müderris Şihabeddîn Hamevi'dir.

İbn Battûta Antalya'da karşılaştığı Şihabeddîn Hamevi hakkında teferruatlı bilgi vermemektedir. Sadece: “ *Şehre vardığımda medresede konakladım. Oranın şeyhi Şihabeddîn Hamevî'dir.* ”⁵¹ demektedir.

İbn Battûta'nın burada konaklamasının nedeni Şihabeddîn Hamevî'nin Arapça bilmesidir. Daha önce bahsettiğimiz üzere İbn Battûta Arapça bilen ve rahatça iletişim kurabileceği kişilerin yanında konaklamayı tercih etmiştir.

Antalya'ya gelişinin ikinci gününde başından geçen bir olayı anlatan İbn Battûta, Şihabeddîn Hamevî'nin ahilerle kendi arasında tercümanlık yaptığını ve ahilerle olan iletişimini sağladığını söylemektedir. Akşam namazını da Şihabeddîn Hamevî ile kıldığını belirten seyyah, daha sonra ahilerin tekkesine giderek orada kendi deyimiyle “*bir bey gibi*” ağırlanmıştır.⁵²

1.1.2.2. el-Hac Muslihiddin

İbn Battûta, Eğirdir ziyareti sırasında karşılaştığı Müslihiddin hakkında detaylı bilgiler vermektedir.

⁵⁰ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 342-352.

⁵¹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 311.

⁵² İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 312.

“Ekrîdûr’da Ulu Camî karşısındaki medreseye indik. Burada hocalık yapan Muslihiddîn, Mısır ve Suriye’de eğitim görmüş bir molla’ydı. Bir süre de Irak’ta kalan Muslihiddîn gayet güzel ve akıcı Arapça konuşurdu. Zamanının önde gelen erdemli, nükteli ve bilgin insanlarından. Bize çok iltifat etti mükemmel bir ev sahibiydi.”⁵³

Seyyah âdeti üzerine Eğirdir’e geldiğinde doğruca medreseye gitmiş ve burada Müslihiddîn’le karşılaşmıştır. İbn Battûta’nın anlatımından Müslihiddîn’in dönemin önde gelen müderrislerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Müslihiddîn’in iyi bir müderris olduğunu ve Arapçayı akıcı bir şekilde konuştuğunu belirten İbn Battûta, Müslihiddîn’in almış olduğu eğitimden ve Eğirdir’deki konumundan etkilenmiş olmalı ki onun için “Zamanının önde gelen erdemli ve bilgin insanlarından biriydi” ifadesini kullanmıştır.

İbn Battûta, Müslihiddîn’in güzel ahlakından ve kendilerine karşı olan ilgisinden bahsettikten sonra İshak Bey’in daveti üzerine katıldığı iftar yemeğindeki gözlemlerini aktarmaktadır. Özellikle burada İshak Bey’in Müslihiddîn’i hemen yanı başına oturtması, İbn Battûta’nın dikkatini çekmiştir. Yaşanan bu olay, Anadolu beylerinin ilim adamlarına ne kadar değer verdiklerinin önemli bir göstergesidir.

1.1.2.3. Harezmî

Seyyah, Milas ziyareti sırasında tanıştığı Harezmî’den kısaca bahsettikten sonra onunla ilgili bir anısını nakletmektedir.

İbn Battûta, Harezmî’den bahsederken “çeşitli ilimlerde uzman, erdemli bir fakih” değerlendirmesini yapmaktadır.⁵⁴ Bu değerlendirmeyi neye dayanarak yaptığı konusunda seyahatnâmede herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Fakat Milas hükümdarı Şucâeddîn Urhân Bey’in, Harezmî’yi uzman bir fıkıh bilgini olarak katıldığı fıkıh meclislerine götürmesi ve ona değer vermesi, İbn Battûta’nın bu tür bir değerlendirme yapmasını sağlamış olmalıdır.

İbn Battûta, ziyareti sırasında Milas hükümdarı ile Harezmî’nin birbirlerine kırgın olduklarını söylemektedir. Nedenini ise: “ Onunla tanıştığım sırada sultan

⁵³ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 315/ Türkçe çev., s. 406

⁵⁴ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 322.

kırgındı ona; çünkü o, Ayasaluk'a gitmiş ve o bölgenin hükümdarı ile görüşüp verdiği hediyeyi kabuletmiş. Şucâeddîn Bey'de bundan ötürü ona kırılmış."⁵⁵ şeklinde açıklamaktadır. Harezmî'nin başka bir beyden hediye kabul etmesi hükümdarı üzmüş ve aralarında kırgınlık oluşturmuştur. Bu olayı diğer türlü düşünecek olursak, beylerin ilim adamlarına hediyeler vermesi veya himayesi altındaki ilim adamının başka bir beyden hediye almasına kırılması, Anadolu beyleri arasında ilim adamlarına ne derece önem verildiğini ortaya koyan önemli bir bilgidir.⁵⁶

İbn Battûta Milas Beyi ile Harezmî'nin arasında arabuluculuk yaptığını ve Harezmî'yi hükümdara methettiğini, aralarındaki kırgınlığı ortadan kaldırdığını aktarmaktadır.⁵⁷

1.1.2.4. İbn Kalemşâh

İbn Battûta, Konya' da tanıştığı İbn Kalemşâh ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. İbn Battûta, İbn Kalemşâh'ın ahi yiğitlerinden biri olduğunu ve büyük bir tekkenin postnişinliğini yaptığını belirtmektedir. Ayrıca İbn Battûta, İbn Kalemşâh'ın beldenin kadısı olduğunu da bize aktarmaktadır. Diğer taraftan İbn Battûta'nın "*Bu adamın dergahında kalabalık bir öğrenci topluluğu vardır.*" demesi İbn Kalemşâh'ın ilim adamı olduğunu ve mensubu olduğu ahi tekkesinde talim ve terbiyesi altında pek çok kişinin olduğunu göstermektedir.

İbn Kalemşâh'ın misafirperverliği hakkında da "*İbn Kalemşâh'ın misafirperverliği öncekilerden daha iyiydi. Hamama gideceğimiz vakit oğlunu kılavuz olarak kattı yanımıza, kendi gelmese de.*"⁵⁸ demektedir. Verilen bu bilgiden Anadolu misafirperverliğinde hamamın ne kadar önemli bir yeri olduğunu göstermektedir.

⁵⁵İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 322.

⁵⁶ Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Anadolu Beylikleri*, TTK, Ankara, 1969, s 104-120

⁵⁷İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 322.

⁵⁸İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 312-313/Türkçe çev., s 413.

1.1.2.5. Muhyiddîn

İbn Battûta'nın seyahatnâmesinde en fazla yer bulan ilim adamı Birgi'de yaşayan Müderris Muhyiddîn'dir. Seyahatnâmeden anlaşılmaktadır ki İbn Battûta, Muhyiddîn hakkında daha önce birkaç duyumu almış ve Birgi ziyaretinde Muhyiddîn ile tanışmak istemiştir. Seyyahın ifadelerinden bu karşılaşmanın oldukça güzel bir havada geçtiği anlaşılmaktadır.

Birgi'ye geldiği ilk gün bir bağ evinde konaklayan İbn Battûta, bağ evinin özelliklerinden ve burada kendisine yapılan ikramlardan duyduğu memnuniyeti dile getirmektedir. Daha sonra ev sahibine Muhyiddîn isimli bir müderristen bahseden İbn Battûta, Muhyiddîn'in evini öğrenmek maksadıyla ev sahibinden bilgi istemiştir. İbn Battûta ev sahibinin, Muhyiddîn'in öğrencisi olduğunu öğrenmiş ve bir şaşkınlık yaşamıştır. İbn Battûta, bunun üzerine ev sahibisiyle birlikte medreseye, Muhyiddîn'in yanına gittiklerini ifade etmektedir.

İbn Battûta buradaki gözlemlerini ; *“Muhyiddîn iyi tumar edilmiş bir katırın sırtında; öğrencileri önde, hizmetkâr ve köleleri de iki yanında medreseye geldi. Üzerinde altın işlemlerle süslü geniş ve ağır bir elbise vardı. Selam verdiğimizde daha kibar ve süslü kelimelerle aldı selamımızı. Pek nazik konuşarak elimden tutup yanı başına oturttu.”* şeklinde aktarmaktadır.⁵⁹ Bu anlatımdan Muhyiddîn'in bölge için önemli bir müderris olduğuna ulaşılmaktadır. Kendisine gösterilen özen de bunun bir kanıtıdır. Diğer taraftan üzerindeki elbisenin özenle hazırlanmış olması Muhyiddîn'e verilen değeri ortaya koymaktadır.

İbn Battûta daha sonra Muhyiddîn'in medresedeki ders anlatımından bahsetmektedir. Seyyah, müderrisin önce *ulûmu asliye* dersini sonrasında ise *feryiye*'yi *tetris* dersini anlatarak ders tamamlandığını aktarmaktadır. Ders bitiminde karşılaştığı manzara ise müderrise verilen değeri ortaya çıkarmaktadır. İbn Battûta bu şaşkınlığını, *“ Kendisi nakışlı kumaşlarla süslü bir sedire kurulmuştu. Onu bu halde*

⁵⁹İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 329.

görünce kendi kendime “ padişahlardan birinin huzurundayım galiba!” dedim.” şeklinde belirtmektedir.⁶⁰

İbn Battûta'nın Muhyiddîn hakkında aktardığı bilgiler, Muhyiddîn'in hükümdar ve seyyah arasında tercümanlık yapmasıyla devam etmektedir. Seyyah, müderrisle birlikte hükümdarın yanına gittiklerini ve yaylada bir süre konakladıklarını belirtmektedir. Bu süre zarfında, yaşadıklarını anlatan İbn Battûta, ilgisini çeken bazı olayları da kendi değerlendirmesini kattıktan sonra aktarmaktadır. Örneğin; “*Hükümdar bir gün ikindiden sonra bulunduğumuz muntıkaya geldi. Müderris efendi başköşede, hükümdar onun sağında bende sol tarafında oturuyordum. Bu şekilde oturuş, Türklerin fıkıh bilginlerine gösterdiği saygının en açık ifadesidir*” şeklindeki değerlendirmesi, Anadolu beylerinin ve halkının ilim adamlarına gösterdiği saygıyı ortaya koymaktadır.⁶¹

Bir sohbet esnasında hükümdarın İbn Battûta'dan bir hadisler seçkisi hazırlamasını istemesi ve daha sonrada bunun Türkçe şerhinin yapılmasını istemesi, Anadolu'da bilime verilen önemi ortaya koymaktadır. İbn Battûta'nın hazırladığı bu eserin, Muhyiddîn tarafından Türkçe çevirisinin yapıldığını seyahatnâmeden öğrenmekteyiz. Fakat günümüzde bu kitabın varlığına ulaşamamıştır.⁶²

İbn Battûta, müderris Muhyiddîn ile hükümdarın yanındayken karşılaştığı ilginç bir hadiseyi de farklı bir başlık olarak ele almıştır. Yaşlı bir adamın hükümdarın huzuruna gelmesi üzerine hem bölge kadısının hem de Muhyiddîn'in ayağa kalkmasına İbn Battûta oldukça şaşırmıştır. Bu adamın Kur'an okuyanlardan daha ön tarafa oturmasına ise anlam verememiştir. İşin aslını Muhyiddîn'den öğrenen İbn Battûta, gelen yaşlı adamın Yahudi bir doktor olduğunu öğrenmiş ve hiddetlenerek “*Nasıl olurda Yahudi biri Kur'anokuyanlardan daha ön tarafta oturur*”diyerek tepkisini ortaya koymuştur. İbn Battûta'nın bu sözlerini duyan doktor meclisten ayrılmıştır. Muhyiddîn ise İbn Battûta'ya teşekkür ederek doktora haddini bildirdiğini söylemiştir. İbn Battûta'nın aktardığı bu olaydan anlaşılıyor ki, etnik

⁶⁰ İbn Battûta, *a.g.e./Türkçe çev...*, s. 419.

⁶¹ Çetin, Abdülbaki, “On Dördüncü Yüzyıla Ait Anonim Hadis Kitabı Olarak Bilinen Türkçe Eser Üzerine”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi/19*, 2006, s. 110.

⁶² Çetin, *a.g.m.*,s. 118; Özkan, Mustafa, “Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Ortaya Konan Tercümelelerin Türk Diline Etkisi”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi/3*, İstanbul, 2011, s. 1-64.

kökünü ve dini ne olursa olsun ilim adamları Anadolu'da değer görmüştür. Bu yönüyle Anadolu, ilmin gelişmesine ve ilim adamlarının yetişmesine önemli bir katkıda bulunmuştur.⁶³

1.1.2.6. Fakîh Hacı Alâeddîn Sultan Öyûkî

İbn Battûta İznik bölgesini ziyareti sırasında Fakîh Hacı Alâeddîn Öyûkî ile karşılaşmıştır. İbn Battûta'nın, Orhan Bey'in hanımı Beylûn Hatun'la tanışmasını sağlayan kişi budur. Ayrıca İbn Battûta, bu kişinin, İznik'te kaldığı süreçte de kendisine yardım ettiğinden seyahatnamede söz etmektedir.

“Bu şehirde fıkıh bilgini, Hacı Alâeddîn Sultan Öyûkî'nin yanında kaldık. O fazilet erbabının cömertlerinin başıdır. Ne zaman gelsem ziyaretine; mutlaka bir şeyler hazırlar, sunardı bana. Sureti hoş, ahlâkı güzel bir adam. Beni Beylûn Hatun'a götürdü.”⁶⁴

İbn Battûta'nın anlatımından, seyyah ve fakihin daha önce karşılaştığı anlaşılabilir. Fakat seyahatnamede daha önce ne zaman karşılaştıklarına ve tanıştıklarına dair bir bilgi verilmemektedir. İbn Battûta, Hacı Alâeddîn'in güzel ahlaklı temiz bir kişi olduğunu söyledikten sonra fakihle alakalı başka bilgi vermemektedir.

1.1.2.7. Fakîh Şemseddîn

Gerede'de karşılaştığı Fakîh Şemseddîn hakkında bilgi veren İbn Battûta, onun belde halkından biri olduğunu ve nüfuzlu bir şahsiyet olduğunu aktarmaktadır.

“Orada Şamlı hatip Fakîh Şemseddîn ile tanıştık. Şemseddîn yıllardır burada yaşıyor. Çoluk çocuğa karışmış. Beldenin hâkimi olan Şah Bek'in hem hatibi, hemde hocası olmak vasfıyla sözünü herkese geçirmiş, geniş nüfuz alanı oluşturmuştur. Bir gün zaviyeye gelerek Şah Bek'in ziyaret edeceğini haber verdi. Kendisine bu iyiliğinden ötürü teşekkür ettim.”⁶⁵

⁶³ İbn Battûta, *a.g.e.*, / Türkçe çev., s. 454; Ayrıca bkz. Ünver, Süheyl, “İlimler Tarihimizde Aydınolu İsa Beyle Şahsına Ait Mecmuanın Ehemmiyeti Hakkında”, *Belleten/95*, TTK, Temmuz-1960, s. 447-455. ; Cantay, Gönül, “Anadolu Türk Beylikleri Sanatı”, *Türkler/8*, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 26-28; Ünver, Süheyl, “İlimler Tarihimizde Aydınolu İsa Beyle Şahsına Ait Mecmuanın Ehemmiyeti Hakkında”, *Belleten/95*, TTK, Temmuz-1960, s. 447-455.

⁶⁴ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 342-343.

⁶⁵ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 350.

İbn Battûta Fakîh Şemseddîn'den bahsederken “*Yıllardır burada yaşıyor.Çoluk çocuğa karışmış*” ifadesini kullanmaktadır. Bu bilgiden fakihin Gerede'ye sonradan geldiği, buraya yerleştiği ve uzun yıllardır da Gerede'de ikâmet ettiği anlaşılmaktadır.

Fakîh Şemseddîn'in bölge hükümdarının hem hatibi hem de hocası olması toplumda kabul görmesini ve değer kazanmasını sağlamıştır. Bu durumda toplumda önemli bir nüfuz çevresi edinmesine ortam hazırlamıştır.

1.1.2.8. Tâceddîn Sultan Öyûkî

İbn Battûta, eserinde Kastamonu seyahati sırasında karşılaştığıTâceddîn Sultan Öyûkî hakkında da önemli bilgilere yer vermiştir. Seyyah, Tâceddîn Öyûkî'den bahsederken:

“ Burada dönemin önde gelen bilginlerinden Tâceddîn Sultan Öyûkî ile karşılaştım. Ders okutan, müftülük eden bu önder âlim, Irakayn⁶⁶ ve Tebriz'de okumuş, uzun müddet oralarda kalmıştı. Ayrıca Dimaşk'ta da eğitim görmüş, Mekke ve Medine'de epey bulunmuştu.”⁶⁷

ifadelerini kullanmaktadır. Bu ifadelerden hareketle Tâceddîn Sultan Öyûkî'ninmedresede ders verdiği ve öğrenci yetiştirdiği anlaşılmaktadır. Diğer yandan bölgenin müftüsü olduğu da İbn Battûta tarafından dile getirilmektedir. Bölge müftüsü olması, Sultan Öyûkî'nin dini konularda uzman bir fakih olduğunu ortaya koymaktadır. Fakihin bu görevleri üstlenmesi ise halk arasındaki itibarının anlaşılması bakımından önemli bir noktadır.

İbn Battûta'nın verdiği bilgilerden hareketle Sultan Öyûkî'nin nerede eğitim gördüğüne de kısmen ulaşılabilmektedir. Irak ve Tebriz'de eğitim gördüğü anlaşılan Taceddîn Sultan Öyûkî ayrıca uzun bir sürede Mekke ve Medine'de bulunmuştur.⁶⁸ Dimaşk ve Tebriz gibi önemli ilim merkezlerinde bulunan ve buradaki müesseselerde eğitim alan Taceddîn Sultan Öyûkî'nin'in hatırı sayılır derinlikte bir

⁶⁶Irak-ı Acem ve Irak-ı Arap kastedilmektedir.

⁶⁷İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 351.

⁶⁸ Özköse, Kadir, “İbn Battûta Seyahatnamesi Bağlamında Çankırı, Kastamonu ve Sinop Zaviyelerinin Sosyo-Kültürel Dinamikleri”, *Kuzey Anadolu'da Beylikler Dönemi Sempozyumu Bildiriler*, (Ed. Halil Çetin), Çankırı Karatekin Üniversitesi Yay., Çankırı, 2012, s. 35.

âlim olduğu anlaşılmaktadır.Sultan Öyûki'nin uzun süre Irak ve Tebriz'de kalmış olduğunu seyahatnamede belirtilmesi, Sultan Öyûki'nin iyi derecede Arapça bildiğini ortaya koymaktadır. Daha önce de belirttiğimiz üzere İbn Battûta,Arapça konuşabileceği kişilerin yanında konaklamaya özen göstererek seçimlerini buna göre yapmıştır. Taceddîn Sultan Öyûkî ile İbn Battûta'nın karşılaşması da bu doğrultuda gerçekleşmiştir.

1.1.2.9. Fenikeli Sadreddîn Süleyman

Kastamonu'da karşılaştığı bir diğer âlim olan Sadreddîn Süleyman'dan bahseden İbn Battûta, onun zaviyesinde de bir süre konakladıklarını aktarmaktadır.

*“ Anadolu diyarından Sadreddîn Süleyman Fenikî ile de karşılaştım. Bu adam hatırı sayılır derinlikte bir müderristir. Beni Atpazarı'ndaki zaviyesinde misafîr etti.”*⁶⁹

İbn Battûta'nın verdiği bu bilgilerden Sadreddin Süleyman'ın Fenikeli bir ilim adamı olduğu anlaşılmaktadır. Seyyah, Sadreddin Süleyman'ın derin bilgilere sahip bir müderris olduğunu vurguladıktan sonra, onun Atpazarı'ndaki zaviyesinde konakladığını aktarmaktadır. Bu bilgiden Sadreddin Süleyman'ın Atpazarı'nda zaviyesi olan bir kişi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.⁷⁰

1.1.2.10. Dâdâ Emir Ali

İbn Battûta'nın Kastamonu'da karşılaştığı başka bir âlim de Dâdâ Emir Ali'dir. Emir Ali'den bahsedilirken bu kişinin yaşlı bir âlim olduğu ve bakıma muhtaç olduğu anlaşılmaktadır.

“ Yine orada uzun ömürlü sâlih şeyhlerden Dâdâ Emir Ali'yi gördüm. Atpazarı yakınında bulunan zaviyesine gittim. Adı geçen zat, arkası üzere yatmış olup, hizmetkârlarından biri kendisini tutup kaldırdı, diğeri de gözleri üzerinden kaşlarını aralayarak gözlerini açmasına yardım etti. Bana fasih bir Arapça ile; “Hoş geldin” dedi. Yaşını sorduğumda; “ Halife Mustansırbillah'ın

⁶⁹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 351.

⁷⁰ Özköse, *a.g.m.*,s. 35.

arkadaşlarından biri idim. Halifenin vefatında otuz yaşında idim. El-yevm yüz altmış üç yaşındayım” cevabını verdi. Duasını talep ettiğimden hakkımda dua eyledi. Bende ayrıldım.”⁷¹

İbn Battûta'nın verdiği bilgilerden Dâdâ Emir Ali'nin oldukça yaşlı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Arapçayı akıcı bir şekilde konuşması ise yaşına nazaran hala aklî dengesinin yerinde olduğunu göstermektedir. Dâdâ Emir Ali'nin “yüz altmış üç yaşındayım”ve “*Halife Mustansırillah'inarkadaşlarından biriydim*” demesi şüpheyile yaklaşılabilir bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Halifenin 1242 yılında vefat etmiş olduğu⁷² ve İbn Battûta'nın 1333 yılında Anadolu'ya geldiği düşünülürse, Dâdâ Emir Ali'nin 123 yaşında olması gerekmektedir. Dolayısıyla Dâdâ Emir Ali'nin verdiği rakamla, ortaya çıkan bu sonuç uyuşmamaktadır.

İbn Battûta, Dâdâ Emir Ali'den yolculuğunun selameti için dua etmesini istemiştir. İbn Battûta'nın bu isteği, seyyahın bu kişiye olan hürmetini göstermesi açısından önemlidir. Dâdâ Emir Ali'den hayır duasını alan İbn Battûta buradan ayrılarak yolculuğuna devam etmiştir.⁷³

1.1.3. Bölge Hâkimlerinin İlim Adamlarına Verdikleri Önem

İbn Battûta, Anadolu seyahati sırasında ziyaret ettiği bölgelerin devlet adamları nazarında da itibar görmüş, onların sohbetlerine katılmış, divanlarında yer bulmuş ve onlardan hediyeler almıştır. İbn Battûta kendine hürmet gösteren ve ilgilenen bey, sultan veya vali olarak görev yapan kişileri yer yer ayrı başlıklar açarak eserine dâhil etmiş ve onları eserinde övmüştür.

Âlim ve bilgili kişilere verilen öneme, eserin birçok yerinde rastlamak mümkündür. Örneğin, Aydınöğlü Mehmet Bey, İbn Battûta'yı sarayına davet etmiş ve onu ayakta karşılamıştır. İbn Battûta'yaMısır, Hicaz, Irak, Şam, Yemen ve İnan ile ilgili sorular sormuş, daha sonrasında ise yemek faslına geçilmiştir.⁷⁴ İbn Battûta, Mehmet Bey'in yanında fazlaca zaman geçirmiş ve bu zamandaki gözlemlerini

⁷¹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 352. Kastamonu âlimleri için ayrıca bkz. Kopraman, Kazım Yaşar, “Memlûk Kaynaklarına Göre XV. Yüzyılda Kastamonu ve Çevresi”,*Prof. Dr. Kâzım Yaşar Kopraman Makaleler*, (Haz. E. Semih Yalçın - Altan Çetin), Berikan Yayınevi, Ankara 2005, s. 286-287.

⁷² Yıldız, Hakkı Dursun, “Abbasiler”, *DİA*, Cilt I, İstanbul, 1988, s. 37.

⁷³ Özköse, *a.g.m.*, s. 35.

⁷⁴ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 331; Yavuz, *a.g.e.*, s. 19.

eserine aktarmıştır. İbn Battûta'nın gözlemlerinden Aydınogulları'nın ilim adamlarına verdikleri değeri, saray adetlerini, yarı göçebe yaşayış şekillerini, resmî kabul törenlerini öğrenmek mümkündür.⁷⁵

Seyahatnâmenin birçok yerinde bu şekilde anlatımlara rastlamak mümkündür. Kastamonu Sultanının fakihler ve salih kimselerden oluşan bir meclisinin olduğu seyahatnâmede zikredilmektedir. İbn Battûta da bu mecliste hazır bulunmuş ve kendisine sorulan sorulara cevap vermiştir.⁷⁶ İbn Battûta'nın bu tür toplantılara katılması, gezdiği yerler hakkında güncel bilgilerinin olmasından ve tabî ki ilim adamlarına ve misafirlere gösterilen hürmetten kaynaklanmaktadır.⁷⁷

Birgi ziyareti sırasında hükümdarın İbn Battûta şerefine bir ziyafet verdiğini, şehrin fakihlerini, subaylarını ve ileri gelen eşrafını da bu ziyafete dâhil ettiğini seyahatnâmeden öğrenilmektedir. Ziyafet sonrasında Birgi hükümdarı, İbn Battûta ve onun arkadaşlarına elbise ve para gibi hediyeler vermiştir.⁷⁸ Buna benzer bir hadiseyle Denizli'de de karşılaşmıştır. Denizli Beyi, İbn Battûta'nın yanına vâiz ve âlim Alâeddin Kastamonî'yi göndererek sarayına davet etmiştir. Yemek sonrasında Denizli Beyi İbn Battûta ve arkadaşlarına para hediye etmiştir.⁷⁹

İbn Battûta, Milas ziyareti sırasında katıldığı meclise dair anılarını aktarırken Milas sultanının da sarayında bir grup fakih bulunduğunu ve Fakîh Harezmi'nin bunlardan biri olduğunu zikretmektedir.⁸⁰

Seyahatnâmede ilim adamlarına hürmet gösteren idarecilerin yanında, ilmî sohbetlere katılan ve Arapça bilen idarecilerin varlığına da değinilmektedir. Aydınoglu Mehmet Bey'in İbn Battûta'dan hadis-i şeriflerden oluşan bir seçme risale istediği ve müderris Muhiyiddin'den de bunun Türkçe şerhini hazırlamasını söylediği seyahatnâmede yer almaktadır. Aynı beyin bir gün İbn Battûta'nın yanına geldiği ve fakihin ortada, sultanın sağda ve İbn Battûta'nın da solda oturduğu İbn

⁷⁵ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 331-334./ Türkçe çev., s. 420-424.

⁷⁶ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 352; Karakök, Tuncay, " Candarogulları Beyliği Döneminde Sosyo-Kültürel Hayata Dair Bir Değerlendirme", *Kuzey Anadolu'da Beylikler Dönemi Sempozyumu Bildiriler*, (Ed. Halil Çetin), Çankırı Karatekin Üniversitesi Yay., Çankırı, 2012, s. 92. ; Yücel, *a.g.e.*, s. 50.

⁷⁷ Özköse, *a.g.m.*, s. 31-32.

⁷⁸ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 334; Yavuz, *a.g.e.*, s. 69.

⁷⁹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 319-320.

⁸⁰ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 322.

Battûta'nın notları arasında yer almaktadır.⁸¹ İbn Battûta'nın aktardığı bu olay, ilmin ve ilim adamlarının gördüğü saygı ve değeri bir kez daha ortaya koymaktadır.⁸²

Herhangi bir ülkede eğitim faaliyetlerinin başlaması ve başarıya ulaşması için gerekli koşullardan ilki, yöneticilerin bu faaliyetleri desteklemesi ve benimsemesidir. Yöneticilerin bu faaliyetlere yönelik olumlu tutumları, eğitim kurumlarının daha kolay yerleşmesine ve daha çabuk gelişmesine ortam hazırlamıştır. Büyük Selçuklu Devleti ve Anadolu Selçuklu Devleti'nde devlet adamları ve yöneticiler, bunun gerekliliğini anlayıp ilme ve ilim adamlarına destek vermişlerdir.

Anadolu Selçuklu Devleti ve sonrasında başlayan Anadolu Beylikleri Dönemi'nde de devlet adamları eğitim kurumları açarak ya da açtırarak ilme destek olmuşlardır. Bu yöneticiler eğitim kurumlarına mülkler vakfederek, bilim adamlarını koruyarak, eğitim hayatının gelişmesinde önemli rol oynamışlardır.⁸³ Gerektiğinde ilim adamlarının ayaklarına kadar giderek eğitimin en iyi şekilde gerçekleşmesi için yoğun çaba harcamışlardır. Eğitim faaliyetlerinin gelişmesi ise ekonomik, kültürel ve siyasi hayat düzeyinin oldukça iyi bir duruma gelmesini sağlamıştır.⁸⁴

İKİNCİ BÖLÜM

⁸¹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 331.

⁸² Yavuz, *a.g.e.*, s. 98. ; Karakök, *a.g.m.*,s. 94. ; Koprıman, *a.g.m.*,s. 287. ; Özköse, *a.g.m.*,s. 36.

⁸³ İbn Battûta, *a.g.e.*,s. 354.

⁸⁴ Güven, İsmail, "Türkiye Selçukluları' nda Medreseler", *AÜEBFD*, 31, Sayı 1, Ankara, 1998, s. 135.

İBN BATTÛTA'NIN ESERİNE GÖRE ANADOLU'DA DİNİ - SOSYAL VE KÜLTÜREL ÖGELER

2.1.1.SEYAHÂTNAMEDE GEÇEN DİNİ KÜLTÜR ÖGELERİ

2.1.1.1. Mezhepler ve Tarikatlar

Anadolu'daki dini hayatın bilinmesi açısından, Oğuz Türklerinin baştan beri yayılmış oldukları bütün Horasan, Azerbaycan, Irak ve Suriye bölgelerindeki dini hayatlarının dikkatle incelenmesi gerekmektedir. Çünkü Oğuzların, yurtlarını terk ettikten sonra ilk uğrak yerleri Horasan olmuştur. Horasan, Oğuzların yayılmalarında bir çıkış vazifesi görmüştür. Oğuzlar böylece burada müşterek bir dini anlayışa sahip olmuşlar ve gittikleri her yere bu dinî duygu ve düşüncelerini götürmüşlerdir. Bu bağlamda Anadolu'daki dini hayatı inceleme konusu yaparken, Türklerin Horasan ve İran sahasında bulduklarında, büyük ölçüde İran, hatta kısmen Hint kültürünün tesirinde kalarak yayıldıkları hemen her bölgeye bu kültürlerin izlerini taşımış olduklarını gözden kaçırmamamız gerekmektedir.⁸⁵

Dini ilimlerin öğretildiği medreseler ile birtakım dini müesseselerin ağırlıklı olarak şehirlerde olması, şehirli halkın, göçebe ve köylü halka oranla daha yüksek bir din bilgisi ve kültüre sahip olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Şehirlerden uzak bölgelerde yaşayan halk ise, Türkmen şeyh ve dervişlerin etkisinde dini bilgileri zayıf ve inançları çoğunlukla geleneksel ananelere dayalı dini bir hayatı sürdürmüştür.⁸⁶ Bu göçebe Türkmenlerin kitabî-dini bilgiler açısından zayıf olmaları, onları, Ehl-i Sünnet anlayışıyla tam örtüşmeyen bazı mezhebî ve tasavvufî faaliyetlerin propagandaları karşısında pasif bir durumda bırakmış olmasında düşünülebilir. Ancak bu durum, Türkmenlerin bütünüyle Ehl-i Sünnet dışı mezhep ve tarikatlarının inançlarını benimsedikleri anlamına gelmemektedir.

⁸⁵ Çetin, Osman, *Anadolu'da İslamiyetin Yayılması*, Marifet Yayınları, İstanbul 1990, s. 121.

⁸⁶ Balcıoğlu, Tahir Harimi, *Türk Tarihinde Mezhep Cereyanları*, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1940, s. 31-32.

İbn Battûta da seyahatnâmesinde Anadolu halkının İmam-ı A'zam Ebu Hanîfe'nin mezhebine bağlı olduklarını bildirmekte ve bu durum karşısındaki memnuniyetini dile getirmektedir. İbn Battûta bu konu hakkında seyahatnâmesinde ;

“ Halk İmam-ı A'zam Ebî Hanîfe Hazretleri'nin mezhebindedir. Hak Teâla ondan razı olsun. Hepsi Ehl-i Sünnet'tir. Aralarında ne Kaderi ne Râfîzî ne Mu'tezilî ne Hâricî ne de başka bir sapkın bulunmaktadır.. Yüce Allah onları bu faziletleriyle diğer insanlardan üstün kılmıştır.”

demektedir.⁸⁷

Bu cümleden İbn Battûta'nın Ehl-i Sünnet'e bağlı oldukları için Anadolu halkına yakınlık duyduğunu ve Anadolu halkı için dua ettiği görülmektedir. Diğer taraftan İbn Battûta'nın ifadelerine göre sapkın tariklerden kimsenin bulunmayışı, Anadolu insanının fazilet ve ahlak açısından diğer insanlardan üstün olduklarını ortaya koymaktadır. İbn Battûta, Anadolu'da yapılan eğitiminde Hanefî mezhebi üzerine yapıldığını⁸⁸ ve Anadolu'nun diğer yörelerinde de buna benzer uygulamalar olduğunu söylemektedir. Fakat farklı mezhep ve tarikatlarında Anadolu'da var olduğunu eserinin muhtelif yerlerinde belirtmektedir.

Sinop'u ziyareti sırasında karşılaştığı bir olayı anlatan seyyahımız, kendilerinin namaz kılışlarının farklı olması sebebiyle burada Rafîzî sanıldıklarından ve kendilerine kötü gözle bakıldığından söz etmektedir. Bu durum karşısında orada bulunanların, Malikîlerin namaz kılışları hakkında bilgileri olmadığını belirten İbn Battûta, Rafîzî olup olmadıklarını anlamak için tavşan eti yiyip yemedikleri hususunda kendilerini bir denemeye tabi tuttuklarını anlatmaktadır.⁸⁹ Rafîzîlerin tavşan eti yemediğinin bilinmesi, İbn Battûta ve arkadaşlarının böyle bir denemeye tabi tutulmalarına neden olmuştur. Sonunda tavşan etini yemeleri ile duyulan şüphenin ortadan kalktığını İbn Battûta bildirmektedir.

İbn Battûta Anadolu seyahati sırasında rastladığı bazı tarikat ve kurucularından da seyahatnâmesinde bahsetmektedir. Bunlar arasında Mevlevîlik, seyyahımızın karşılaştığı ve detaylı bilgiler verdiği tarikatlardan birisidir. Seyyah eserinde:

⁸⁷ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 310.

⁸⁸ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 350.

⁸⁹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 356-357 ; Parmaksızoğlu, İsmet, *a.g.e.*, s. 68; Gölpinarlı, Abdübaki, "Kızıl-Baş", *MEB İslam Ans.*, VI, s. 789-790. ; Özköse, *a.g.m.*, s. 37.

“ Bu şehirde bilginlerin kutbu, büyük ermiş Şeyh Celâleddîn'in türbesi vardır. Bu adam Mevlânâ adıyla tanınmıştır. Anadolu halkından bir kısmı onun tarikatını tuttuğu için onlara şeyhin adıyla Celâliye denilir; bazı tarikatların Irak'ta Ahmediye, Horasan'da Haydariye şeklinde anılması gibi. Celâleddîn'in türbesinin yanındaki büyük dergahta gelen giden misafirlerin, yoksulların karınları doyurulmaktadır.”

demektedir.⁹⁰

İbn Battûta Mevlevîliğin ortaya çıkış sürecini kısaca belirttikten sonra Mevlânâ hakkında da bilgiler vererek, bu tarikatın yapısını anlatmaya çalışmıştır. Öte yandan seyyahın dikkatini çeken Şeyh Celâleddîn türbesinin yanında yemek dağıtılması, Anadolu'da bulunan toplumsal dayanışmayı ve yardımlaşmayı göstermesi bakımından önemlidir. Buna benzer faaliyetlere Anadolu'nun pek çok yerinde rastlayan seyyah, bu faaliyetleri eserine dâhil ederek Anadolu'da var olan sosyal dayanışmayı ve şefkat duygusunu bizlere aktarmaktadır.

Mevlevîliğin ortaya çıkış hikayesini de aktaran seyyah, Mevlânâ'nın eseri olan Mesnevî'ye verilen önemden bahsederek, bu eserin Cuma günleri tekke ve dergâhlarda okunduğunu, bunun bir ritüel haline getirildiğini ve öğrencilere de sıkça okutulduğunu aktarmaktadır.⁹¹

İbn Battûta'nın eserinde Anadolu halkının Hanefî mezhebine bağlı Ehl-i Sünnet olduğu daha önceki bilgilerde verilmiştir. Bu durumun oluşmasında MevlânâCelâleddîn-i Rûmî'nin etkisinin oldukça fazla olduğu, çeşitli kaynaklarda belirtilmektedir. Ahmed Eflakî'nin rivayetlerinden, Mevlânâ'nın Hanefî fıkhına uygun fetvalar verdiği ve Mevlânâ'nın Anadolu'da Hanefî mezhebini yerleştirmeye çalıştığı ortaya çıkmaktadır.⁹²

İbn Battûta'nın,seyahatnâmesindeMevlevîlikten sonra fazlaca bilgi verdiği bir diğer tarikat Rufâîliktir. Seyyah karşılaştığı Rufâî zaviyeleri hakkında önemli bilgiler vermektedir. İbn Battûta'nın bahsettiği tarikatın kurucusu Seyyid Ahmed Rufâî bizzat Anadolu'ya gelmemiş olsa da Anadolu'da İslam'ın yayılması için gönderdiği temsilcileri ve öğrencileriyle Anadolu'nun İslamlaşmasında önemli katkıda

⁹⁰ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 323/ Türkçe çev. s. 413.

⁹¹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 323.

⁹² İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 323. ; Taşköprizade Ahmed Efendi, *Mevzûâtü'l-ulûm*, (çev. Kemaleddin Muhammed), İstanbul, 1313, I, s. 745. ; Eflaki, Ahmed, , *Âriflerin Menkıbeleri*, (çev. Tahsin Yazıcı), Kabalıcı Yayınları, İstanbul, 2001, II,s. 455.

bulunmuştur. Rufaî'nin öğrencileri tekke ve zaviyeler vücuda getirerek Anadolu'nun hem toplumsal hem de dini yönde gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. İbn Battûta Rufaî tekke ve zaviyelerine dair oldukça önemli bilgiler vermektedir. Rufaî zaviyeleri hakkında benzer bilgilere Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesi'nde de rastlanılması Rufaî tekkelerinin Anadolu'daki önemini ortaya koymaktadır.⁹³

İbn Battûta, “ *Biz onların tekkesinde kaldık ve diğerlerinden daha faziletli olduklarını gördük.* ” diyerek, diğer zaviyelerle Rufaî zaviyelerini karşılaştırmakta ve Rufaî zaviyelerinin diğerlerinden üstün olduğu belirtmektedir. Bu zaviyeler hakkında detaylı bilgiler,seyahatnâmenin muhtelif yerlerinde çeşitli vesilelerle zikredilmektedir.⁹⁴ Ayrıca İzmir'de de bu tarikatın şeyhi fâzıl ve sâlih bir zat olan Yakûb'un zaviyesine indiklerini yazan İbn Battûta, burada Şeyh İzzuddin İbn Ahmed Rufaî ile görüşüklerini ve bu durumdan memnun olduklarını belirtmektedir.⁹⁵

İbn Battûta, eserinde tarikatlara, tekke ve zaviyelere dair pek çok örnek vermektedir. Bunlar arasında Ahilik ve Ahi zaviye-tekkeleri hemen her sayfada geçmektedir. Seyahatnâmede bu konu hakkında önemli bilgiler verilerek geniş bir biçimde Ahilik konusu ele alınmıştır. Bundan dolayı ahilik ayrı bir başlık olarak ilerleyen sayfalarda ele alınacaktır.

2.1.1.2. Cenaze Merasimleri ve Yas Âdetleri

Yas âdeti, dünyada bilinen bütün kültürlerin genel ritüellerinden biridir. Yas; yenilgiler, afetler ve ölümler sonucunda davranışlarla, sözlerle üzüntünün ortaya konmasıdır. Ritüellerin bazıları zaman içerisinde bir kural haline gelirken bazıları unutulmuş kaybolabilir.

Eski Türklerde yas âdeti içinde değerlendirilen ölü gömme törenine “*yuğ*” ve bu törende söylenen sözlere de “*sagu*” denilmektedir.⁹⁶ Türklerin İslâmiyet'i kabulünden önceki yas törenlerinin temellerinin Şamanizm'e dayandığını

⁹³ Gölpınarlı, “Kızıl-Baş”, s. 789-790.

⁹⁴ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 327-328.

⁹⁵ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 335-336.

⁹⁶ Uludağ, Süleyman, “Ağıt”, *DİA*, I, Ankara 1988, s. 471.

söylememiz mümkündür. Şöyle ki: Türkler İslâmiyet'ten önce, ölen kişinin ruhunun insanlara zarar vermemesi için “yuğ” törenleri düzenlerdi. Bu törenden sonra “ölü aşı” adı verilen yemeğe yalnız dirilere değil, bilhassa ölümlere ikram edildiğine inanırlardı.⁹⁷ Ağıtçılar tutularak ölen kişinin arkasından ağıtlar yakılırdı. Daha sonrasında ise bu durum bir âdet haline gelen davranışlara dönüşmüştür.⁹⁸ Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleriyle birlikte bu âdet ve davranışlarda değişimler yaşanmış, yuğ törenleri yerine mevlit geleneği ortaya çıkmıştır. Böylece yuğ törenleri İslami bünyeye bürünmüştür.⁹⁹ Bu törenleri Anadolu'nun pek çok yerinde görmemiz mümkündür.

İbn Battûta, Anadolu seyahati sırasında ziyaret ettiği yerlerde karşılaştığı cenaze merasimlerine dair ilginç hadiseleri eserine dâhil ederek Anadolu yas âdetlerine dair önemli bilgiler aktarmıştır. Eserden anlaşıldığı üzere daha önce karşılaşmadığı şekilde gerçekleştirilen cenaze merasimlerini ve bu merasimlerle alakalı ilgi çekici bulduğu adetlerieserine dâhil etmiştir.

İbn Battûta, Sinop seyahati sırasında Sinop Beyi İbrahim'in annesinin vefatı dolayısıyla yapılan cenaze törenine katılmış ve burada gördüklerini aktarmıştır. İbn Battûta burada gördüklerini;

“Şehre gelişimizin dördüncü günü İbrahim Bek'in annesi vefat etti. Onun cenaze törenine bende katıldım. İbrahim Bek cenazeyi başı açık ve yaya takip ediyordu, öteki kumandanlar ve memlûk erler ise hem başlarını açmışlar hem de kaftanlarını ters giymişler fakat başlarını açmamışlardı. Kafalarına sarık yerine siyah yünden yapılmış bir bez dolamışlardı. Bu yörede yas kırk gün sürüyor; her gün sofralar kuruluyor, ziyafetler veriliyor.”

şeklinde aktarmıştır.¹⁰⁰

Burada geçen “başı açık” tabirinin Şamanizmde var olan bir âdet olduğunu eski örnekleri ortaya koymaktadır. Genel olarak “baş açmak” dua ve yas sembolünün yanında teslimiyet ve itaat sembolleri arasında da anılmaktadır.¹⁰¹ Bunun Türk tarihinde örneklerini görmek mümkündür. Cengiz Han dua ederken kemerini

⁹⁷ İnan, Abdülkadir, “*Türk Şamanizmi Hakkında*”, Makaleler ve İncelemeler I, Ankara 1998, s. 465.

⁹⁸ Candan, Ergun, *Türklerin Kültür Kökenleri*, İstanbul 2006, s. 435.

⁹⁹ Bayat, Fuzuli, “*Türklerde Cenaze Törenleri Bağlamında Mevlid Okuma Geleneği*” *Manas Sosyal Bilimler Dergisi*, 2008/19, s. 149.

¹⁰⁰ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 357/Türkçe çev., s. 444.

¹⁰¹ İnan, *a.g.e.*, s.331.

boynuna ve külâhını koluna asar, güneşe karşı döner ve eliyle göğsüne vurarak dokuz defa diz çöküp tövbe ve istiğfar ederdi.¹⁰² Selçuklu Sultanı Alparslan'ın da Malazgirt Savaşı'ndan önce başını açıp dua ettiğini kaynaklar aktarmaktadır.¹⁰³ Sultan Veled'in de bir yağmur duası esnasında başını açması bu dönemde "baş açma" âdetinin farklı şekillerde uygulandığını bizlere göstermektedir.¹⁰⁴

Cenazeye katılan komutanların ve devlet ricalinin kaftanlarını ters giymeleri ise Şamanizm'de ölüm sonrası hayatın, dünyada yaşanan hayattan ters olacağına inanılmasından kaynaklanmaktadır.¹⁰⁵ Bu gelenek günümüzde Anadolu'nun bazı yörelerinde hâla devam ettirilmektedir. Kars yöresinde ölüye ağlayan kadınların dövünmeleri, saçlarını kesmeleri ve elbiselerini ters giymeleri, yaşayan bir gelenektir.¹⁰⁶

İbn Battûta bir başka cenaze merasimine ise Eğirdir'de rastlamıştır. İbn Battûta burada gördüklerini diğer ülkelerle karşılaştırmış ve Anadolu'da cenazelerin arkasından çok ağlanılmadığını belirtmiştir. Eğirdir hükümdarı Sârûhân'ın oğlunun cenazesinde bulunan İbn Battûta: " *Çocuğun cesedi yıkanıp hazırlanmış, kalaylı, demir kaplı tahta bir tabut içine konmuş ve cesetten çıkan kokunun kaybolması için çatısı açık bir kubbeye asılmıştı.*" demektedir.¹⁰⁷ Bu ritüel eski Türklerin, özellikle Altay ve Sibiryâ Türklerinin ölüyü ağaca bırakmak âdetine benzemektedir. Bugünkü Kuzey Amerika Kızılderililerinde ve Avustralya yerlilerinde de rastlanan bu âdette ceset bir tabut içinde ağaca asılır, ipler havada çürüyüp tabut yere düşünce kemikler gömülür. Bu âdete Türk kabilelerinden Tonguzlarda, Kitanlarda, Yâkûtlarda, Kırgızlarda ve Eski Bulgarlarda rastlanır.¹⁰⁸ Bu şekildeki bir uygulamanın nedeni ölüleri göğe yaklaştırmak veya kemikleri muhafaza edebilmek için çürüyen

¹⁰² Develi, Hayati, "Dua ve Yas Motifi Olarak "baş aç-" Tabiri", İ. Ü. Türkiyat Mecmuası, XX, 1996, s. 85-111.

¹⁰³ Develi, a.g.e., s. 89.

¹⁰⁴ Eflaki, a.g.e., s. 247-249.

¹⁰⁵ Rasonyi, Laszlo, *Tarihte Türklük*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları Ankara, 1993, s. 28 ; Kalafât, Yaşar, "Türk Halk İnançlarında Ters Motifi (Prof. Dr. Abdurrahman Çaycı'ya Armağan), Ankara 1995, s. 297, 307.;Buharalı, Eşref, "Türklerde Matem Alametleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 1990/ 65, s.150.

¹⁰⁶ Kaya, Doğan, Anonim Halk Şiiri, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s. 254.

¹⁰⁷ İbn Battûta, a.g.e., s. 337/Türkçe çev., s. 426.

¹⁰⁸ Roux, Jean-Paul, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, (çev. Aykut Kazancıgil), İşaret Yayınları, İstanbul 1994, s. 220.

kısımlardan kurtulmaktır. Zira bazı eski Türklerde ruhun kemikte olduğuna dair bir inanış söz konusudur.¹⁰⁹

İbn Battûta, Anadolu'da karşılaştığı cenaze merasimlerine eserinde yer vererek Anadolu kültürüne dair önemli bilgileri aktarmıştır. Bu törenlerde gerçekleştirilen âdetlerin bir kısmı hala günümüzde de varlığını sürdürmekte ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde uygulanmaktadır.

2.1.1.3. Mübarek Gün ve Gecelerde Yapılanlar

İbn Battûta Anadolu'da yaşayan Müslüman-Türk halkın dini hayatları hakkında ilgi çekici notlar aktararak Anadolu dini hayatına dair önemli bilgiler vermektedir. İbn Battûta, bayram günlerinde ve mübarek gecelerde halkın yaptığı ibadetlerden kesitler sunarak Anadolu dini hayatı hakkında önemli bilgileri eserinde bir araya getirmiştir.

İbn Battûta, Denizli'yi ziyaret ettiği sırada Ramazan ayı olduğunu belirterek, Ramazan'ın sonuna kadar Denizli'de kaldığını aktarmaktadır. Yazar, Ramazan ayını ve Ramazan Bayramı'nı burada geçirmiş daha sonra yoluna devam etmiştir. Denizli'de kaldıkları süreçte iftar ziyafetleri ve bayram âdetleri hakkında ilgisini çeken detayları eserine dâhil etmiştir. İbn Battûta ;

“Mübarek Ramazan Bayramı'nı bu beldede karşıladık.¹¹⁰ Camiye gittiğimizde baktık ki sultan askerleriyle arz-ı endam eylemiş, Ahı yiğitlerinden oluşan zanaat erbabı davul-zurna ve borularıyla, kendi mesleklerini gösteren bayraklarıyla hazırlanmışlar, tepeden tırnağa silah kuşanarak ihtişam yarışına girmişlerdi.”

demektedir.¹¹¹

İbn Battûta'nın aktardığı bu bilgiden bayramların resmi bir havada karşılandığı anlaşılmaktadır. Hükümdarın, devlet erkânının ve halkın bir arada bulunması ise toplumsal dayanışmanın ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir.

¹⁰⁹ Şeşen, Ramazan, *İbn Fazlan Seyahatnâmesi*, Bedir Yayınevi, İstanbul 1995, s. 122. ; Koca, Salim, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2011, s. 553. ; Karakök, a.g.m., s. 94.

¹¹⁰ 1333 yılının Haziran ayına denk gelmektedir.

¹¹¹ İbn Battûta, a.g.e., s. 319.

İbn Battûta bayram sabahını anlatırken ayrıca Denizli halkının ilk iş olarak mezarlığa gittiklerini, mezarlık ziyaretinden sonra da camiye gittiklerini belirtmektedir. Mezarlık ziyareti sırasında getirdikleri hayvanları burada keserek etlerini fakirlere ve ihtiyaç sahiplerine dağıttıklarını aktarmaktadır. Bu durum sosyal açıdan insanların ihtiyaçlarını giderdiği gibi aynı zamanda da halk arasında dayanışmanın güçlenmesine ve bölgeninkalkınmasına katkıda bulunmuştur. İbn Battûta bayram ziyaretinin devamında ise;

*“Yemek hazırlandı. Fıkıh bilginleri, şeyhler ve ahılar için ayrı bir sofraya; yoksullar, düşkünler için de başka bir sofraya kurulmuştu. O gün hükümdarın kapısından zengin, yoksul hiç kimse geri çevrilmedi.”*¹¹²

demektedir. Seyyahın bu anlatımı sosyal devlet olgusuna güzel bir örnek oluşturmaktadır.

İbn Battûta'nın aktardığı bilgilerden anlaşıldığı üzere, bir bayram merasimine de Manisa katılmıştır. Manisa'da geçirdiği bayram hakkında detaylı bilgi vermemekle birlikte daha önce verdiği bilgileri birleştirdiğimizde bu bayramın kurban bayramı olduğu anlaşılmaktadır. Her iki bayramda da ortak olan hususlar mezarlık, türbe ziyaretleri ve ziyafet verme âdeti olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹³

İbn Battûta'nın seyahatnâmesinde Cuma Namazı ve Cuma günleri yapılan faaliyetler hakkında da detaylı bilgiler bulunmaktadır. İbn Battûta'nın belirttiğine göre Denizli'de yedi tane Cuma Namazı kılınan mescid bulunmaktadır. Kastamonu, Alanya ve Balıkesir'de de kıldığı namazlar hakkında detaylı bilgi veren İbn Battûta'nın anlatımından, Cuma namazının mümkün olduğunca merkezi ve cemâatin bir araya gelebileceği müsait yerlerde kılındığı anlaşılmaktadır.¹¹⁴

Cuma namazının kılınışı hakkında en geniş malûmatı Kastamonu da kıldığı namazı anlatırken vermektedir. İbn Battûta, camide sultan ile devlet erkânının oturduğu yerleri sıraladıktan sonra burada Kur'an okunduğunu, hatibin minbere çıkarak hutbe okuduğunu, daha sonra da namaz kılındığını anlatmaktadır. Ardından bu hafızın, sırasıyla önce sultanın, sonra da sultanın oğlu ve kardeşi huzurunda ayrı

¹¹² İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 320./Türkçe çev., s. 410.

¹¹³ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 337./Türkçe çev., s. 426.

¹¹⁴ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 311,353.

ayrı aşr-ı şerîf okuduğunu aktarmaktadır. Bir başkasının ise sultan ve oğluna dua ettiğini, böylece namazı tamamladıklarını belirtmektedir.¹¹⁵

Geyve ile Mudurnu arasındaki yolculuklarında geceleme için bir köye uğradıklarını belirten İbn Battûta, Cuma gecesini olduğu için köylülerin zaviyede toplandığından ve sabaha kadar zikrettiklerinden bahsetmektedir.¹¹⁶

İbn Battûta, Bursa'ya geldiği günün, Aşûre günü olduğunu belirtmektedir.¹¹⁷ Bursalıların Aşûre günü nedeniyle yaptıkları ziyafeti aktarırkende;

“Akşamleyin büyük bir ziyafet düzenlendi, ordunun kurmayları ve halkı şölene davet edildi. Beraberce iftar edildi. Güzel sesli hafızlar Kur'an okudular. Vâiz Mecdüddîn Konevî halka etkili bir vaaz verdi; sonra semâ ve raksa kalktılar.”

demektedir.

İbn Battûta'nın aktardıklarından Anadolu'da önemli gün ve gecelerin Kur'an okunarak ve bir arada bulunularak sabah namazına kadar devam ettirildiğini anlaşılmaktadır. Kur'an okuma ve dinleme âdetine ilişkin İbn Battûta'nın tespitleriseyahatnâmesinin pek çok yerinde görülmektedir. Antalya Medresesinde her gün ikindi namazından sonra Kur'an okunduğunu ve buna benzer âdetin Anadolu'nun pek çok yerinde uygulandığını aktarmaktadır.¹¹⁸ Ayrıca Borlu'da yemekten sonra Kur'an okunduğunu¹¹⁹, aynı âdetin Kastamonu'da Cuma Namazından sonra da uygulandığını¹²⁰ belirten İbn Battûta, ahi dergâhlarında her akşam yemekten sonra ahilerin zikir yaptıklarını ve zikrin ardından da Kur'an dinlediklerini aktarmaktadır.¹²¹

2.1.1.4. Ulu Cami ya da Cuma Camileri

İbn Battûta önemli gün ve gecelerden bahsederken, devlet ricalinin ve halkın Cuma Namazlarını “Cuma Cami”nde kıldıklarını belirtmektedir. Cuma Namazlarının cemâat ile kılınması, bu işlevi yerine getirebilecek büyüklükte ibadethanelerin oluşmasına neden olmuştur.

¹¹⁵ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 353./Türkçe çev., s. 440-441.

¹¹⁶ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 346.

¹¹⁷ 21 Eylül 1333.

¹¹⁸ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 312.

¹¹⁹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 351.

¹²⁰ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 353.

¹²¹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 357. ; Waines, *a.g.e.*, s. 79.

Seyahatnâmede, “Denizli’de yedi tane Cuma Namazı edâ edilen yer vardır.”¹²² denilmesi, Cuma camilerine önem verildiğini göstermektedir. Bu durum, Ulu Cami ya da Cuma Camileri işlevindeki Cami-i Kebir veya Sultan Camisi ya da Alâaddin Cami’si olarak adlandırılan dinsel yapıların, Anadolu Selçuklu şehirlerinin de önemli bir mekân olduğunu ortaya koymaktadır.¹²³

Anadolu’nun fethi sırasında Müslüman–Türk kitlelerinin dini ihtiyacını karşılamak için, fethedilen şehirlerdeki kilise veya şapel gibi dinsel yapılar camiye dönüştürülerek kullanılmıştır. Ulu Cami veya Cuma Cami yapılarına dek bu yapılar halkın dini ihtiyaçlarını karşılamıştır.¹²⁴

Bu bilgiyi İbn Battûta’nın Ayasaluk hakkında verdiği malumattan anlamaktayız. Buradaki yapıdan bahsederken;

“ *Burası Rumlar nezdinde kutlu görülen eski mi eski büyük bir şehirdir. İri kesme taşlarla inşa edilmiş muazzam bir kilisesi var. Her taş blok en az on arşın uzunluğundadır. Hepsisi de pek güzel bir şekilde yontulmuş. Buradaki büyük cami de güzellik ve sanat bakımından dünyada örneği bulunmayan bir eser. Eskiden kiliseymiş. Rumların inançlarına göre mukaddes olduğundan vaktiyle buraya dört bir yandan ziyaretçi geliyormuş ama şehri Müslümanlar fethedince onu Cuma mescidine çevirmişler.*”¹²⁵

demektedir. Şehrin en büyük kilisesinin camiye dönüştürülmesi fethedilen şehirlerin hepsinde görülen bir durumdur. İslam hâkimiyetinin sembolü olarak bu uygulama, Türk–İslam kolonizasyon sürecinde Anadolu’da sıkça uygulanmıştır. İbn Battuta’nın aktarmış olduğu bu bilgi de bahsedilen durumu kanıtlamaktadır.

Anadolu Selçuklu kentlerinde Türk yerleşimini tanımlayan ya da simgeleyen temel mekânsal öge olarak ulu camilerin, Türk–İslâm kolonizasyon sürecinde Türklerin gerek kent yönetiminde etkin duruma gelmesi gerekse demografik açıdan sayısal üstünlük sağlamasınadayalı olarak süreç içinde kentsel mekânlara eklemlendiği söylenebilir. Nitekim Selçuklu dönemi ulucamileri üzerine yapılan araştırmalar, ulucamilerin ağırlıklı olarak, Türk–İslam kolonizasyon sürecinin

¹²² İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 318.

¹²³ Baykara, Tuncer, “Ulu cami: Selçuk Şehrinde İskânı Belirleyen Bir Kaynak Olarak”. TTK, Belleten, LX, s. 34–59.

¹²⁴ Yinanç, M. Halil, Türkiye Tarihi Selçuklular Devri 1; Anadolu’nun Fethi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul, 1944, s. 181-182.

¹²⁵ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 334.

tamamlanması ve Türklerin Anadolu coğrafyasında gerek siyasal–yönetimsel gerekse demografik açıdan egemenlik kurdukları döneme rastlamaktadır.¹²⁶

İbn Battûta'nın Denizli, Kastamonu, Alanya ve Balıkesir'de gezdiği Cuma camileri, Anadolu'da siyasi otoritenin kurulmasında ve İslam'ın yerleştirilmesinde etkili bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.1.5. Tekkeler ve Zaviyeler

Anadolu Selçuklu Devleti ve Beylikler Döneminde Anadolu'da üzerinde durulan en önemli konulardan biride tekke ve zaviyeler olmuştur. Tekkeler, dervişlerin toplanıp zikrettikleri dini ve tasavvufî hayatlarını yaşadıkları, aynı zamanda da kendi tasavvufî düşüncelerini diğer insanlara aktardıkları yapılarıdır.¹²⁷ Tarikat büyüklerinden birinin şeyh postunda bulunduğu veya ileri gelenlerinden birinin kabrinin bulunduğu tekkelere hankâh, gelip geçen yolcu dervişler ve ihtiyaç sahiplerinin ağırlandıkları küçük tekkelere ise zaviye denmektedir.¹²⁸ Bu kurumlar zaviye, hankâh, mevlevîhane, kalenderhane, dergâh, pir evi, sofihane ve ribat gibi isimlerle de anılmaktadır.¹²⁹

Tekke ve zaviyeler dini görünümlü olmalarına rağmen camilerden farklı bir karaktere sahiptirler.¹³⁰ Tekke ve zaviyeler bir şeyhe tahsis edilmiş olup, onların dünya hayatıyla ilgilerini kesip hayatlarını devam ettirdikleri yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Tekkeler Anadolu'da İslam'ın yayılmaya başlamasıyla birlikte daima toplumsal yardım ve şefkat kaynağı olarak hizmet vermişlerdir.¹³¹

Zaviyelerin büyük bir kısmının etrafındaki arazilerde bizzat dervişler tarafından tahıl, sebze ve meyve yetiştirilmekte, civardaki meralarda ise sığır, davar

¹²⁶ Kuran, Abdullah, “Anadolu Selçuklu Ulucamileri”. *IV. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri*, 1994, s. 33–37.

¹²⁷ Kara, Seyfullah, *a.g.e.*, s. 456. ; Ocak, A. Yaşar ve Faroqhi, Suraiya, *a.g.m.* s. 468.

¹²⁸ Gölpınarlı, Abdülbaki, *100 Soruda Tasavvuf, Gerçek Yayınevi*, İstanbul, 1985, s. 17.

¹²⁹ Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1969, s. 282. ; Güzel, Abdurrahman, *Tekke ve Zaviyelerin İslam Düşüncesindeki Yeri ve İlgası*, Ankara, 1992, s.27. ; Özköse, *a.g.m.*,s. 38.

¹³⁰ Eyice, *a.g.e.*, s. 24.

¹³¹ Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, MEB Yay., İstanbul, 1993, s. 730-731.

vb. beslenmekteydi. Elde edilen gelirin bir kısmı zaviyelerin bakım ve onarımına, bir kısmı dervişlerin ve misafirlerin yiyip içmelerine ayrılırken, bir kısmı da hizmetlilerin ücretlerinin ödenmesi için kullanılmaktadır. Kalan miktar ise vakfın evlatları arasında paylaştırılmaktadır.¹³²

Zaviyeler sadece buldukları bölgedeki insanlara değil, Anadolu'dan gelip geçen misafirlere de daima kapılarını açmaktaydılar. Zaviye mensupları bu kişileri en güzel biçimde ağırlamaya çalışmakta ve ihtiyaçlarını karşılamaktaydılar. İbn Battûta da Anadolu seyahati sırasında, uğradığı şehirlerdeki zaviyelere giderek misafir olmuş ve Anadolu'daki zaviyeler hakkında seyahatnâmesinde önemli bilgiler vermiştir.

İbn Battûta'nın gezi notlarından derlenerek kaleme alınan seyahatnâmesinde dağınık olmakla birlikte, Anadolu'daki tekke ve zaviyeler hakkında detaylı bilgiler bulunmaktadır. İbn Battûta ve onun arkadaşları seyahatleri sırasında çoğunlukla zaviyelerde kalmayı tercih etmişlerdir. İbn Battûta'nın bu tercihini açıkça belirttiği ve bir zaviyede misafir olmayı arzu ettiğini gösteren ifadelerine iseseyahatnâmede rastlanmaktadır.¹³³

İbn Battûta Antalya'da gittiği zaviyeyi şöyle anlatmaktadır:

“Nefis Rum (Anadolu) kalıçeleri ile döşenmiş ve Irak camından bir çok avizelerle süslenmişti. Misafir odasında beş tane, üç ayaklı bakırdan yapılmış çerağ (beysûs) bulunuyordu. Yanında da bakırdan yedek yağdanlıklar vardı. Buraya fitili kesmek için birde makas konmuştu. Bu kandiller erimiş iç yağı doldurularak yakılır. Misafirlere mahsus bir peyke vardır.”¹³⁴

Kayseri'de konakladığı Emîr Ali'nin zaviyesini tarif ederken “ *Bu zaviyenin döşemeleri, kandilleri, bol yiyecekleri ve binasının sağlamlığı bakımından en güzel zaviyelerdendir.*”¹³⁵ demektedir. Böylece karşılaştığı zaviyeleri mukayese etmektedir.

Kastamonu' da konakladığı bir zaviyeyi anlatırken de;

“ ... gördüğümüz zaviye ülkenin en güzel ve en büyük zaviyesidir. Burada konakladığımız binayı büyük beylerden olan ve hayatı Yüce Allah'a adayan Fahreddîn Bek yaptırmış. Zaviyenin bakım işlerini ve orada ikamet eden dervişlerin idaresini oğluna vermiş. O köyün gelirini de tamamen bu zaviyeye vakfetmiş. Zaviyenin karşısında misafirlerin hiçbir şey ödemediği bir hamam yaptırmış.”

¹³² Ocak, A. Yaşar, “Zaviyeler”, *Vakıf Dergisi*, Sayı XII, Ankara, 1979, s. 248-264.

¹³³ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 354.

¹³⁴ İbn Battûta, *a.g.e.*; s. 313-314/ Türkçe çev., s. 405.

¹³⁵ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 313.

demektedir.¹³⁶ İbn Battûta'nın aktardığı bu bilgi zaviyelerde konaklayan yolcuların rahat ettirilmesi ve temizliklerine dikkat edilmesi, misafirlere ve misafirliğe verilen önemi göstermesi bakımından önemlidir.¹³⁷

Bolu'da kaldığı bir başka zaviye hakkında bilgi veren İbn Battûta :

“Bolu'da ahı yiğitlerinden birinin tekkesinde konakladık. Âdet gereği tekkenin bütün bölümlerinde ocaklar kış boyunca aralıksız yanar. Dergâhın her kısmına ayrı ayrı ocak yapılmıştır. Hepsinin bacası var, duman çıkıp gidiyor, tekke içinde yayılmıyor; bu yüzden sıkıntısı yok. Onlara bahâri ismini vermişler.”

demektedir.¹³⁸ Bu cümleden hareketle zaviyelerin mimari yapısının günlük hayatı olumsuz etkilemeyecek şekilde en ince ayrıntısına kadar planlandığını görülmektedir.

Moğol istilasının Anadolu Selçuklu Devleti üzerinde yarattığı yıkıcı etki ile ortaya çıkan toplumsal sancılar, Anadolu'nun muhtelif yerlerinde kurulan bu zaviyelerle giderilmeye çalışılmıştır.¹³⁹ Selçuklular, Beylikler ve daha sonrasında ise Osmanlılar, bilhassa uçları şenlendirendervişlere boş araziler gösterip, dervişlerin bu arazilerde zaviye kurmalarına izin vermişlerdir.¹⁴⁰ Netice itibarıyla tekke ve zaviyeler buraları şenlendiriyor, oralara pek çok kimseleri çekecek yeni iskân sahaları oluşturuyorlardı. Bu zaviyeler, ekonomik durumlarının devlet tarafından iyileştirilmesi ile göçmenlere en iyi şekilde yardımcı olmuşlardır. Bu durumda, göçmenlerin tekke ve zaviyeler çevresine zahmet çekmeden yerleşmelerini ziyadesiyle kolaylaştırmıştır.¹⁴¹

Tekke ve zaviyelerin birer küçük kervansaray gibi işlev görmeleri, içlerinde gelenleri doyuracak yemekhanelerin varlığına işaret etmektedir. Yemekhanelerin bulunmaması durumunda ise bu kurumların yanlarında, gelenleri doyurmak için imarethaneler kurulduğunu kaynaklardan öğrenilmektedir.¹⁴²

¹³⁶ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 354.

¹³⁷ Kara, Seyfullah, *a.g.e.*, s. 463.

¹³⁸ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 349.

¹³⁹ Akdağ, *a.g.e.*, s. 40. ;

¹⁴⁰ Barkan, Ömer Lütfi, “Osmanlı İmparatorluğunda Bir iskân ve Kolonizasyon Metodu olarak Vakıflar ve Temlikler İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, *Vakıf Dergisi* /II, 1942, s. 303-304.

¹⁴¹ Turan, Osman, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, II, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993, s. 1-9.

¹⁴² Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Sivas Şehri*, TTK Basımevi, Ankara, 1951, s. 454.

İbn Battûta'nın Anadolu'ya geldiği dönemde Anadolu'da Anadolu Selçuklu Devleti dağılma dönemine girmiş durumdaydı. Saltanat kavgaları, Moğol istilası, komşu devletlerle yapılan harpler milleti son derece tedirgin etmiştir. Bu nedenlerden dolayı dünya zevklerinden mahrum olan halk, ahiret gününe kendilerini hazırlamak ve sevap kazanmak hevesiyle tekke-zaviye ve şeyhlere koşmuştur. Yurdunu ve milletini korumaya uğraşan beylerde, halkın bu isteklerini göz önünde bulundurarak, şeyhlerin maddi ve manevi nüfuzundan istifade için her tarafa tekkeler, zaviyeler yaptırmışlar ve onlara zengin vakıflar ayırmışlardır.¹⁴³

2.1.1.6. Semâ Etme

Semâ, tarikat müntesiplerinin cezbe haliyle ayakta zikretmeleri, dinî musiki ve ilahileri dinlemeleri manasına gelir.¹⁴⁴ İslam'ın müzik ile ilişkisi her dönem tartışmalı bir kavram olarak farklı yöndeki düşünceleri çevresinde toplamıştır. Bazı düşünür ve araştırmacılar “*ayet ve hadis*” bilgilerine dayanarak İslam'ın “*müziğe bakışımın*” olumlu ve müziği destekler yönde olduğunu öne sürerken, bazıları ise benzer bilgilere dayalı olarak tam ters yönde fikirler geliştirmişlerdir.¹⁴⁵

VIII. yüzyıl' da temelleri oluşmaya başlayan İslam Mistizmi veya bilinen adıyla “*Sufizm ya da tasavvuf*”, insanın maddi varlığından çıkıp, Allah'a yakınlaşmasının yollarından biri olarak dinî musikîyi görmektedir.¹⁴⁶ Tasavvufa göre, İnsan ruhu, geldiği ilahi âleme duyduğu özleminden ötürü, vücuttan kurtulup Allah'a ulaşmaya çalışır. Semâ da tekke ve zaviyelerde Allah'a ulaşmak için yapılan ritüellerden biridir. Anadolu'da yer alan ahi tekkelerinde de semâ yapıldığını, İbn Battûta görmüş ve eserine aktarmıştır.

İbn Battûta, tekke ve zaviyelerde konakladığı sırada yapılan ritüellerden ve ilk kez karşılaştığı davranışlardan seyahatnamesinde bahsetmektedir. Bunlardan birisi ahi zaviyelerinde karşılaştığı raks ve semadır. İbn Battûta, Kur'an okunduktan

¹⁴³ Köprülü, Fuad, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*, TTK, Ankara, 1993, s. 204

¹⁴⁴ Bk., Pakalın, *a.g.e.*, III, s. 162.

¹⁴⁵ Güray, Cenk, “Semâ'dan Semâh'a Bir Sonsuz Devir”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Araştırma Dergisi*, Yıl 2010, Sayı 56, s. 132.

¹⁴⁶ Güray, Cenk, “Anadolu'da İnanç ve Müzik İlişkisi”, *Folklor-Edebiyat Dergisi*, Mart, 2009, s. 4.

sonra ahilerin sema ettiğini belirtmekte ve Anadolu'daki semâ olgusu hakkında bilgiler vermektedir.

İbn Battûta Gölhisar ziyaretinde konakladıkları zaviyede yaşadıklarını ; “...çeşitli meyveler ve tatlılar ikram ettiler. Yemek yendikten sonra Kur'an-ı Kerim'den bazı bölümler okuyan hafızları dinledik. Arkasından da hepsi sema etmeye başladı.” şeklinde aktarmaktadır.¹⁴⁷

Eserin bir başka yerinde ise yazar, “...akşamleyin büyük bir ziyafet düzenlendi, ordunun kurmaylarını ve halkı şölene davet etti. Beraberce iftar edildi. Güzel sesli hafızlar Kur'an okudular. Vâiz Mecdüddîn Kûnevî halka etkili bir vaaz verdi, sonra semâ ve raksa kalktılar.” demektedir.¹⁴⁸ Seyyahın verdiği bu bilgiden semâ âdetinin önemli gün ve gecelerde de yapıldığını anlaşılmaktadır. İbn Battûta'nın anlatımlarından ritüellerin zaviyeler arasında farklılık gösterdiğini görülmektedir. Fakat genel manada semâ öncesi belirli bir sıralamanın olduğunu ve bu sıralamanın benzer şekilde zaviyelerde uygulandığı görülmektedir.¹⁴⁹

Burgâzî, yazdığı ilk Türkçe Fütüvvetname'de semânın delili olarak şu kıssayı nakleder;

“Ashab-ı Suffâ'nın bir üzüm tanesi vardı. Rasulüallah'ın önüne koyup paylaşmasını istediler. Rasulüallah da onu ezerek suyunu kırk kişiye paylaştırdı ve “Kavmin efendisi onlara hizmet edendir.” buyurdu. Ashab-ı Suffe nağme kılıp semaya kalktılar. Bazı rivayetlerde Rasulüallah'ın kalkıp üç defa sema ettiği mübarek ridasının omuzlarından düştüğü haber verilir. Cebraîl gelip Rasulüallah'a “Ya Rasulallah artık dönme, yerler, gökler, cennet, cehennem cümle âlemsenle beraber döner” dedi.”¹⁵⁰

Ahilerde bulunması gereken özellikler, Fütüvvetnâmelerde meleklerle, peygamberlere ve Ehl-i Beyt'e atıflarda bulunularak örneklendirilmeye çalışılmıştır. Ancak bizim burada vurgulamak istediğimiz husus, Anadolu sufi hayatının önemli bir unsuru olan fütüvvetnâmelerde samânın Anadolu tasavvuf hayatı için ifade ettiği önem ve İbn Battûta'nın bu öneme şahit olmasıdır.

¹⁴⁷ İbn Battûta, a.g.e., s. 321./Türkçe çev., s. 409. ;

¹⁴⁸ İbn Battûta, a.g.e., s. 340.

¹⁴⁹ Waines, a.g.e., s. 79.

¹⁵⁰ Gölpınarlı, Abdülbaki, “Burgâzî ve Fütüvvetnâmesi”, *İÜİFM*, XV, 1953-1954, s. 76-153.

2.2.1.SEYAHÂTNAMEYE GÖRE ANADOLU’DA SOSYAL HAYAT

2.2.1.1. Kadının Toplumdaki Yeri

İslamiyet öncesi Türklerde kadın, her şeyden önce o, bir eştir ve annedir.Eski Türk Devletlerinde kadın ile erkek arasında mutlak bir eşitliliğin söz konusu olduğu, toplumsal ve siyasi yaşamda etkin rol oynadıkları pek çok tarihi kaynaktan görülmektedir.

Türkler, kadına anneliğin yanında kutsallık da atfetmişlerdir. Annelerini, “*Anam tuğlu kutlu ana*” diye adlandıran Uygurlar eski şiirlerinde anneyi tuğluluk vekutluluk ünvanlarıyla onurlandırmaktaydılar. Türk anlayışında evin sahibi kadındır. Ev kadını için söylenen en yaygın söz “*evci*”dir. Göktürkler bu anlamda kadın için “*eş*” sözcüğünü kullanırken Çağatay Türkleri “*evlik*” demekteydiler. Türk düşüncesinde “*ana hakkı Tanrı hakkı*” önemli yer tutmaktadır. Dede Korkut’ta “*Anaya el kalkmaz ve söz söylenmez*”. Çünkü ana hakkının yanında, Tanrı hakkı vardır.¹⁵¹

İslamiyet’in Türkler arasında yayıldığı X. yüzyılda, Türklerin yaşadığı yerlerde kadınlar ve erkekler yanyanadır. X. yüzyılda Türklerin yaşadığı yerleri ziyaret eden İslam seyyahı İbn Fazlan Türklerde kadınların erkeklerden kaçmadığını özellikle belirtir. Ayrıca kadın ile erkeğin aynı ortamda bulunmasını şaşırtıcı bulur.¹⁵²Göçlerden sonra Anadolu’ya yerleşen Türkler İslamiyet’i kabul etmelerine rağmen eski Türk gelenek ve törelerini muhafaza etmişlerdir.

İbn Battûta’nın seyahatnâmesinde yazdıklarından hareketle Anadolu’da yaşayan Türklerde, erkek ile kadın mekânlarının ayrılmadığı gözlenmektedir. XIII. yüzyılda hükümdarların eşi, yani Hatun halk üzerindeki etkisini korur ve diğer kadınlar gibi sosyal yaşamın içinde yer alır. Ünlü seyyahlardan Marco Polo¹⁵³

¹⁵¹ Ögel, Bahaeddin, ”Türk Ailesinde Kadın”, *Tercüman Kadın Ansiklopedisi*, I, İstanbul 1984, s. 76-78.

¹⁵² Şeşen, *a.g.e.*, s. 31.

¹⁵³ Marco Polo, 1271-1295 yılları arasında seyahat etmiş bir gezgindir. Türk Dünyasını da gezen Polo Anadolu’ya ait izlenimlerini eserinde kaleme almıştır.Bkz. Carım, Fuad, Marco Polo ve İbn Battûta, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1966.

İznik'te Selçuklu Sultan'ının ordusunun Beylûn Hatun tarafından yönetildiğini yazar.¹⁵⁴

İbn Battûta da buna benzer bir olayı Anadolu'ya geldiğinde yaşamış ve eserinde bu olayı anlatmıştır. Seyyah bu durumu;

*“ Anadolu'ya geldiğimizde hangi zaviyeye gidersek gideli büyük alaka gördük. Komşularımız, kadın yada erkek bize ikramda bulunmaktan geri durmuyorlardı. Burada kadınlar yüzlerini örtmezler. Yola çıkacağımız zaman akraba yada ev halkındanmışçasına bizimle vedalaşır, üzüntülerini gözyaşı dökerek belli ederlerdi.”*¹⁵⁵

şeklinde aktarmaktadır.İbn Battûta'nın verdiği bu bilgiden anlaşıldığı üzere, Anadolu'da kadınlar sosyal hayattan dışlanmamışlardır. Buna benzer bir olay Menâkıbu'l-Arifin'de de görülmektedir. Şems-i Tebrizi Konya'ya geldiğinde erkeklerin yanında kadınlar da onu karşılamaya çıkmışlardır.¹⁵⁶ Yine Menâkıbu'l-Arifin'den öğrendiğimize göre kadınlar cenaze törenlerine de katılmaktaydılar.¹⁵⁷

İbn Battûta, kadınların sosyal yaşamda serbest bir biçimde hareket ettiklerini aktarmak amacıyla karşılaştığı olayı eserine dâhil etmiştir: *“ Önümüzde ata binmiş bir Türk kadını ile bir hizmetkâr Yenice beldesine doğru gitmekte idi.”*¹⁵⁸İbn Battûta'nın aktarmış olduğu bu bilgi, devrin kadınlarının toplum içinde örf, âdet ve gelenekler dâhilinde serbestçe hareket imkânına sahip olduklarını göstermektedir.

Seyahatnâmede dönemin kadınlarının yönetimde de görev aldıklarına dair kayıtlara da rastlamaktayız. Bu konuyla ilgili İbn Battûta'nın aktardığı iki farklı örnek seyahatnâmede bulunmaktadır.

Birinci örnek, Kayseri'de yaşayan Emir Alâeddin Eretna'nın hatunlarından biri ile ilgilidir.

“ Niğde'den Kayseri'ye doğru yola çıktık. Bu şehirde Irak padişahının hükmü altındır. Irak ordu birlikleri burada üsleniyor. Alaeddin Eretna Bek'in hatunlarından biri de bu şehirde ikamet ediyor. Bu hatun iyi kalpliliği ve cömertliği ile tanınmıştır. Kendisine ulu, yüce anlamına gelen “ağa” kelimesiyle hitap olunur ki padişahlarla ilişkisi olan herkese ağa denilir.”

¹⁵⁴ Carım, Fuad, a.g.e., s. 80.

¹⁵⁵ İbn Battûta, a.g.e., s. 310/Türkçe çev., s. 400 ; Parmaksızoğlu, a.g.e., s. 49.

¹⁵⁶ Eflakî, a.g.e., s. 279.

¹⁵⁷ Eflakî, a.g.e., s. 163.

¹⁵⁸ İbn Battûta, a.g.e., s. 310.

Seyyah, Eretna beyinin hanımını bu şekilde tanıttıktan sonra söz konusu hatunun huzuruna çıktığını belirtmektedir. İbn Battûta, Emir'in eşinin kendilerini ayakta karşıladığını, selamladığını ve kendileri ile konuştuğunu kaydettikten sonra kendileri için yemek hazırlattığını ve ayrılırken de bu kişinin kendilerine çeşitli hediyeler verdiğini söylemektedir.¹⁵⁹

İkinci örnek ise, İznik ziyareti sırasında karşılaştığı Osmanlı Bey'i Orhan Bey'in eşi Nilüfer Hatun'dur. İbn Battûta Nilüfer Hatun için eserinde; “ ... *Şimdi bomboş olan şehirde saray hizmetkârlarından birkaçı ve sultanın hanımı Beylûn (Nilüfer) Hatun oturuyor. Şehir ahalisine hükümranlık eden erdemli, iyi yürekli bir kadın.*” tanımlamasını yapmaktadır. Yaptıkları ziyaret sonrasında kendilerine Nilüfer Hatun'un yardım ettiğini de söylemektedir.¹⁶⁰

Kadının sosyal hayattaki konumuna dair örnekler Ahmed Eflakî'nin eserinde de rastlamaktayız. Eflakî vermiş olduğu birçok örnekle Anadolu kadınlarının sosyal hayatın içerisinde olduğunu ortaya koymuştur. Onun aktardığı örneklerde, kadın toplumsal yaşamın her alanında görülmektedir. Kadınlar kendi aralarında gezilere çıkmakta¹⁶¹, eğlenceler tertip etmekte¹⁶², semâ toplantıları düzenlemekteydiler¹⁶³.

İbn Battûta, gayr-i müslim kadınların toplumsal hayattaki yerlerinden de bilgiler aktarmaktadır. Rum kadınların giyimleri¹⁶⁴ hakkında bilgi verdikten sonra onların meslekleri hakkında da bilgiler vererek bir kısmının pamuk kumaş dokumacılığı yaptığını, bir kısmının da cariyeye olarak hamamlarda çalıştıklarını bildirmektedir¹⁶⁵.

İslam'ın kadınlara tanıdığı haklar doğrultusunda, kadınlar pek çok alanda etkili olmuş ve sosyal hayata yön vermişlerdir. Bu doğrultuda İslam ülkelerinde kadınlar mal, mülk ve paraya sahip olmuşlar ve sahip oldukları bu gücü hayır işlerinde kullanmışlardır.

¹⁵⁹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 325. ; Darkot, Besim, “Kayseri”, *MEBİA*, Milli Eğitim Basımevi, VI, İstanbul, 1987, s. 486.

¹⁶⁰ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 342/ Türkçe çev., s. 430-431.

¹⁶¹ Eflakî, *a.g.e.*, II, s. 211.

¹⁶² Eflakî, *a.g.e.*, II, s. 300.

¹⁶³ Eflakî, *a.g.e.*, II, s. 487.

¹⁶⁴ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 318.

¹⁶⁵ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 318.

2.2.1.2. Müslümanlar ve Gayr-i Müslimler Arasındaki İlişki

Orta Asya'dan yapılan Türk göçleri ve Moğol istilası sonucunda Anadolu'da yaşayan Müslüman-Türk sayısı artmıştır. İbn Battûta'nın aktardığı bilgilerden XIV. yüzyılda Anadolu'da toplumun genelini Müslüman-Türk unsurların oluşturduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında seyahatnâmede yer alan bilgilere göre Hristiyanların da Anadolu'da buldukları ve Türk idaresinde yaşadıkları anlaşılmaktadır.¹⁶⁶ Az da olsa Yahudilerin de Anadolu'da varlıklarını devam ettirdiklerini seyahatnâmede verilen bilgilerden anlaşılmaktadır.¹⁶⁷

İbn Battûta seyahatnâmesinde, gezdiği bazı şehirlerin etnik yapısı hakkında da bilgi vermektedir. Seyyahın verdiği bu bilgilerden, Müslüman ve gayr-i müslim halkın yerleşimine ve aralarındaki ilişkiye ışık tutabilecek önemli bilgiler bulunmaktadır.

Seyahatnâmeden anlaşıldığı üzere Müslümanlarla gayr-i müslimler aynı şehirlerde, fakat farklı mahallelerde yaşamaktadırlar. Müslümanlar ve gayr-i müslimler ticari faaliyetlerde bulunmakta ve bu dönemde bazı Müslüman erkekler Hristiyan kadınlarla evlenmektedirler.¹⁶⁸

Antalya ziyareti sırasında burada yaşayan her toplumun birbirinden tamamen ayrı yerlerde oturduklarını söylemektedir.

“ Hristiyan tüccarları Minâ adıyla anılan mahallede otururlar. Mahallenin çevresinde bir sur bulunur. Geceleyin ve Cuma namazı kılındığı sırada kapıları kapanır. Eski halkı olan Rumlar diğerlerinden müferrit bir halde diğer mahallede ikâmet ederler. Bunların mahallesi de surla çevrilidir. Aynı şekilde Yahudiler' in mahallesi de sur içindedir. Beyi ile devlet adamları ve diğer hizmetliler de etrafı sur ile çevrilmiş kalelerde oturmaktadırlar. Müslüman halk ise asıl belde de iskân edilmişlerdir. Bu beldede bir cami, medrese ve çok sayıda hamam ve güzel bir şekilde düzenlenmiş çarşılar mevcuttur. Bu mahallenin çevresinde de geniş bir alan içine alan büyük bir sur çevrilmiştir.”¹⁶⁹

İbn Battûta'nın aktarmış olduğu bu bilgi, XIV. yüzyıl Antalya'sının demografik yapısını ortaya koymaktadır. Hristiyanlar, Yahudiler ve Türkler farklı

¹⁶⁶ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 310.

¹⁶⁷ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 312.

¹⁶⁸ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 312-335-339

¹⁶⁹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 312.

mahallelerde yaşamışlar ve mahallelerinin etrafını surlarla çevirmişlerdir. Öte yandan şehrin tamamının da surlarla çevrili olduğu seyahatnâmede zikredilmektedir. Şehrin ve mahallelerin bu şekilde surlarla çevrilerek korunaklı hale getirilmesinde, Antalya şehrinin coğrafi konumu ve ticari hayattaki rolü etkili olmuştur.

İbn Battûta Gerede'yi anlatırken de Gerede'nin çeşitli mahallelerden oluştuğunu ve Gerede halkının birbirine karışmadığını ifade etmektedir.¹⁷⁰ Bu yönüyle Antalya'daki yerleşime benzer şehirlerin varlığı ortaya çıkmaktadır.

Anadolu'da yaşayan Müslüman-Türkler ile gayr-i müslimler arasında karşılıklı anlayış ve hoşgörü ortamının oluştuğu, birlikte yaşayan farklı toplumların birbiriyle yakınlaştıkları ve kaynaştıkları çeşitli olaylarla örneklenebilmektedir. Bu durumu anlamak için Mevlânâ'nın cenaze merasimine bakmak yeterli olacaktır. Müslümanlar ve gayr-i müslimler, Mevlânâ'nın cenaze merasimine birlikte iştirak etmişler ve cenazeyi defnetmişlerdir. Gayr-i Müslimler cenazede; “*Siz Müslümanlar Mevlânâ'yı bu devirde Hz. Muhammed'in temsilcisi kabul ediyorsanız biz de O'nu Hz. Musa'nın, Hz. İsa'nın temsilcisi olarak biliyoruz*” diyerek cenaze merasiminin sonuna kadar kalmışlardır.¹⁷¹

2.2.1.3. Yazlık-Kışlık Uygulaması

Konar- göçerlik, beslenme ihtiyacını karşılamak amacıyla büyük hayvan sürülerini takip eden göçebelere ya da belli bir coğrafi mekâna bağlı olmaksızın hayvanlarına otlak ve kışlak bölgeleri arayan, göçebe çobanlıktan farklı olarak belli bir mekân dairesinde yerleşik hayatın bütünleyicisi olarak hayvancılık yapan ve ürünlerini daha çok yerleşik toplumlara pazarlayan iktisadî faaliyet biçimi ve hayat tarzıdır.¹⁷²

¹⁷⁰ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 350.

¹⁷¹ Eflakî, *a.g.e.*, II, s. 591-593.

¹⁷² Gündüz, Tufan, “*Konar-Göçerlik*”, DİA, 26, s. 161.

Nizamü'l-Mülk'ün oluşturduğu Türkmen toplulukları, siyasal sınır boylarında aşiretler halinde yerleştirme politikası, Türk-İslâm kolonizasyon sürecinde Anadolu coğrafyasına Anadolu Selçukluları tarafından da uygulanmıştır.¹⁷³

İbn Battûta Denizli ziyaretini anlatırken İnanç Bey'in oğlu Murat Bey'in kendileriyle tanışmak için davet gönderdiğini, ama Murat Bey'in şehir dışında meyve bahçelerinin yanında ikamet ettiği için davete iştirak edemediğini aktarmaktadır.¹⁷⁴ Bu durum Anadolu'da yaylaya veya yazlığa gitme âdetinin varlığını göstermesi bakımından önemlidir.

İbn Battûta'nın, Birgi ziyareti sırasında konar-göçerlikle aktardığı “*Birkî hükümdarı o günlerde şiddetli sıcaklar nedeniyle civardaki yaylalardan birine çıkmış meğer. Bu yayla gayet serin olduğu için her yaz oraya gidermiş.*”¹⁷⁵ şeklindeki notu 14. yy. Anadolu'sunda yazlık-kışlık uygulamasının varlığını ortaya koymaktadır.

Bir başka notunda ise İbn Battûta, Bergama hükümdarı Yahşi Bey'in sayfiyesinde olduğu için bu beyle karşılaşamadıklarını fakat kendilerine hediye olarak yiyecek ve elbise gönderdiğini kaydetmiştir.¹⁷⁶

İbn Battûta'nın aktardığı bu bilgilerden anlaşıldığı üzere Türklerde yazlık ve kışlık denilebilecek bir sistem vardır. Kışın sıcak alanlarda, yazın ise serin alanlarda yaşantılarını sürdürmüşlerdir.

2.2.1.4. Hamam Âdeti

Hamam kelimesi, Arapçada ‘*ısıtmak, sıcak olmak*’ anlamındaki ‘*hamam*’ kökünden türetilmiştir. Sözlük anlamı ‘*ısıtılan yer*’ demek olan sözcük, insanların temizlenme ve yıkanma ihtiyaçlarını karşılayan yapıların genel adı olarak kullanılmaktadır.¹⁷⁷

¹⁷³ Köprülü, M. Fuad, Selçukiler Zamanında Anadolu'da Türk Medeniyeti, (Akt. Tülay Metin), Tarih İncelemeleri Dergisi, 26/1, 2011, s. 217-224.

¹⁷⁴ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 320/ Türkçe Çev., s. 410.

¹⁷⁵ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 321.

¹⁷⁶ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 338.

¹⁷⁷ Ülgen, Ali Sami, “Hamam”, *MEBİA*, V., Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1987, s. 174.

Hamamlar, Anadolu kültüründe sadece temizlenmek için kullanılan mekânlar olmanın çok ötesine geçmiş ve sosyal alanolma özelliği kazanmış özel mekânlardır. Hamamların sosyal hayatın merkezi konumuna gelmesi Selçuklular ve Beylikler sayesinde gerçekleşmiş ve hamamlar sosyal hayatın olmazsa olmazı haline gelmiştir.¹⁷⁸

Hamamların Anadolu kültüründe bu denli önemli bir yer tutmasının iki temel sebebi olduğu söylenebilir. Bu sebeplerden biri İslam dininin temizliği temel esaslardan biri olarak belirlemiş olması, bir diğeri ise toplumsal yaşamın merkezindeki yapılardan biri olmasıdır.¹⁷⁹

İbn Battûta Anadolu ziyareti sırasında karşılaştığı hamamlar ve hamam kültürüne dair gözlemlerini eserinin pek çok yerinde anlatmaktadır. Gelen misafirleri doyurmak, yatırmak, ağırlamak gibi âdetlerin yanında misafirleri hamama götürme âdetinin bulunduğunu ve konaklanan yerdeki görevlilerin de buna uyduklarını, İbn Battûta, eserinde bize aktarmaktadır.

İbn Battûta Denizli’de karşılaştığı ahileri anlatırken;

“Yemekten sonra Ahi Sinan bizi hamama götürdü. Kendisi bizzat hamama girerek bana hizmet ettiği gibi yoldaşları da, her birine üçü dördü bakmak üzere, arkadaşlarıma hizmet ettiler. Hamamdan çıktıktan sonra mükellef bir yemek ile tatlı ve meyvelerle dolu bir sofraya hazırlandı.”

demektedir. Bu zaviyeden ayrıldıktan sonra konuk oldukları Ahi Duman’ın zaviyesinde de benzer şekilde misafir edildiklerini, ayrıca hamamdan çıktıktan sonra ahiler tarafından üzerlerine gülsuyu döküldüğünü kaydetmektedir.¹⁸⁰

İbn Battûta’nın notlarından hamama girmeden önce ve hamamdan çıktıktan sonra yemek yenmesi, hamamdan çıkışta ise gülsuyu dökülmesine dair bir âdet olduğunu öğrenilmektedir.

¹⁷⁸ Aydın, Dicle-Okuyucu, Ebru, “Yeniden Kullanıma Adaptasyon Ve Sosyo-Kültürel Sürdürülebilirlik Bağlamında Afyonkarahisar Millet Hamamının Değerlendirilmesi”, *MEGARON, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-Dergisi*, 2009, IV., S. 1, s. 1-14.

¹⁷⁹ Başa, Banu. A., “Türk Hamam Kültürünün Spa ve Wellness Mekânlarının Tasarımına Etkileri”, *Journal of World of Turks*, Sayı 1, 2009, s. 207-220.

¹⁸⁰ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 319.

İbn Battûta'nın notlarından hamamların sadece temizlik amacı için değil, bazı hastalıkları tedavi etme yöntemi olarak da kullanıldığını görülmektedir. Seyahatnâmesinde Bursa kaplıcaları hakkında:

“ Şehrin dışında sıcak akan bir memba var; büyük bir göle dökülüyor. Onun üzerine iki hamam yapılmış; biri erkeklere diğeri kadınlara ait. Hastalar uzak diyarlardan gelip bu kaplıcada şifa bulurlar. Burada yolcuların konaklayacağı bir zaviye vardır; gelen üç gün kalır ve doyurulur. Orayı Türkmen hükümdarlardan biri yaptırmış.”¹⁸¹

demektedir. Seyyahın aktardığı bu bilgi, XIV. yüzyılda hamamların ve termal kaynakların tedavi açısından kullanıldığını ve hükümdarların da bu tür yapılara destek verdiğini göstermektedir. Seyahatnâmede yer alan bu bilgiden, tedavi sürecinin üç gün olduğu ve bu süre zarfında hastalardan da ücret talep edilmediği anlaşılmaktadır.

İbn Battûta'nın verdiği bilgilerden XIV. yüzyıl Anadolu şehirlerinde umuma ait hamamların da bulunduğu anlaşılmaktadır. Gelen geçen yolcuların hiç para ödmeden yıkanmaları için hamamlar inşa edildiğini ve yolcuların ihtiyaçlarının karşılandığını seyahatnamedeki bilgilerden anlaşılmaktadır.¹⁸²

2.2.1.5. Haşış (Haşhaş) Yeme Âdeti

İbn Battûta, haşışle ilgili yaşadığı olaya Anadolu gezisinin sonlarında rastlamıştır. Sinop gezisi sırasında öğrendiği bu âdeti, eserinde detaylı bir şekilde anlatmıştır. Sinop hükümdarı Gazi Çelebi hakkında anlatılanları dinleyerek eserinde aktarmıştır.

“Anlatılanlara göre Gazi Çelebi iyi bir yüzcüymüş, suya dalarak uzun süre su altında kalabilirmiş. Bir zamanlarkafir donanması Sinop limanına baskın yaptığında Gazi Çelebi demir bir burguyla suya dalmış ve bütün gemilerin diplerini tek tek delmiş, gemileri batırmış ve düşman askerlerini esir almış. Onun üstün niteliklere sahip olduğu belli. Ama haşış kullanmakta ileri gittiği, bu yönde bir zaafi olduğu belirtiliyor. Hatta esrar yüzünden öldüğünü söyleyenlerde var. Anlatılanlara göre bir gün bu mereti fazla kaçırması ve ava çıkıp bir ceylanın peşine düşmüş. Hayvancağız sık ağaçlıklı dallı budaklı bir yere girince oda hızla dalıyor arkadan. Başını bir ağaca çarpıyor, can veriyor. İşte bu hadiseden sonra Sultan Süleyman, Sinop'u ele geçirerek oğlu İbrahim Bek'i oraya atamıştır. Bu adamında önceki gibi fazla esrar aldığı söyleniyor. Hakikaten bütün Anadolu ahalisi bu maddeyi kullanmakta hiçbir sakınca görmemektedir. Ben bir gün Sinop Camii'nin önünden geçerken, orda ki sedirlerde oturan insanlar arasında kumandanların bulunduğunu gördüm.

¹⁸¹ İbn Battûta, a.g.e., s. 339/ Türkçe Çev., s. 428.

¹⁸² İbn Battûta, a.g.e., s. 354.

Hizmetkâr, önlerinde kınaya benzer bir maddeyle dolu bir kabı dolaştırıp duruyor; ileri gelen kumandanlar da kaşık kaşık bu kaptan yiyordu. Yedikleri şeyin ne olduğunu bilmiyordum. Yanımdakilere sordum, haşış olduğunu söylediler.”¹⁸³

Daha önce de belirtildiği gibi İbn Battûta kendisine orijinal gelen ve dikkatini çeken hususları eserine dâhil etmiştir. Haşışle ilgili bu yaşadığı olay Anadolu’da haşış yemenin bir alışkanlık olduğunu ve ayıplanmadığını göstermesi bakımından önemlidir.

Haşhaş kullanımına dair kaynaklar oldukça eskilere gitmektedir. Haşhaşın Anadolu’da kullanımına dair bilgilere Menâkıbü’l Ârifî’nde de rastlanılmaktadır. Haşhaş ve hint kenevirinin Selçuklu Devri Mevlevîleri arasında da kullanıldığı, bu eserde belirtilmektedir. Eflâki eserinde, Mevlâna Şemseddin’in “*Bizim dostlarımız en adî bir otlâ bile neşeleniyorlar... sonsuz olan alemde niçin zevk almasınlar da gitsin insanları abdal ve hiçbir şey anlamayacak hale getiren haşhaştan zevk alsınlar.*” dediğini, bunun üzerine de bir müridinin “*Kur’an’da şarabın haram olduğuna dair bir âyet bulunduğu halde bu otçağızın haram olduğuna dair bir şey yoktur.*” diye itirazda bulunduğunu kaydetmektedir.¹⁸⁴ Eflâkî eserinin bir başka yerinde ise Mevlânâ Celâleddin Rumî, Sultan Veled’i Şemsi Tebrizî’ye mürid yapmak istediği zaman “*Bahaddinim haşhaş yemez*” buyurdu, demektedir.¹⁸⁵

Bazı kaynakların verdiği bilgilere göre haşhaş kullanımı Kalenderîler arasında yaygındır. Ahlatlı Şeyh Taceddin Müntecip, Meragalı Zahiruddin Muhammed’in bir gün on cavlakî ile mescite gelerek kapıyı kapattıklarını ve bir şeyler yiyerek esrar çektiklerini, sonra semâya kalktıklarını aktarmaktadır.¹⁸⁶ 1292 yılında ölen Kastamonu Emiri Muzafferiddin Yavlak Arslan’a İbnü’l-Hatîb tarafından ithaf edilen “*Fustâtu’l-Adâle fî Kavâidi’s-Saltana*” adlı eserde, Cavlakîlerin haşhaş ve kenevir kullandıkları sarhoş ve serserileri fisk ve ficur erbabını bu otlâ tuzağa

¹⁸³ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 356/ Türkçe Çev., s. 443.

¹⁸⁴ Eflâkî, *a.g.e.*, II., s. 89.

¹⁸⁵ Eflâkî, *a.g.e.*, II., s. 89.

¹⁸⁶ Yörükân, Beyhan, “İslam Sanatında Haşhaş ve Hint Keneviri Motifleri”, *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, Sayı 5., Ankara, 1982, s. 465.

düşürüldükleri anlatılmaktadır.¹⁸⁷ Ayrıca, Bektaşilerin haşhaşı öven eserler yazdıkları da bilinmektedir.¹⁸⁸

2.3.1. SEYAHATNÂMEDE GEÇEN ANADOLU KÜLTÜR ÖGELERİ

2.3.1.1. Misafirperverlik

Cömertliği, misafirperverliği ve hayırhahlığı ile tanınan Türkler, bu özellikleriyle bir "Vakıf Medeniyeti" inşa etmişlerdir. Ölümünden sonra geriye köşk, saray ve servet bırakmaktan çok han, hamam, cami, çeşme, medrese ve tekke gibi içtimaî müesseseler bırakmışlardır. Böylece Anadolu topraklarına Türk-İslam mührünü vurmuşlardır. Türklerin insanlara hizmet anlayışını yansıtan örneklere, İbn Battûta'nın seyahatnâmesinde rastlamaktayız.

İbn Battûta seyahati sırasında daha öncede belirttiğimiz gibi konaklamak üzere tekke ve zaviyeleri seçmiştir. Bu tekke ve zaviyelerde karşılaştığı misafirperverliği ve gördüğü ilgiyi eserinin birçok sayfasında görmemiz mümkündür. Bu yönüyle İbn Battûta, Anadolu halkının duygularının ve geleneklerinin günümüze aktarılması açısından önemli bir aracı olmuştur.

İbn Battûta Anadolu'ya adım attığı andan itibaren kendisini dahi şaşkınlığa uğratacak bir yakınlıkla karşılaşmıştır. O, bu durumu: " *Anadolu'ya geldiğimizde hangi zaviyeye gidersek gidelim, büyük bir alaka gördük. Komşularımız, kadın ya da erkek bize ikramda bulunmaktan geri durmuyorlardı.* " şeklinde aktarmaktadır.¹⁸⁹

İbn Battûta, ahilerin kendilerine karşı olan misafirperverliğini aktarırken;

" *Ben, dünyada onlardan daha ahlaklı ve erdemlisini görmedim. Gerçi Şiraz ve İsfahan ahalisinin davranışları biraz ahı tayfasını andırıyor ama ahılar yolculara daha fazla ilgi ve saygı göstermektedirler. Sevgi ve kolaylıkta Şiraz ve İsfahanlılardan daha ileri düzeydedirler.* " ¹⁹⁰

¹⁸⁷ Yörükân, a.g.e., s. 466.

¹⁸⁸ Ergun, S. Nüzhet, *Bektaşî Şairleri*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1957, s. 153. ; Gölpınarlı Abdülbaki, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1992, s. 23.

¹⁸⁹ İbn Battûta, a.g.e., s. 310/ Türkçe çev., s. 400.

¹⁹⁰ İbn Battûta, a.g.e.; s. 312.

demektedir. Henüz Anadolu seyahatinin başında gördüğü bu ilgiden çok memnun kalmış ve diğer ülkelerde gördüğü ilgiyle kıyas ederek, bu ilgidenduyduğu memnuniyeti dile getirmiştir.

İbn Battûta, Burdur’da misafir olduğu yeri anlatırken, yöre halkın kendilerine büyük bir ziyafet hazırlandığını ve kendilerine ikram etme için kurbanlar kestiklerini aktarmaktadır. Seyyah, yöre halkının gösterdiği ilgiyi tanımlarken de:

“ Bizimle tanışmaktan duydukları sevinç, gerçekten hayret vericiydi. Onlar bizim dilimizi bilmiyorlar, bizde onların dilinden anlamıyorduk; aramızda bir tercümanda bulunmuyordu. Ama onlarla hiç sıkılmadan tam bir günümüzü geçirdik.”

demektedir.¹⁹¹ İbn Battûta’nın karşılaştığı bu durum Anadolu insanının ne denli içten ve sevgi dolu bir yapıya sahip olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Zengin fakir ayrımı yapılmaksızın ellerinden geldiğince misafirlerini rahat ettirmeye, onların gönüllerini hoş tutmaya çalışmışlardır.

İbn Battûta’nın Denizli seyahati sırasında yaşadığı olay, Anadolu insanının misafirlerine karşı gösterdiği ilgiyi ve yakınlığı ortaya koymasından önemlidir.

“Beldeye girdiğimiz saatlerde, biz çarşıdan geçerken bazı kimseler dükkânlarından çıkıp hayvanlarımızın dizginlerine yapıştılar. Bir başka grup ise bunlara engel olmaya kalkıştı ve bu yüzden de aralarında kavga çıktı. Hatta bazıları birbirlerine bıçak çekmeye bile kalkıştı. Ne söylediklerini anlayamadığımız için müthiş bir korkuya kapılarak, bölgede yol kesicilik yapan Germiyanlılarla karşılaştığımızı, bu şehrin onlara ait olduğunu ve mallarımızı elimizden almaya çalıştıklarını sandık. Ortalıkta tam bir kargaşa yaşıyordu. Bu sırada Cenab-ı Hak bizi Arapça bilen bir hacıya rast getirdi. Ondan, bu kişilerin bizden ne istediklerini sordum. ‘Korkmayın, bunlar ahilerdir. Sizi ilk karşılayanlar Ahi Sinan’ın, diğerleri ise Ahi Duman’ın yoldaşlarıdır. Her iki grup da kendi zaviyelerine inmenizi istiyorlar!’ dedi. Olacak iş değildi. Eşkıya olmasından korktuğumuz bu adamların yegâne kavga nedeni, bizim hangi zaviyede ağır lanacağımızdı. Onların bu yüksek misafirperverliği karşısında gerçekten hayretler içerisinde kaldım. Nihayet, aralarında kur’a çekilmesi ve kur’a hangi tarafa isabet ederse o tarafın zaviyesine misafir olmamız kararlaştırıldı. Böylece aralarında sulh yapılmış oldu.”¹⁹²

Bu durum Anadolu insanının misafire verdiği önemi ve geleneklerine bağlılığını gözler önüne sermektedir.

İbn Battûta, aynı geleneğin Anadolu’nun diğer şehirlerinde de geçerli olduğunu belirterek bu geleneğin, misafiri önce karşılayan hangi grupsa misafiri

¹⁹¹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 314-315/ Türkçe çev., s. 406.

¹⁹² İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 318-319; Şeker, Mehmet, “İbn Battûta’ya Göre Denizli’nin Sosyal ve İktisadi Hayatı”, *Türk Dünyası Araştırma Dergisi*, Nisan-1989, Sayı 59.

onların zaviyelerine götürmek şeklinde olduğunu söylemektedir. Sivas'ta da benzer bir olayla karşılaşmış ve bunu notları arasına almıştır.

*“ Şehre yaklaştığımız zaman bizi Ahi Bıcağcı Ahmed' in yoldaşları karşıladı. Bunlar, kimi yaya, kimi atlı olup kalabalık bir grup halindeydiler. Onlardan sonra Ahi Çelebi'nin yoldaşları çıktı karşımıza. Ahi Çelebi, ahuların ileri gelenlerinden olup rütbece Bıcağcı'dan üstündür. Bunlar kendilerinde misafir olmamı istedilerse de ilk gelenlerin önceliği ve ricasından ötürü bu isteği yerine getirmek mümkün olmadı. ”*¹⁹³

Denizli ve Sivas ahilerini anlatan bu olaylar Anadolu' ya özgü birtakım kuralları anlamamıza yardımcı olmaktadır. Her şeyden evvel bir şehirde birden fazla zaviye olduğu görülmektedir. Diğer husus ise gelen misafiri karşılamak için ahilerin birbirleri ile yarışmasıdır. Bunun nedeni ise gelen misafiri ilk karşılayanın zaviyesine götürme hakkı olmasından dolayıdır. İtiraz durumunda ise kuraya başvurulduğu anlaşılmaktadır.

İbn Battûta'nın eserinden Anadolu'da misafirliğin en az üç gün olduğu anlaşılmaktadır. İbn Battûta, Erzurum ziyareti sırasında Ahi Duman'ın zaviyesinden misafirliklerinin ikinci gününde ayrılmak istediklerini lakin zaviye sahibinin, *“Eğer böyle yaparsanız, yani bugün ayrılırsanız itibarımıza gölge düşer, çünkü misafirliğin en az müddeti üç gündür. ”* dediğini aktarmaktadır.¹⁹⁴

Yine buna benzer bir olay İbn Battûta'nın Bursa kaplıcalarına dair notlarında görülmektedir. Kaplıcalara gelen misafirlerin kaplıca zaviyesinde, üç gün kaldıklarını ve üç gün boyunca doyurulduğunu İbn Battûta aktarmaktadır.¹⁹⁵ Seyyahın verdiği bu bilgilerden Anadolu da misafirlerin en az üç gün ağırlandığını ve bu süre zarfında da bütün ihtiyaçlarının karşılandığı anlaşılmaktadır.

2.3.1.2. Resm-i Kabul ve Selamlaşma

İbn Battûta, ziyaret ettiği şehirlerin hükümdarlarıyla ve yöneticileriyle de bir araya gelmiş, hatta bazılarıyla aynı sofrayı paylaşmıştır. Anadolu misafirperverliğinin temelindemisafiri hoş tutmak vardır. Bu nedenle Anadolu

¹⁹³ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 326-327/ Türkçe çev., s. 416.

¹⁹⁴ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 329.

¹⁹⁵ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 339.

yöneticileri de gelen misafirlere son derece iyi davranmış ve misafirlerini kendi divanlarında ağırlamışlardır.

İbn Battûta Kastamonu ziyareti sırasında karşılaştığı resm-i kabul törenini şu şekilde aktarmaktadır; “*Kastamûnya hükümdarının âdeti ikindiden sonra umumi meclis kurmaktır. O vakit geldikte sofralar hazırlanır, kapılar açılır; yolcu, köylü, şehirli ve yabancı kim varsa gelir, kimse geri çevrilmezdi.*”. Yine burada karşılaştığı bir başka âdeti, Kastamonu hükümdarının her gün sabah düzenlediği divan toplantıları ve bu toplantılara kimlerin hangi sırayla girdiğine dair aktardığı notlarda görülmektedir.¹⁹⁶

İbn Battûta Birgi sarayını ziyaret ettiği sırada kendi adına verilen resm-i kabulü şu şekilde aktarmaktadır:

“*Misafir kabul salonuna vardığımızda, sultan kendi eliyle divan üzerindeki kendine ait minderini kaldırarak bizimle beraber kumaş üzerine oturdu. Fakih sağında ve kadı onun alt yanına oturdu. Ben de kadının altında yerimi aldım. Hafızlarda divanın alt tarafında yerlerini aldılar. Zira hafızlar sultanın meclisinden ayrı bulunmazlardı.*”¹⁹⁷

Aktarılan bu bilgi saraylarda devlet ricalinin hiyerarşik düzenini ve konukların nasıl ağırlandığını göstermektedir.

Seyahatnâmede, karşılaşılan sultan ve beylerin İbn Battûta’yla selamlaştıkları ve İbn Battûta’nın halini sordukları yer yer anlatılmaktadır.¹⁹⁸ İbn Battûta’nın aktardığı iki olay Anadolu’da selamlaşmaya verilen önemi göstermektedir.

Larende ziyareti sırasında Bedreddin bin Karaman ile karşılaştığını aktaran İbn Battûta “*avdan döndüğü sırada kendisi ile belde haricinde karşılaştım. Hayvanımdan indim. Oda hayvanından indi. Selam verdim. Bana ikbâl ve teveccüh etti.*” demektedir.¹⁹⁹ Attan inilerek selam verilmesinin memnuniyetle karşılandığını belirten İbn Battûta, hayvandan inmeden verilen selamın ise “*sû-i edeb*” olarak hoşnutsuzluğa sebep olacağını aktarmaktadır. Bu durumu da Hızır Bey’le olan karşılaşmasını anlatarak örneklendirmiştir.

¹⁹⁶ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 352-353.

¹⁹⁷ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 332-333.

¹⁹⁸ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 311-324-325-331.

¹⁹⁹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 324.

“ Belde dışında bu beyle karşılaştığımda atımdan, inmeden selam verdiğimden bu hareket hoşuna gitmeyip benim zararına sebep oldu. Zira seyyah hayvanından inerse beylerinde inmesi gerekir. Böyle davranmak onların nazarında güzel bir davranış ve takdire yol açan bir iştir.”²⁰⁰

Resmî kabullerde ve gündelik hayatta selamlaşmaya dair İbn Battûta'nın verdiği bilgiler, Anadolu Türkleri arasında selamlaşmanın önemine vurgu yapmakla birlikte konuşma faslına selamdan sonra geçildiğini de bizlere göstermektedir.²⁰¹

2.3.1.3. Hediyeleşme ve İkram

İbn Battûta, seyahati sırasında karşılaştığı beylerin, kendisine karşı göstermiş oldukları ilgi ve alakayı seyahatnâmesinde dile getirmiştir. Görüştüğü beylerin kendisine az ya da çok birtakım hediye takdim ettiklerini bildirmektedir. Bu durumu ise “ misafirine tevâzû göstermek, lütf ve yumuşaklıkla davranıp konuşmak ve bunun yanında az da olsa ihsânda bulunmak Anadolu beylerinin âdetlerindedir.” şeklinde izah etmektedir.²⁰²

Hediye verme konusu,seyahatnâmenin birçok yerinde karşımıza çıkmaktadır.²⁰³ İbn Battûta, kendilerine ikram ve ihsânda bulunduğu ifade etmekte,bazı zamanlarda da doğrudan yol harçlığı olarak para gönderildiğini söylemektedir.²⁰⁴İbn Battûta'nın verdiği bilgilerden ilim adamlarının da gelip geçen yolculara ikramda bulunup, bu yolculara çeşitli hediyeler takdim ettikleri görülmektedir.

Seyahatnâmede Fahreddin Bey'in tesis ettiği zaviyeden ve bu zaviyenin vakfiyesinden bahsedilirken;

“Uzak bölgelerden gelecek her fakire bir kat elbise ile geldiği gün yüz dirhem, ayrılacağı gün de üç yüz dirhem, zaviyede kaldığı günlerde de; ihtiyacını karşılamak üzere ekmek, et, yağ ile pişmiş pirinç ve tatlılar verilmesi şarttır.”²⁰⁵

denilmektedir. Seyahatnâmede bu şartlardan bahsedilmesi, XIV. yüzyıl insanının yabandan gelen ve yardıma muhtaç olanlara yardım konusunu ne kadar

²⁰⁰ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 335.

²⁰¹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 329.

²⁰² İbn Battûta, *a.g.e.*,s. 319.

²⁰³ İbn Battûta, *a.g.e.*,s. 311-315-317-322-325.

²⁰⁴ İbn Battûta, *a.g.e.*,s. 325-342.

²⁰⁵ İbn Battûta, *a.g.e.*,s. 354.

önemsediklerini de göstermektedir. Diğer taraftan, gelen misafirlere ve ihtiyaç sahiplerine bu şekilde davranılması Anadolu'nun refah seviyesini göstermesi bakımından ilgi çekmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEYAHATNÂMEDE GEÇEN İKTİSADÎ UNSURLAR

İbn Battûta'nın seyahatnâmesinde XIV. yüzyıl Anadolu'sunun iktisadî hayatına dair önemli tespitler bulunmaktadır. Fakat İbn Battûta herhangi bir ticari faaliyetle uğraşmadığı için sadece ihtiyaçları doğrultusunda alış-veriş yapmış ve

bunu eserine aksettirmiştir Bundan dolayıdır ki seyahatnâmede Anadolu ekonomik hayatı hakkında detaylı bilgiler yer almamaktadır. Genel ifadeler kullanarak gezdiği bölgelerin coğrafyalarını ele alan seyyah şehirlerde ne tür sanayi faaliyetlerinin bulunduğunu veya ne tür meyveler yetiştirildiğini zikretmemektedir. Ancak İbn Battûta'nın anlatımından yola çıkarak gerek adını verdiği kişilerin ünvanını aktarması gerekse bölgelerin coğrafi özelliklerinden bahsetmesi bazı çıkarımlar yapmamıza olanak sağlamaktadır.

Eserin muhtelif yerlerinde geçen kumaş isimleri, İbn Battûta'ya verilen hediyeler ve İbn Battûta'nın yaptığı alışveriş hakkında tuttuğu notlar Anadolu iktisadî hayatının nasıl olduğu ve halkın icra ettiği meslekler hususunda bizi aydınlatmaktadır.

3.1.1. Dokumacılık

XIV. yüzyıl Anadolu'sunda hayvancılık yapan Müslüman-Türklerin dokumacılıkla da uğraştığını söylemek mümkündür. Orta Asya'dan itibaren gerek çadır, gerekse elbiseler için keçi veya koyun yününden dokumacılık alanında faydalandığı bilinmektedir. XIII. ve XIV. yüzyıllarda Anadolu'da üretilen halılar ve kilimler ün kazanmış, bu halı ve kilimler “*Türk Kumaş*” adı ile anılmıştır.²⁰⁶

İbn Battûta Anadolu'da dokumacılık yapıldığından bahsetmekte, fakat dokumacılıkta ne tür malzemeler kullanıldığından, dokunan motiflerden, kullanılan renklerden vb. konu hakkında seyahatnâmesinde detaylı bir bilgi vermemektedir. Karşılaştığı dokumacılardan ve kendisine hediye edilen elbiselerin kumaşlarından bahsetmesi, Anadolu'daki dokumacılık alanında bize bilgi sağlamaktadır.

İbn Battûta'nın şu ifadelerinden Denizli'de dokuma alanında gözle görülür bir gelişmenin olduğu anlaşılmaktadır. İbn Battûta “ *Pamuğun nefis olması ve kuvvetli eğrilmiş bulunması sebebiyle, ziyade dayanır. Bu kumaş beldeye nispetle ma'ruftur.* ”

²⁰⁶ Yavuz, Nuri, *Anadolu Beylikler Dönemi – Siyasi, Tarih- Kültür-*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2010, s. 128.

demektedir.²⁰⁷ İbn Battûta'nın aktardığı bu bilgi Denizli'de dokuma faaliyetlerinin ileri bir seviyede olduğunu ve üretilen kumaşın iktisadî hayat içerisinde ne kadar değerli olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan, İbn Battûta bu iş kolunda çalışanların genelde Rum kadınlar olduğunu belirtmekte ve Denizli iktisadî hayatına ışık tutmaktadır.²⁰⁸

İbn Battûta, ziyaret ettiği yerlerde gördüklerini veya kendisine verilen hediyeleri anlatırken, ipekli, kemha²⁰⁹, kusey, mir'ız ve bürümcük²¹⁰ türünden çeşitli kumaşların varlığından söz ederek, bu dönemde dokuma sanayisinde üretilen kumaşların zenginliğini de bize yansıtmaktadır.²¹¹ Aydın'da Umur Bey'in kendisine kemha cinsi kumaştan iki elbise hediye ettiğini belirten İbn Battûta, gördüğü kişilerin elbiseleri hakkında da bilgiler vermektedir. Seyyahın kemha kumaşının Bağdat, Tebriz, Çin ve Nişabur'da dokunan kumaşlarla benzer olduğunu söylemesi, kemha cinsi kumaşın ithalat malzemesi olduğuna işaret etmektedir.²¹² Kumaşın bu dönemde devletler arası ticarete önemli bir yere sahip olduğunu İbn Battûta'nın vermiş olduğu bu bilgiden anlamak da mümkündür.²¹³

Türk çadırlarının kullanışlılığı ve dayanıklılığı, ürettikleri keçenin kalitesinden kaynaklanmaktadır. Türkler, keçeyi en iyi imal eden kavim olarak vasıflandırılmışlardır. Keçeden yapılan çadırlar ise İslam ülkelerinde çok meşhurdur. Hatta Peygamberimizin bile Türk çadırının olduğu söylenmektedir. Bu çadırlaraon

²⁰⁷ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 318. ; Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (çev. Erol Üyepazarcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002, s. 299-300

²⁰⁸ Yücel, Yaşar, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*, TTK, Ankara, 1991, s. 199. ; Waines, David, *İbn Battûta'nın Destansı Seyahati -Bir Ortaçağ Maceraperestinin Sıradışı Hikayeleri-*, (çev. Ebru Kılıç), Alfa Basım ve Yayım, İstanbul, 2012, s. 76. ; Sümer, Faruk, *Türkiye Kültür Tarihine Umumi Bir Bakış*, DTCFD, XX, Ankara, 1962, s. 118. ; Yavuz, *a.g.e.*, s. 125.

²⁰⁹ Bir çeşit ipekli kumaş. Detaylı bilgi için bkz. Gürsu, Nevber, *Türk Dokumacılık Sanatı, Çağlar Boyu Desenler*, Redhouse Yay., İstanbul. 1988, s. 189.

²¹⁰ Ham ipek iplikle üretilen bir kumaş türüdür. Kumaş dokunduktan sonra kaynatılmaktadır. Bu kaynama esnasında kumaş yüzeyinde kıvrılmalar ve bükülmeler meydana geldiği için bu kumaş türüne "bürümcük" denmiştir. Günümüzde bükülü bez, buldan bezi veya şile bezi olarak da anılmaktadır. Ayrıca bkz. Salman, Fikri, "Türk Kumaş Sanatında Görülen Geleneksel Kumaş Çeşitlerimiz", *Sanat Dergisi*, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, VI, Erzurum, 2004, s. 22.

²¹¹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 324-336-338-339-348; Çiftçi, Cafer, "XIV. Yüzyılda Anadolu'da Uç Beyliklerinin Siyasî ve İktisadî Faaliyetleri", *Türkler*, C. 7, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 603.

²¹² Köymen, Altay, "Türkiye Selçuklularını Devletin Ekonomik Politikası", *Belleten* Ankara, 1986, L S. CIIC, s. 616-617.

²¹³ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 336. ; Özbek, Süleyman, "Türkiye Selçuklularında Kültürel Hayat (Mevlânânın Fihi Mafih ve Mesnevisine Göre)", *Afyon Kocatepe Ün. Sosyal Bilimler Dergisi/ III*, 2001, s. 55.

beş-yirmi kişi rahatça sığabilmektedir.²¹⁴ İbn Battûta seyahatnâmesinin bazı bölümlerinde Türk çadırlarından bahseder hatta bu çadırlarda kaldığını söyler.

Seyahatnâmede keçe çadırların özellikleri hakkında da bilgiler bulunmaktadır. Birgi ziyaretleri sırasında Mehmet Bey'in kendilerine “*hargâh*” cinsi bir çadır gönderdiğini aktaran İbn Battûta, bu çadırın özellikleri hakkında bilgi vermektedir. “*Kubbe şeklinde, müctemi’ ağaç parçalarından mürekkebe olarak üzerine keçe konulur ve ışık ile rüzgârın girebilmesi için de tepesine baca tarzında gerektiğinde kapatılabilen delikler açılırdı.*” demektedir.²¹⁵ Hazırlanan bu çadırların ihtiyaçlara yönelik farklı şekillerde dizayn edildikleri seyyahın anlatımından anlaşılmaktadır.

İbn Battûta'nın anlatımlarından XIV. yüzyılda Denizli, Milas, Bursa, İznik ve Kütahya şehirleri önemli dokuma merkezleri olarak karşımıza çıkmaktadır.²¹⁶ Denizli’de altın işlemeli ve pamuklu kumaşlar dokunmaktaydı.²¹⁷ Pamuğun kaliteli ve kuvvetlice eğrilmiş olması bu kumaşları oldukça dayanıklı hale getirmiştir. Seyahatnâmeden çıkan sonuca göre, üretilen bu kumaş şehrin adıyla şöret bulmuş ve ticari hayatta yerini almıştır.²¹⁸ Denizli’de Zimmî Rumlar çok olduğundan, sanat ehlinin çoğunluğunu da Rum kadınları oluştururdu.²¹⁹ Şehirlerdeki çarşılarda, üretilen dokumalar ve el işi ürünlerin satıldığına seyahatnâmenin çeşitli kısımlarında rastlanmaktadır.

3.1.2. Yeraltı Kaynakları ve Madencilik

Tarihin her döneminde yeraltı kaynakları ve madenler insanoğlunun yaşamında vazgeçilmez unsurlardan biri olmuştur. Bu doğrultuda Anadolu madenleri

²¹⁴ Yavuz, *a.g.e.*, s. 127.

²¹⁵ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 331.

²¹⁶ Togan, Z. V., “Reşideddin’in Mektuplarında Anadolu’nun İktisadî ve Medenî Hayatına Ait Kayıtlar” *İÜİFM*. İstanbul, 1955, XV No: 1-4, s. 42.

²¹⁷ Turan, *Selçuklular Tarihi...*, s. 364. ; Cahen, Claude, “13. Yüzyılın Başında Anadolu’da Ticaret”, *Cogito/Selçuklular*, 29, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2012.s. 140.

²¹⁸ Bakır, Abdulhalik, “Ortaçağ İslam Dünyasında Dokuma Sanayi” *Belleten*, Ankara, 2001, LXIV S.241, s.806

²¹⁹ Kara, Seyfullah, *a.g.e.*, s. 411.

tarihi çağlardan itibaren daima cazibe merkezi olmuş ve çıkarılan madenler birçok alanda kullanılmıştır.²²⁰

Anadolu’da madencilik yapıldığına dair İbn Battûta’nın seyahatnâmesinde önemli bilgiler bulunmaktadır.²²¹ İbn Battûta’nın çağdaşlarından el-Ömerîde Anadolu’da bulunan maden ocaklarının yerlerini belirtmiş ve bu maden ocaklarının öneminden bahsetmiştir.

Seyahatnâmede Gümüşhane’de gümüş madenlerinin mevcut olduğunu ve çıkarılan gümüşün ticaretinin yapıldığı zikredilmektedir.²²² Benzer bilgiyi el-Ömerîde vererek, “*Gümüş şehrinde gümüş madeni çıkarılmaktadır.*” demektedir. Fakat el-Ömerî’nin vurguladığı Gümüş şehri ile İbn Battûta’nın belirttiği Gümüşhane şehirleri farklı merkezlerdir.²²³ Bu ayrıntı ise Anadolu’nun yeraltı kaynakları bakımından zenginliğini göstermektedir.

İbn Battûta’nın seyahatnâmesinde madenler hakkında detaylı bilgi bulunmasada el-Ömerî’nin eserinde Anadolu’nun madenlerine dair oldukça fazla bilgi bulunmaktadır.²²⁴ el-Ömerî farklı merkezlerden çıkarılan madenleri ve madenlerin önemini belirterek, Anadolu’nun iktisadî hayatı hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. İbn Battûta ise daha sade bir anlatımla madenlere değinmiştir. Fakat seyyah karşılaştığı bakırdan yapılmış şamdanlar²²⁵, gümüşten yapılmış vazo ve maşrapalar²²⁶ hakkındabilgiler sunmuştur. Seyyahın vermiş olduğu bu bilgilerden, XIV. yüzyıl Anadolu’sunda madencilik iş kolunun mevcut olduğunu söyleyebilmekteyiz.

Seyahatnâmede Erzincan’da üretilen bakır eşyalardan da bahsedilmektedir. Fakat seyyah, hammadde ihtiyacını karşılayan bakır yataklarından ise üstün körü

²²⁰ Kayaoğlu, İsmet, “ Anadolu Selçukluları Devrinde Ticari Hayat”, *AÜİFD*, C. 24, s. 369.

²²¹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 328.

²²² İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 328/ Türkçe Çev., s. 417. ; Cahen, *a.g.e.*, s. 300. ; Turan, Osman, “Celâleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri”, *Belleten* 45/ XII , 1948, s. 47-48. ; Özbek, *a.g.m.*, s. 57.

²²³ Yücel, *a.g.e.*, s. 190.

²²⁴ Yücel, *a.g.e.*, s.184-186-191-193. ; Ayrıca Bkz. Sümer, *a.g.e.*, s. 116.

²²⁵ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 313-314.

²²⁶ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 336.

bahsederek sadece:“...buranın bakır madeni önemlidir.” diyerek Erzincan hakkındaki görüşlerini sonlandırmıştır.²²⁷

Detaylı bilgiler olmasada İbn Battûta'nınseyahatnâmesinden Anadolu'da çıkarılan madenler hakkında genel bir bilgiye sahip olabilmekteyiz. Ayrıca bu madenlerden ne tür eserler yapıldığına ulaşabilmekteyiz. Bu yönüyle seyahatnâme Anadolu iktisadî tarihi açısından da önemli bir kaynak haline gelmektedir.²²⁸

3.1.3. Tarım

XIII. yüzyılın başlarında Anadolu'nun ekonomik durumuna baktığımızda ticaret, sanayi ve tarım alanında önemli gelişmelerin yaşandığına ve bu faaliyetlerin birbirini destekleyerek güçlenmeye devam ettiği görülmüştür. Köseadağ Savaşı'ndan önce bu faaliyetlerin gerek kırsal alanda gerekse kentlerde önemli ölçüde güçlendiği açık bir şekilde görülebilmektedir.²²⁹ Fakat savaştan sonra ortaya çıkan siyasal boşluk ve oluşan kaos ortamı bu durumun gerilemesine ve Anadolu'nun önemli ölçüde güç kaybetmesine neden olmuştur. Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıflamasıyla ortaya çıkan Beylikler tarafından oluşturulan yeni düzen, Anadolu ekonomisinin tekrar canlanmasını sağlamıştır.²³⁰

Anadolu'yu gezen seyyahların verdiği bilgiler doğrultusunda, Moğol egemenliğinin ilk dönemlerinde Anadolu'da tarımsal faaliyetlerin tekrar canlandığının ve ürün çeşitliliğinin arttığı görülmektedir. İbn Said, seyyahların anlatımından faydalanarak oluşturduğu eserinde, bu seyyahların Anadolu'daki ürün bolluğuna tanık olduklarını aktarmaktadır.²³¹

²²⁷ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 333. ; Sümer, *a.g.e.*, s. 117. ; Cahen, *Osmanlılardan Önce...* s. 117.

²²⁸ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 333; Kara, *a.g.e.*, s. 72. ; Ayrıca bkz., Tızlak, Fahrettin, “Osmanlılardan Önce Türklerde Madencilik”, *Türkler*, C. 7, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 620-631. ;

²²⁹ Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2010, s. 168-240. ; Sümer, *a.g.e.*, s. 114.

²³⁰ Yavuz, *a.g.e.*, s. 122. ; Cahen, *a.g.e.*, s. 298. ; BAKIR, A., “Orta çağ İslam Dünyasında Madenler ve Maden Sanayii”, *Belleten*, Ankara, 1998, LXI/CCXXXII, s. 569.

²³¹ Sümer, *a.g.e.*, s. 114.

el-Ömerî de Anadolu'daki ürün çeşitliliğinden bahsederek hemen hemen her çeşit meyvenin yetiştiğini, deniz kıyılarında narenciyelerin yetiştiğini aktarmış, fakat muz, hurma ve bazı narenciye çeşitlerinin yetiştirilemediğini belirtmiştir.²³²

Anadolu hakkında önemli iktisadî bilgilere ulaştığımız İbn Battûta'nın seyahatnâmesinden ise Anadolu'nun muhtelif yerlerinde tarımsal faaliyetlerin yapıldığı öğrenilmektedir. Detaylı bilgiler olmamakla birlikte belli başlı tarımsal ürünlere değinen İbn Battûta, bu ürünlerin ticari hayatta da önemli bir yeri olduğunu aktarmaktadır.

İbn Battûta eserinde ceviz, kestane ve üzümüyle meşhur olduğunu belirttiği İznik'ten bahsederken: “ *Orada hasıl olan 'izârî nâm üzümün başka mahalde nazirini görmedim. Nihâyet derecede tatlı olup, cürmü büyük, rengi saf ve kabuğu incedir. Her dânedede bir çekirdeği bulunur.*” demektedir.²³³ Seyyah, İzmir üzümünün özelliklerinden bahsederek, üretilen üzümün kalitesini ve bu üzümün ticari hayattaki önemini ortaya koymuştur.

Kastamonu'da ceviz ve kestane yetiştirildiğini aktaran seyyah, ürün bolluğundan dolayı Kastamonu'da fiyatların ucuz olduğunu da bildirmektedir.²³⁴ İbn Battûta, ayrıca Sinop'ta incir ve üzüm yetiştirildiğini, bunların yanı sıra erik, elma, kayısı ve şeftali gibi meyvelerin de yetiştirildiğini ve genellikle bu meyvelerin kurutulularak tüketildiğini aktarmaktadır.²³⁵ Seyyah, hem günlük kullanımda hem de ticari hayatta kuru ürünlerin tercih edildiğini zikretmektedir. İbn Battûta yer yer arpa ve buğday tarımının yapıldığından da bahsetmektedir.²³⁶ Zaviyelerin bir kısmının etrafında üretilen arpa ve buğdayla zaviye giderlerinin karşılandığına da değinerek, Anadolu'da tarımın da yapıldığını bildirmektedir.²³⁷

İbn Battûta “*kemarüddin*” isimli kayısı türünün Antalya ve Konya'da önemli bir ticari değere sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bu kayısı türünün de kuru olarak

²³² Yücel, *a.g.e.*, s. 183. ; Cahen, *a.g.e.*, s. 115.

²³³ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 342.

²³⁴ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 351. ; Yücel, *a.g.e.*, s. 184.

²³⁵ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 348.

²³⁶ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 247-253.

²³⁷ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 352. ; Turan Osman, “Selçuklu Devri Vakfiyeleri I”, *Bellekten*/XI/42, s. 55-58. ; Sümer, *a.g.e.*, s. 115. ; Özbek, *a.g.m.*, s. 54. ; Özköse, *a.g.m.*, s. 37.

ticaretinin yapıldığını belirten İbn Battûta, bu ürünün Mısır ve Kahire çarşılarına buralardan gönderildiğini de aktarmaktadır.²³⁸

Detaylı olmamakla birlikte İbn Battûta'nın eserinden Anadolu'da pirinç ve safran²³⁹ tarımının da yapıldığı anlaşılmaktadır.²⁴⁰ İbn Battûta'nın çağdaşlarından el-Ömerî de Anadolu'da pirinç üretiminin yapıldığını aktarmaktadır.²⁴¹ el-Ömerî, İbn Battûta'dan farklı olarak Denizli'de nar üretiminin yapıldığını ve narın farklı alanlarda sıkça kullanıldığını söylemektedir. Nar suyundan pekmez ve özel bir çeşit şarap yapıldığını ve halk tarafından bu ürüne rağbet gösterildiğini belirtmektedir.²⁴²

Seyahatnâmeden edindiğimiz bilgilerden kırsal alanlarda buğday, pamuk, yulaf ve pirinç üretildiğini, şehir civarlarında ise meyve yetiştiriciliği ve bağcılık yapıldığı anlaşılmaktadır. XIV. yüzyıl Anadolu'sunda Kütahya'da pirinç, Bursa'da pamuk, İznik'te kestane, ceviz ve üzümüyetiştirilen tarım ürünlerinden bazılarıdır. Bunların yanı sıra, Isparta etrafındaki ağaçlardan zambak, Balıkesir taraflarındaki ağaçlardan da reçine üretilirdi.²⁴³

3.1.4. Hayvancılık

Anadolu'yu gezen pek çok seyyah tarımsal faaliyetlerin yanında hayvancılık yapıldığına dair çeşitli bilgiler vermektedirler. Anadolu'da yetiştirilen hayvan türlerine dair bazı önemli bilgiler, bu seyyahların kaleme aldığı seyahatnâmelerde bulunmaktadır. Anadolu'nun büyük bölümünü gezen İbn Battûta, seyahatnâmesinde, Anadolu'da yer alan hayvancılık faaliyetlerine yönelik detaylı bilgi vermese de yer yer at satın aldığından ve çeşitli hayvanların ticari hayattaki varlığından bahsetmektedir.²⁴⁴

²³⁸ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 312-322. ; Sümer, *a.g.e.*, s. 114.

²³⁹ Safran bitkisi seyahatnamede *za'feran* şeklinde belirtilmiştir.

²⁴⁰ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 331-345.

²⁴¹ Yücel, *a.g.e.*, s. 193.

²⁴² Yücel, *a.g.e.*, s. 195.

²⁴³ Köprülü, Fuad, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu, 3. Baskı, TTK. Yayınları, Ankara, 1988, s. 56. ; Ayrıca Bkz., Koca, Salim, "Türkiye Selçuklu Sultanlarının İzledikleri Ekonomik Politikalar", *Türkler*, VII, s. 524-525.

²⁴⁴ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 338

El-Ömerî 'nin eserinde de İbn Battûta'nın verdiği bilgileri doğrulayan bilgiler bulunmaktadır. Ömerî eserinde davar, sığır ve binek hayvanlarının Anadolu'da çokça yetiştirildiğini söylemektedir. Çünkü bu hayvanların çok fazla doğum yaptığını ve bu nedenle de tercih edildiğini aktarmaktadır. El-Ömerî, ayrıca bu hayvanların etinin ve yağının lezzetli olduğu için Şam, İran ve Irak bölgelerine ihracatının yapıldığını bildirmektedir.²⁴⁵

Anadolu'nun iklimi ve Türklerin Orta Asya âdetleri, Anadolu'da büyük at sürülerinin oluşmasında etkili olmuştur. Anadolu'da at besiciliğinin önemli bir geçim kaynağı olduğuna dair bilgilere çeşitli kaynaklardan ulaşılmaktadır.²⁴⁶ At yetiştiriciliği ve atın ticareti hayattaki rolü hakkında İbn Battûtada çeşitli bilgiler vermektedir. Bu bilgilerden hareketle Anadolu ekonomisi için atın önemli bir ticari metâ olduğu anlaşılmaktadır. Anadolu iğdiş atlarına dair pek çok kaynakta da detaylı bilgiler bulunmaktadır. Bizans'a, Avrupa'ya ve Yakın Asya 'ya çok miktarda iğdiş at ticareti yapıldığı bilinmektedir.²⁴⁷ El-Ömerî de iğdiş atlardan bahsederken, Anadolu atlarının Arap atlarına benzer özellikler taşıdığını ve bu atların Arap atları gibi şecerelerinin de bulunduğunu aktarmaktadır.²⁴⁸

İbn Battûta, Anadolu'da aldığı bir attan bahsederken: “*Bu hayvan iyi olup Ayasaluk'tan almış idim.*” demektedir. Bu cümleyle seyyah, Anadolu atlarının cinslerinin kıymetli olduklarına vurgu yapmaktadır.²⁴⁹ Germiyan bölgesinde yetiştirilen atların kıymetine dair el-Ömerîde önemli bilgiler vermekte ve İbn Battûta'nın verdiği bilgileri doğrulamaktadır. Ömerî, verdiği bilgilerde “*Atların kopardığı tozlar bile kendilerine yetişemez.*” diyerek yetiştirilen atların kıymetini belirtmektedir.²⁵⁰ İbn Battûta ayrıca kendisine hediye edilen atlardan bahsederken bu

²⁴⁵ Yücel, *a.g.e.*, s. 183.

²⁴⁶ Çınar, A.A., *Türklerde At ve Atçılık*, Ankara, 1993, s. 1-2. ; Acıpayamlı, Orhan, “Türklerde Yağmur duası, Taş ve Kuru Kafa Motifleri”, *Antoloji*, Ankara 1978, S. 8, s.12. ; Sümer, Faruk, “Türklerde Atçılık ve Binicilik”, *T.D.A.*, İstanbul, 1983, s. 55. ; Başbuğ, Hüseyin, “Aşiretlerimizde At Kültürü”, *Türk Dünya Araştırmaları*, İstanbul 1986, s.11.

²⁴⁷ Yavuz, *a.g.e.*, s. 126. ; Turan, Osman, *Tarihî Akışı İçinde Din ve Medeniyet*, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1998, s. 59.

²⁴⁸ Yücel, *a.g.e.*, s. 186; Koprıman, *a.g.e.*, s. 26-27.

²⁴⁹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 338.

²⁵⁰ Yücel, *a.g.e.*, s. 193.

atların kıymetli atlar olduğunu ifade etmektedir. Hediye olarak atın kullanılması, at yetiştiriciliğinin Anadolu’da yaygın olarak yapıldığını ortaya koymaktadır.²⁵¹

İbn Battûta’nın Denizli’de bayram namazından önce, kabristanda kesilen hayvanlardan ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılan etlerden bahsetmesi, at dışında başka hayvanların beslendiğine de işaret etmektedir.²⁵² İbn Battûta, Kastamonu ziyareti sırasında dört dirheme bir koyunun yarısını ve pek çok ekme aldıklarını, bu aldıkları ile de bir gün boyunca karınlarını doyurduklarını ifade etmektedir. Bu durum Anadolu ekonomik hayatında hayvancılığın varlığını göstermekle birlikte, alınan ürünlerin ucuz olması da çok sayıda hayvan beslendiğine işaret etmektedir.²⁵³ İbn Battûta, Tavas Kale Beyi’nin hayvanları korumak için tedbirler aldığını aktarmaktadır. Bu bilgi de diğer bilgiler gibi hayvanların ticari ve sosyal hayattaki önemini ortaya koymaktadır.²⁵⁴

Seyyahın, seyahatnâmede, çarşılarda hayvanların bağlanacak yerlerin olmasından ve hayvanların derilerinin alınıp satılmasından bahsetmesi, Anadolu iktisadî hayatında hayvancılığın önemini ortaya koymaktadır.²⁵⁵

3.1.5. Cariye ve Köle Ticareti

İbn Battûta, eserinin birkaç yerinde, kendisine beyler tarafından cariye hediye edildiğini ve kendisinin de iki köle aldığını söylemektedir. Verilen bu bilgi Anadolu’da köleliğin var olduğunu ve cariyelerin alınıp satıldığını göstermektedir.

Seyyah, İzmir’de Umur Bey’in Şeyh İzzeddin’e verdiği hediyeler arasında cariyelerin bulunduğunu zikretmektedir.²⁵⁶ Bunun yanında Anadolu’da köleliğin varlığına işaret eden bilgilere, el-Ömerî’nin eserinde de rastlamak mümkündür. el-Ömerî eserinde, Karesi Beyliği’nde seferler sonucunda çokça esir alındığını

²⁵¹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 322-324-334-336-350 ; Waines, *a.g.e.*, s. 78.

²⁵² Özbek, *a.g.m.*, s. 48.

²⁵³ Özköse, *a.g.m.*, s. 34.

²⁵⁴ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 320 ; Sümer, *a.g.e.*, s. 114-115.

²⁵⁵ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 347-348; Cahen, *a.g.e.*, s. 298 ; Yücel, *a.g.e.*, s. 197 ; Yavuz, *a.g.e.*, s. 126 Ayrıca Bkz., Kayhan, Hüseyin, “Ladik Beyliği (1261-1403)”, *Türkler*, C. VI. , Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 1332-1346; Özbek, *a.g.m.*, s. 53.

²⁵⁶ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 336.

vurgulamak için “*Bu beyliğin köleleri çoktur.*” İfadesini kullanmaktadır.²⁵⁷ el-Ömerî’nin aktardığı bu bilgiler, köle ticaretinin Anadolu’da yaygın bir şekilde yapıldığına işaret etmektedir. el-Ömerî’nin verdiği bilgilerden, seferlerin denizin ötesindeki Rumlar üzerine yapıldığı anlaşılmaktadır. İbn Battûta da, Birgi Beyi’nin kendisine gönderdiği hediyeler arasında bir Rum köle olduğunu söylemektedir.²⁵⁸ Bu bilgiden hareketle özellikle batıya yapılan seferlerde ele geçen esirlerin, köle olarak alınıp satıldığı ve hediye takdiminde kullanıldığı anlaşılmaktadır.²⁵⁹

İbn Battûta, Denizli ziyareti sırasında karşılaştığı ve tepki gösterdiği bir olayı eserine şu şekilde dahil etmiştir;

*“Bu şehrin çoğunluğunu Hristiyan nüfus oluşturmaktadır. Bunlar sultana cizye ve benzeri adlarla vergi vergiler veriyorlar. Rum erkekleri, beyaz veya kırmızı renkteki uzun külahları, kadınları da başlarına doladıkları koca koca sargılarla tanınırlar. Bu yörenin halkı hatta bütün yöre ahalisi, çirkin davranışları ayıplamıyor. Kadınlar elde ettikleri kazançların bir miktarını sahiplerine veriyor. Hattâ güzel Rum kadınlarının erkeklerle birlikte hamamlarda çekinmeden eğlendiklerini, günaha daldıklarını işittim.”*²⁶⁰

İbn Battûta’nın aktardığı bu bilgi, cariyelik hukukuna aykırı bir durumdur. İslam dini cariyeyi cinsel bir obje olarak görmemektedir. Nitekim, hali vakti yerinde olan herkesin bir veya birkaç cariyeye sahibi olabildiğine ve bu cariyeleri aile ferdi olarak kabul ettiklerine hatta bu cariyelerine miras bıraktıklarına dair kaynaklarda bilgiler bulunmaktadır.²⁶¹

İbn Battûta, kendisine hediye edilen cariyelerden hariç bizzat kendisinin aldığı iki cariyeden de bahsetmektedir. Ayasaluk’da kırk dinara bir cariyeye aldığını, Balıkesir’de de bir Rum cariyeye aldığını söylemektedir.²⁶² Seyyahın verdiği bu bilgilerden Anadolu’nun ekonomik hayatında, köle alım satımının önemli bir yerinin olduğu anlaşılmaktadır.²⁶³

²⁵⁷ Yücel, *a.g.e.*, s. 200.

²⁵⁸ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 334; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 250-253.

²⁵⁹ Yücel, *a.g.e.*, s. 201.

²⁶⁰ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 318.; Waines, *a.g.e.*, s. 77.

²⁶¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi, II, Ankara, 1992. ; Aydın, Mehmet Âkif – Hamîdullah, Muhammed, “Köle”, DİA, 26, s. 237-246.

²⁶² İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 335-339. ; Waines, *a.g.e.*, s. 77. ; Çiftçi, *a.g.m.*, s. 608.

²⁶³ Özbek, *a.g.m.* s. 55. ; Ayrıca Bkz. Umar, Bilge, *Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi-Türkiye Türklerinin Oluşması-*, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 204.

Marino Sanudo Torsello'nun belirttiğine göre, Türkler sadece 1331-1332 yılları arasındaki deniz saldırıları ile 25.000 insanı esir almışlardır.²⁶⁴ Yine Bizans ilim vedevlet adamı Demetrios Kydones'in ifadelerine göre, Manisa ve Ayasuluğ'da önemli ölçüde köle ticareti yapılmaktadır. Ege adalarından Girit, Naksos, Rodos ve Sakız adaları, önemli köle pazarlarındandır.²⁶⁵

3.1.6. İhracat Ürünleri

Anadolu'nun coğrafi konumu daima ticari faaliyetlerin canlı olmasına yol açmış ve Anadolu limanlarının önem kazanmasına neden olmuştur. Antalya, Alaiye, Anamur, Silifke Akdeniz kıyısındaki belli başlı limanlardır.²⁶⁶ Karadeniz kıyısında da Sinop, Samsun, Farya ve Fatsa belli başlı limanlardandır.²⁶⁷ XIV. yüzyılda bu limanların bazılarında bulunan İbn Battûta,seyahatnâmesinde bu limanlarda gerçekleştirilen ticarete dair önemli notlar aktarmakta ve Anadolu ticari hayatına ışık tutmaktadır.

İbn Battûta, Anadolu'da ayak bastığı Alanya'yı, tanıtırken burada tüccarların çoğunlukta olduğunu ve genelde İskenderiye, Dimyat ve diğer Mısır şehirlerine kereste ticareti yapıldığı söylemektedir.²⁶⁸ Toroslardaki ağaçların işlenmesiyle diğer bölgelere kereste ticareti yapılmaktadır. Özellikle Memlukler, coğrafi yakınlıktan dolayı, donanmaları için gereken kereste ve zifti bu limanlardan tedarik etmektedirler. Yapılan bu ticarete aracılık rolünü, hem Anadolu Beyliklerinden hem de Memluklerden imtiyaz alan Cenevizliler üstlenmekte ve ticari hayatta ön planda yer almaktaydılar.²⁶⁹

Eserin Antalya'dan bahsedilen bölümünde ise "*kamerüddin*" adı verilen bir kayısının kurutularak Mısır'a gönderildiği anlaşılmaktadır.²⁷⁰ Kuruyemiş olarak

²⁶⁴ Çiftçi, *a.g.m.*, s. 608.

²⁶⁵ Çiftçi, *a.g.m.*, s.608.

²⁶⁶ Kientz, Friedrich Karl, "Osmanlılardan Önceki Anadolu Türklerinin Politik ve Kültür Bakımından Dünya Tarihindeki Önemi" (çev.. Mithat San), *Bellekten*, Ankara, 1986, L/ S. VICC s. 286.

²⁶⁷ Togan, Zeki Velidi., *Türk Umumi Tarihine Giriş*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1981 s. 203

²⁶⁸ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 311 ; Sümer, *a.g.e.*, s. 115.

²⁶⁹ Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *a.g.e.*, s. 249; Çiftçi, *a.g.m.*, s. 605. ; Cahen, *a.g.e.*, s. 301.

²⁷⁰ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 312.

kullanılan bu kayısı türünün, Mısır coğrafyasında oldukça talep görmesi, kuru kayısının ticari hayattaki rolünü oldukça arttırmıştır.²⁷¹ Anadolu'da tarım ürünlerinden en çok buğday, meyvelerden de kayısı üretiliyordu.²⁷² Bu ürünlerin fazlası İslam ve Batı ülkelerine Alaiye ve Antalya limanlarından, İskenderiye ve Suriye limanlarına gönderilerek Mısır ve Kahire çarşılarında satılmaktadır. Diğer taraftan Antalya ve Alaiye limanlarında, başta gemi yapımında kullanılan zift, kereste olmak üzere, gıda maddeleri, kuru kayısı, halı, at, köle ve deri mamulleri taşınırdı. Aynı zamanda buyoldan, keten, şeker, Mısır giyecekleri, sarıklar, ipekliler, yünlüler, kumaşlar Antalya ve Alaiye limanları getirilmekteydi.²⁷³ Bu ürünler haricinde Doğu ve Güney Asya'dan baharat, çivit, sabun, kalay, kurşun gibi emtia, Antalya ve Alaiye limanlarına gelerek iç pazara girmektedir.²⁷⁴ Antalya ve Alaiye limanları, ticari hayatın önemli bir noktasını oluşturarak devletlerin birbiriyle olan ilişkilerini de geliştirmiştir.

Denizli, Alaşehir ve Aksaray'da dokunan kumaşlar ve tülbentler, gerek iç gerekse dış ticarete birçok yere sevk edilmekteydi.²⁷⁵ İbn Battûta, bu konuda, Aksaray'da dokunan kumaşların eşsiz olduğunu ve bunların Şam, Mısır, Irak, Çin, Hind ve Türk ülkelerine gönderildiğini söylemektedir.²⁷⁶ Dokuma ürünleri içerisinde halı ve kilim ihracatının da yapıldığına kaynaklardan ulaşılmaktadır. Özellikle uç topraklarında yaşayan Türkmenler tarafından oluşturulan bu sanayi ürünleri, Batı Anadolu'nun birçok pazarında alıcı bulmakta ve komşu ülkeler tarafından da rağbet görmekteydi. Batı Anadolu'da Gördes, Kula ve Uşak'ta birçok halı imalat atölyesi, bu talebi karşılamak üzere dokuma faaliyetlerini yürütmüştür. Bu kumaşların yanı sıra, ipek ihracatı da önem teşkil etmekteydi. Alaşehir ve Balıkesir taraflarında üretilmekte olan ipekler, Rum ve Frenk memleketlerine sevk ediliyordu. Balıkesir

²⁷¹ V. Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti*, çev.. Azer Yaran, Onur Yayınları, Ankara, 1988, s. 221-222

²⁷² İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 322. ; Cahen, *a.g.e.*, s. 115. ; Kayaoğlu, *a.g.m.* s. 368-369.

²⁷³ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.253

²⁷⁴ Eflaki, *a.g.e.*, s. 474-489; Polat, M. Sait, "Selçuklu Türkiyesi'nde Ticaret", *Türkler*, C. 7, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 575.

²⁷⁵ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 249 ; Yavuz, *a.g.e.*, s. 127.

²⁷⁶ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 324.

ipekleri, Rum ipekleri ile yarışmakta ve Bizanslı dokumacılar tarafından sıkça alınmakta idi.²⁷⁷

XIV. yüzyılda Avrupa'ya gönderilen ürünler içerisinde pamuğun da önemli bir yeri vardır. Bursa ile Konya arasında yetiştirilen pamuk, yine Bursa pazarında veya Ayasaluk'da yabancı tacirlere satılmaktadır. Dokuma endüstrisinin ham maddesi olarak bilinen pamuk, dış ticarete aranan ve satışı en çok yapılan üründür.²⁷⁸

İbn Battûta, Gümüşhane'den bahsederken buradan gümüş çıkarıldığını aktarmakta ve buraya Irak ve Şam coğrafyasından tüccarlar geldiğini belirtmektedir. İbn Battûta, çıkarılan bu gümüşün ticari hayatta önemli bir yeri olduğunu vurgulamaktadır. Seyyah, ayrıcaseyahatnâmesinin muhtelif yerlerinde bakır madenlerinden de bahsetmektedir. Bakırdan çeşitli ürünler yapıldığını eserinin bazı yerlerinde belirttiği için bu ürünlerin ticaretinin de yapıldığı düşünülebilir.²⁷⁹

İhracatın yanı sıra, Türkler, yabancı ülkelerden; tekstil ürünleri, şarap, cam eşya, şeker ve sabun gibi ticarî mallar ithal etmekteydiler. Muhtemelen Yunan topraklarında üretilen şarap, Venedikli tacirler vasıtasıyla Menteşe ve Aydın beyliklerine taşınırdı. İthal edilen şarap, büyük ihtimalle İtalyan kolonilerin bulunduğu bölgelerde tüketiliyordu. Ceneviz, Venedik, Pisa ve Ancona gibi merkezlerden lüks tüketim malzemesi olan sabununda ithal edildiği görülmektedir. Tekstil alanında ise; ipekli, yünlü ve keten türü kumaşlar ithal edilmekte idi. Kumaşlar daima belirli bir ölçüde parça şeklinde satılırdı. İthal edilen kumaşlar daha ziyade İran ve Hindistan'dan gelen pahalı ve lüks ürünlerdi.²⁸⁰

²⁷⁷ Faruk Sümer, "Anadoludaki Türk Halıcılık Tarihine Dair En Eski Bilgiler" *Türk Dünyası Araştırmaları*, Ankara, 1984 S.XXXII, s.46-48.

²⁷⁸ Uzunçarşılı, a.g.e., s. 250

²⁷⁹ Turan, Şerafettin, *Türkiye - İtalya İlişkileri I / Selçuklular' dan Bizans'ın Sona Erişine Kadar*, KTBY, Ankara, 2000, s. 139.

²⁸⁰ Sümer, a.g.e., s. 119. ; Akdağ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 375 ; Bkz. Türk Dünyası El Kitabı/1, *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü*, Ankara, 2001, s. 394.

3.1.7. Anadolu’da İktisadi Hayata Yön Veren Toplumsal Bir Kurum Olarak “Ahilik”

İbn Battûta’nın Anadolu seyahati sırasında karşılaştığı ve ilgisini çeken olayları anlattığının bahsine daha önce değinilmişti. Bu doğrultuda, Anadolu’da İbn Battûta’nın dikkatini çeken en önemli unsur ahiler olmuştur. Yazar, seyahati sırasında Anadolu’nun muhtelif yerlerinde rastladığı Ahiler ve Ahi zaviyeleri hakkında edindiği bilgileri eserinde detaylı bir şekilde anlatmaktadır. Bu bilgilerin doğrudan İbn Battûta tarafından aktarılması oldukça önemlidir. XIV. yy. da ahilerin özellikleri, yaşayışları, günlük hayatları, nerelerde buldukları ve uğraştıkları işler hakkında hem orijinal hem de oldukça fazla bilgi seyahatnâmede bulunmaktadır. İbn Battûta’nın olaylara bizzat görgü tanığı olması ve kendisinden sonraki kaynaklarda da yazarı destekleyecek bilgilerin bulunması, onun verdiği bilgilerin değerini artırmaktadır.

3.1.7.1. İbn Battûta’ya Göre Ahi ve Ahilik

İbn Battûta, ahilerle karşılaşmasından sonra ahi kelimesini açıklamaktadır. İbn Battûta’ya göre ahi kelimesi: “ *Ahiyye’nin müfredi ah kelimesine mütekellim ya’sı ilave olunarak ahi* ” şeklinde telaffuz olunmuş şeklidir.²⁸¹

İbn Battûta, Anadolu’da ahi denilen kişinin: “*Evlenmemiş, sanat ve meslek sahibi gençlerden seçilmiş, kendisine reislik payesi verilmiş önder bir kişi.*” olduğunu, bu topluluğun da oluşturduğu harekete “*fütüvvet*” denildiğini söylemektedir.²⁸²

²⁸¹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 312; Ahî kelimesinin aslı Arapça’dır ve “kardeşim” anlamına gelmektedir. Bu anlam ahiliğin kökeni hakkında farklı görüşlerin ortaya konmasına neden olmuştur. “Akı” yani “eli açık, cömert, yiğit” anlamına gelen kelimenin söyleniş ve mana bakımından benzer olması “akı” kelimesinin zamanla Arapça “ahi” kelimesine dönüştüğü ileri sürülmüştür. Bakınız; İnançalp, M.Cevdet, *Zeyl Ala Fasl (el-Ahiyyetu’l-Feteyan) et-Turkiyye Fi Kitabi’r Rihle İbn Batuta*, Ülkü Matbaası, İstanbul, 1932, s. 71. ; Tarım, C. Hakkı, *Tarihte Kırşehir- Gülşehir ve Babailer- Ahiler-Bektaşiler*, Yeniçağ Matbaası, İstanbul, 1948, s. 61; Çağatay, Neşet, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, TTK, Ankara, 1997, s. 51-52.

²⁸² İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 312.

Fütüvvet kelimesi, sözlükte soy temizliği, mertlik, gençlik, yiğitlik, delikanlılık, cömertlik anlamlarına gelmektedir. Fütüvvet kelimesinin aslıArapça'dır ve "fetâ" kelimesinden türemiştir. "Fetâ" tekil bir kelime olup, "delikanlı, yiğit, eli açık, iyi huylu" anlamındadır. Çoğulu "fityan" dır.²⁸³

Bu açıklamalar neticesinde,fütüvvetin Türk kültüründen etkilenecek, Anadolu'ya özgü olan ahilik haline geldiği anlaşılmaktadır. Zira İbn Battûta da bunlara fütüvve'nin çoğulu olan "fityan" denildiğini aktardıktan sonra, "ahiyetü'l-fityan" diyerek bu durumu açıkça ortaya koymuştur.²⁸⁴

3.1.7.2. Ahilerin Günlük Yaşayışları

İbn Battûta, ahilerin günlük yaşayışlarına ve mesleklerine dair oldukça önemli bilgiler vermiştir. Seyyahın anlatımından Ahilerin elde ettikleri kazançlarının çoğunu zaviye için harcadıkları anlaşılmaktadır ki bu durumda,ahilerin günlük hayatlarını devam ettirmek için farklı meşguliyet alanları ile ilgilendiklerini göstermektedir. İbn Battûta, bu durumu anlatırken ahilerin mensubu oldukları bir zaviye olduğunu, bu zaviyelerin günlük yiyecek ihtiyacını karşılamak üzere mensup kişilerin sabahtan başlayıp ikindiden sonraya kadar çalıştıklarını ve elde ettikleri kazançları ile meyve, yiyecek ve diğer gerekli eşyaları satın aldıklarını söylemektedir.²⁸⁵ İbn Battûta'nın bu tespiti,ahilerin birer meslek sahibi ve birer zanaat erbabı olduklarını ortaya koymaktadır.

İbn Battûta'nın ziyaret ettiği zaviye mensuplarının veya karşılaştığı ahilerin mesleklerini tanıtmışından,Ahilerin birer meslek sahibi olduğunu öğrenilmektedir. Antalya ziyareti sırasında kendilerini evine davet etmeye gelen ahiden bahsederken öğrendiği bir bilgiyi şu şekilde aktarmıştır:

*"Bu adam ahi yiğitlerinin önderlerindedir. Kendisi derici tayfasının ustalarından cömertliğiyle tanınmış biri. Zanaatkârlar arasında aşağı yukarı ikiyüz adamı var. Onlar kendisini önderliğe seçtiler, bir tekke yapturdular. Şimdi gündüz kazandıklarını geceleyin orda harcıyorlar."*²⁸⁶

²⁸³ Çağatay, a.g.e., s. 4.

²⁸⁴ İbn Battûta, a.g.e., s. 313.

²⁸⁵ İbn Battûta, a.g.e., s. 313/ Türkçe çev., s. 404.

²⁸⁶ İbn Battûta, a.g.e., s. 313,

İbn Battûta'nın verdiği bu bilgiler doğrultusunda tanıştığı ve misafiri olduğu ahinin debbağ olduğu ve işinde de usta olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, bu kişinin emrinde iki yüz adamının olması ise bu kişinin bölgede hatırı sayılır derecede otoritesi olduğunu kanıtlamaktadır. Buna benzer birçok anlatım,seyahatnâmenin çeşitli yerlerinde geçmekte ve Anadolu'da ahilerin yaşayışına dair detaylı bilgileri bizlere sunmaktadır.

Seyyah,eserindeDenizli ziyaretinde konakladığı ahi zaviyelerine mensup olanlarasında değişik meslek ve zanaatla uğraşanların olduğunu, bazılarının ticaretle meşgul olduklarını ve bazılarınınise çarşıda dükkânları olduğunu aktarmaktadır. İbn Battûta'nın Sivas'ta karşılaştığı ahinin lakabının Bıkcakî olması, bu kişinin bıçakçılıkla uğraştığını göstermektedir. Diğer taraftan seyyahın bu kişinin bölgede sözünün geçtiğini aktarması, bu kişinin önemli ahilerden biri olduğunu ve teşkilat içerisinde önemli bir mevkisinin olduğunu göstermektedir.Ahilerin farklı işlerle ilgilendiklerini aktaran İbn Battûta, ahilerin tarımsal üretim yaptıklarına dairde bilgiler sunmaktadır. Bazı ahilerin İbn Battûta ve arkadaşlarını bostana davet ederek orada bir ziyafet vermeleri, ahilerin ziraatle de uğraştıklarını kanıtlamaktadır. Seyyahın bu anlatımından hareketle ahilerin, ekonominin hemen hemen her alanında etkin rol oynadıklarını söylemek mümkündür. Bütün bu bilgiler,ahilerin çeşitli meslekleri icra eden esnaflar, zanaatkârlar ve çiftçiler olduğu bilgisini kanıtlaması bakımından önemlidir.

İbn Battûta, bazı zaviyelerde talebelerin varlığındanbahsederek ahilerinin hayatlarını sadece iş ve kazanç olarak görmediklerini bunun yanında ilme de önem verdiklerini gözler önüne sermektedir. Bu durum değerlendirildiğinde, ahi zaviyelerinde ilim erbabı kişilerin bulunduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Zaviyelerin toplumsal ihtiyacı karşılamaya yönelikbirtakım roller üstlenerek oluşturuldukları düşünüldüğünde ise İbn Battûta'nın aktardığı bu bilgi, gayet normal bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Zaviyelerde yapılan bu tür çalışmaların sosyal ve ekonomik hayatta oluşturduğu etki, Anadolu kültür coğrafyasının kısa zamanda güçlenmesine ve bu gücün korunmasına yardımcı olmuştur.²⁸⁷

²⁸⁷ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 345.

İbn Battûta, zaviye mensuplarının günlük yaşamları hakkında bilgi verirken, zaviyelerdeki günlük yaşamdan da yer yer bahsetmiştir. Böylece zaviyelerde yaşananlar ve bu zaviyelerin işleyişi hakkında da bilgi sahibi olunmaktadır. İbn Battûta'nın verdiği bilgilerden, zaviyelerde iki farklı insan tipi olduğu anlaşılmaktadır. Bu gruplardan biri misafir olarak gelip buralarda konaklayan kişiler, diğer grup ise bu zaviyelerin mensuplarıdır. Seyahatnâmede, bu iki sınıfın birlikte geçirdiği günlük hayata dair bazı ayrıntılar bulunmaktadır.

İbn Battûta'nın verdiği bilgilere göre, zaviyeye mensup kişiler zaviyenin ihtiyaçlarını karşılamak için ikindiye kadar çalışır ve kazandıkları ile zaviyenin ihtiyaçlarını alırlardı. O gün, bir misafir gelirse onu konuk ederler ve alınan meyve ve yiyeceklerle onun adına ziyafet verirlerdi. Eğer hiç kimse gelmezse yine yemek için toplanırlar, şarkı söyler ve raks ederlerdi. Sabahleyin de yine kazanç elde etmek için yapmakta oldukları işlere giderlerdi. İbn Battûta'nın verdiği bilgilerde süreç bu şekilde devam etmekte ve tekrarlanmaktadır.

İbn Battûta, zaviyelerin daimi mensuplarını evlenmemiş, meslek sahibi gençler olarak belirtmektedir.²⁸⁸ Zaviyelerin daimi mensubu olan bu gençlerin, zaviyelerde gecelediklerine dairseyahatnâmede bazı bilgiler bulunmaktadır. İbn Battûta, bu gençlerden zaviyelerin işleri için yararlanıldığını ve bu gençlere çeşitli görevler verildiğini aktarmaktadır.

“Misafir odalarında veya salonlarda mevcut olan kandillerin fitilini makasla düzeltmek için “çerağcı” denilen görevliler bulunmaktadır.” notundan ve *“Saf halinde dizilmiş hizmete âmade birkaç genç bulunmaktadır.”*

Bu bilgidен, zaviye mensupları arasında bir iş bölümü yapıldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. İbn Battûta'nın aktardığı bu bilgilerden, zaviyelerdeki iş kolları ve zaviyelerde yaşanan günlük yaşam hakkında oldukça fazla bilgi edinilmektedir.²⁸⁹

Seyahatnâmede aktarılan bilgilerde, eğer zaviye şeyhi ulemadan bir kişi ise bu zaviyelerde, öğrenim gören kişiler hem öğrenimlerini devam ettirmekte hem de zaviyenin hizmetlerini yapmaktadırlar.²⁹⁰ Bu hizmetin yerine getirildiği odalar

²⁸⁸ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 312.

²⁸⁹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 314-345-349.

²⁹⁰ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 322-345.

bulunup bu odalara “*Yârân Odalar*” denilmekte idi. Bu Yârân odaları, eğlendirici ve eğitici fonksiyonlarının yanında bölgesel sorunların çözümlendiği, ortak çarelerin bulunduğu bir mekân görevi de yapmaktaydı. Yârân odalarından sorumlu kişiler, düğün yapanlara yardım eder, kimsesizlerin yardımına koşarlardı. Harman sonu yıllık eğlenceler tertip ederler “*üç günler*” geleneğine uygun eğlenceler yaparlardı.²⁹¹

Zaviyelerde yemekten sonra Kur’an okunduğunu ve hep birlikte semâ ve raks edildiğini, İbn Battûta eserinin bazı yerlerinde aktarmaktadır. Bu durum zaviyelerde günlük yaşam içerisinde ibadetin yanında, eğlenmenin de var olduğunu ve sosyal anlamdaahilerin rahat bir yaşam sürdürdüklerini ortaya koymaktadır.²⁹²

3.1.7.3 Ahi Zaviyeleri ve Misafirlik

Ahi zaviyeleri, kim tarafından kurulmuş olursa olsun, belli bir miktarda vakıf emlâkının gelirine dayanan ve sürekliliğini bununla sağlayan bir vakıf kuruluşudur. Köylerde veya yerleşim merkezlerinden uzak yol üzerinde kurulmuş zaviyelerin giderleri, dervişlerin kendi üretim güçleri ile karşılanıyordu. Dervişler vakıf arazilerini işleyerek, yeni gelenlere örnek olmuşlar ve buldukları zaviyenin ihtiyaçlarını karşılamak üzere hizmet etmişlerdir. Daha sonraları bu zaviyeler genellikle misafirhane olarak hizmet vermişlerdir. Zaviyeler, güvenli olmaları ve bedelsiz misafir kabul etmeleri nedeniyle toplum içerisinde adeta kutsal sayılmışlardır.²⁹³

Şehirlerde kurulan zaviyeler genellikle padişahlar, din ve devlet büyükleri ya da zengin Ahiler tarafından kurulurdu. Şehirlerde kurulan zaviyeler, bedelsiz misafir kabul etmelerinin yanı sıra birerahi okulu olarak kullanılmıştır. Ahi gençleri, yine Ahi olan mutasavvıflar, meslek pirleri ve sanatçılar tarafından buralarda eğitilirdi. Gençler, mesleki ve askeri eğitimlerinin yanı sıra sanat dersleri alırlar, okuma yazma

²⁹¹ Çağatay, *a.g.e.*, s. 169-171

²⁹² İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 313-319.

²⁹³ Kara, Mustafa, *Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergah Yay., İstanbul, 1977, s. 41; Kemalöğlü, Muhammet, XI.-XIII. Yüzyıllarda Anadolu’da İslâmiyet, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012, s. 72-85.

öğrenirlerdi. Hemen hemen her akşam düzenlenen Yaren sohbetleriyle gençlerin eğlence ihtiyaçları karşılanırken diğer taraftan da bu sohbetler bir eğitim aracı olarak seviyeli bir şekilde kullanılırdı.

İbn Battûta'nın eserinin birçok yerinde, ahi zaviyeleri ve bu zaviyelerdeki ahilerin misafirperverliği hakkında bilgiler bulunmaktadır. Seyyah, ahi zaviyelerinde karşılaştığı bu sıcak ortamdan ötürü ziyaret ettiği yerlerde zaviyelerde konaklamak istemiş, hatta bu yüzden şehrin hâkimine bir zaviyede misafir olmayı arzu ettiğini söylemiştir.²⁹⁴ İbn Battûta'nın zaviyelerde konaklamak istemesindeki neden, onlarla konuşarak anlaşamasa bile geçirdiği hoş vakitlerdir. İbn Battûta ahi zaviyeleri ve bu zaviyelerde misafir olarak kaldığı anlar hakkında oldukça geniş bilgiler vermesine rağmen, bu bilgiler eserin içerisinde oldukça dağınık bir şekilde bulunmaktadır.

İbn Battûta, ahilerin misafirperverliğinden ve verdikleri ziyafetlerden oldukça sık bahsetmektedir. Ahi zaviyelerindeki sofraların zenginliği, İbn Battûta'yı oldukça etkilemiş ve gittiği her yerde zaviyelerde konaklamak istemiştir. Antalya'da karşılaştığı ve fakir zannettiği kişinin kendisine zengin bir sofraya kurması, Denizli ahilerinin verdikleri ziyafetler ve Milas'ta ahilerin etrafında pervane olması, eserde yer alan ahi misafirperverliğinin sadece bazı ufak örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁹⁵

İbn Battûta ahilerin misafirperverliğinden bahsederken, onların sadece kaldıkları süre içinde değil, sonrasında da kendilerine oldukça ilgi gösterdiklerini aktarmaktadır. Seyahatnâmede Kayseri ahilerinden bahsedilirken, bu bölge âdetine göre yörede yönetici bulunmadığı zamanlarda yörenin hâkiminin ahiler olduğu; gelip geçen misafire at, elbise hediye ettikleri ve eğer gücü yetiyorsa da bağışta buldukları aktarılmaktadır.²⁹⁶ Seyyah, Kastamonu'da karşılaştığı zaviyenin vakıf şartlarından bahsederken, benzer bir şekilde yolcular ayrılırken yolculara bağışta bulunulması ve ihtiyaçlarının giderilmesi şartının vakfın kuruluş amaçları arasında yer aldığını aktarmaktadır.²⁹⁷

²⁹⁴ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 354.

²⁹⁵ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 314-319-321.

²⁹⁶ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 326.

²⁹⁷ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 354.

Bu bilgiler ışığında zaviyeler, kalanlara sadece kaldıkları süreler içerisinde değil ayrılırken de yolda kendilerine ihtiyaç olan şeyleri almaları ve seyahatlerine devam edebilmeleri için daha iyi imkânlar sağlanmıştır.

Ahilerin misafirperverliğinden bahsedilirken, ahilerle birlikte hamama gidildiğinden seyahatnâmenin birçok yerinde bahsedilmektedir. Anadolu'da var olan hamam kültürüne dair önemli tespitler bu eser sayesinde karşımıza çıkmaktadır. İbn Battûta Denizli'de, Milas'ta, Konya'da ve Erzurum'da bulunduğu dönemde deahilerle birlikte hamama gittiklerini belirtmektedir.

İbn Battûta tekke ve zaviyelerdeki misafirlik müddeti konusunda da ilgi çekici bilgiler vermektedir. Denizli'de Ahi Duman zaviyesinde birkaç gün kaldıklarını, buna karşılık Sivas'ta Ahi Ahmed'in zaviyesinde üç gün, Ahi Çelebi'nin zaviyesinde altı gün, Gümüşhane'de Ahi Necmü'ddin'in zaviyesinde ise üç gün ikamet ettiklerini kaydetmektedir.²⁹⁸ Kastamonu yakınlarındaki bir zaviyeden bahsederken de konaklama süresinin üç gün olduğunu bildirmektedir.²⁹⁹ Ayrıca Bursa kaplıcalarından bahsederken de buraya gelenlerin üç gün misafir edildiklerini ve bu durumun hamam vakfiyesinde belirtildiğini aktarmaktadır.³⁰⁰ Bu bilgilerden hareketle ahi zaviyelerinde konaklama süresinin en az üç gün olduğu sonucunu çıkmaktadır.

Verdiği bütün bu bilgilere rağmen İbn Battûta, ahi sofralarının düzeni, yemeklerin çeşitleri, meyvelerin ve tatlıların cinsleri hakkında bilgi vermemektedir.

3.1.7.4. Ahilerin Dini Hayatı

İbn Battûta, ahilerin gündelik hayatlarının yanı sıra ahilerin dini yaşayışları ve zaviyelerde gerçekleştirdikleri dini ritüeller hakkında da önemli bilgiler vermektedir. Ahi zaviyelerinde namaz kılındığına ve zikredildiğine dair İbn Battûta'nın verdiği bilgiler, zaviyelerin camilerle iç içe olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, günlük ibadetlerin toplu olarak gerçekleştirildiği sonucuna ulaşmamızı sağlamaktadır. Bu

²⁹⁸ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 319-326-328.

²⁹⁹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 354.

³⁰⁰ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 339.

durumda, ahiler arasında dayanışma olgusunun ortaya çıkmasına ortam hazırlamıştır. Birlikte geçirilen zaman, ahilerin birbirleriyle adeta kardeşlik bağı kurmalarını sağlamıştır.

İbn Battûta, Anadolu'ya ilk geldiği zamanı anlatırken Anadolu insanının Hanefî mezhebine ve ehl-i sünnet'e tabî olduklarını söylemektedir.³⁰¹ Ahilerinde dini anlayışlarının ve zaviyelerde verdikleri eğitimin de bu doğrultuda olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Fütüvvetnamelerde de dini hayata vurgular yapılmış ve ahilerde olması gereken vasıflar belirlenmiştir. Ahi erkân ve âdabının devamlılığını sağlayan en önemli kaynaklar şüphesiz fütüvvetnâmeler olmuştur. Zira fütüvvetnâmeler, Ahiliğin erkân ve adâbını didaktik bir metotla açıklayan, teşkilat mensuplarının el kitapları hüviyetinde olup XIII-XVI. yy Anadolu'sunun dinî ve kültürel tarihi için önemli bilgiler içeren ilk el kaynaklardandır.³⁰²

Burgâzî fütüvvetnamesinde ahiliğin esaslarını açıklarken namaz noktasına da değinmiş ve ahi olacak kişilere namaz ibadetinin erkânının öğretilmesi tembihlemiştir.³⁰³ Fütüvvetnamelerde eğitimin başından itibaren namaz kılmaya vurgu yapılması, ahilikte gündelik ibadatlara verilen önemi ve bu ibadatlara bağlı olarak hayatın daha düzenli, ilkeli yaşanması gerekliliğini göstermektedir.

Denizli'deki Ahi Sinan zaviyesinde ahilerle ilgili gördüklerini anlatan İbn Battûta, yemeğin ardından Kur'an okunduğunu ve sonrasında da semâ ve raks edilerek ilahiler söylendiğini aktarmaktadır. Seyyahın aktardığı bu bilgilerden, semânın zaviyelerde gerçekleştirilen önemli bir ritüel olduğunu anlaşılmaktadır.

Seyyah, seyahatnâmenin Erzurum kısmında Ahi Duman zaviyesinden bahsedilirken Ahi Duman'ın yüz otuz yaşını geçmesine rağmen namazlarını aksatmadığını fakat oruç tutamadığını belirtmektedir. Tire'de karşılaştığı Ahi Mehmed'in ise devamlı oruç tuttuğunu aktarmaktadır.

³⁰¹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 310.

³⁰² Köprülü, Fuad, "Anadolu Selçuklularının Yerli Kaynakları", *Bulleten*, VII, 1947, s. 445-446.

³⁰³ Gölpınarlı, "Burgâzî ve Fütüvvetnâmesi", XV, s. 97-99.

Seyahatnâmede mübarek gün ve gecelerde neler yapıldığına dair önemli notlar bulunmaktadır. Bunların bir kısmından daha önce de bahsedilmiştir. İbn Battûta'nın verdiği bu bilgilerden bazıları uzun soluklu anlatılırken bazıları ise sadece tek bir gece şeklinde anlatılmaktadır.

Mübarek gün ve gecelere dair verdiği bilgilerin en ayrıntılısı Bursa ahileri hakkında olanıdır. Aşûre günü hasebiyle zaviyede yapılanları detaylı bir şekilde eserine dâhil etmiş ve neler yapıldığını aktarmıştır. İbn Battûta bu gecenin muhteşem bir gece olduğunu özellikle belirtmiştir.³⁰⁴

Seyahatnâmenin muhtelif yerlerinde, mübarek gecelerde yapılanlara dair kısa notlar bulunmakta ve bu notlar ahilerin dini hayatına ışık tutmaktadır. Örneğin; İbn Battûta, Manisa'ya girdikleri günün arefe akşamı olduğunu bu nedenle ahilerin namaz kılarak dua ettiklerini ve ertesi gün de sabah, bayram namazını birlikte kıldıklarını söylemekte fakat bundan başka bir bilgi vermemektedir.³⁰⁵ Bolu ile Mudurnu arasında konakladığı bir zaviye hakkında bilgi verirken de Cuma gecesi olduğu için köy ahalisinin zaviyede toplanıpve sabaha kadar zikir yaptıklarını söylemekte ama bu konuda detay vermemektedir.³⁰⁶ Fakat buradan zaviyelerde, âdet üzere Cuma akşamları halkın bir araya gelerek toplu bir şekilde ibadet ettikleri sonucuna ulaşılmaktadır.

3.1.7.5. Ahilerin Giyim-Kuşamları

İbn Battûta'nın verdiği bilgilerden, ahilerin giyinişlerine dair önemli bilgiler ortaya çıkmaktadır. Geniş bir şekilde tasvirler yapmamış olsa da XIV. yy. Anadolu'sunda ahilerin diğer insanlardan biraz daha farklı giyindikleri anlaşılmaktadır.

Seyahatnâmede giyim-kuşama yönelik ilk bilgi Antalya ahilerine yöneliktir. Misafir olduğu zaviyede ahileri tasvir ederken;

³⁰⁴ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 340.

³⁰⁵ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 337.

³⁰⁶ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 346.

“Orada bir sıra halinde dizilmiş gençler vardı. Her birinin belindeki kemere, bir metreden uzun kılıç asılıydı. Bunların sırtlarında kaban elbise, ayaklarında mest bulunuyordu. Başlarında softan yapılmış beyaz kalansüve ve bu kalansüvenin³⁰⁷ tepesinde bir zira³⁰⁸ uzunluğunda ve iki parmak genişliğinde bir taylesan vardı. Bunlar toplandıkları vakit her biri kalansüvesini çıkarıp önüne koyar, başlarında görünüşü çok güzel olan bir başka kalansüve kalırdı”³⁰⁹

demektedir. İbn Battûta, burada bir ahi gencinin giyinişini detaylı bir şekilde anlamaktadır. Her gencin belinde kılıç olduğunu ve giyimlerinin sokaktaki halktan çok farklı olduğunu belirtmektedir. Ahilerin kılıç taşıması ise buldukları bölgede güvenliği sağlamak için önemli bir görev üstlendiklerini göstermektedir.

Ebû Hafs Ömer es- Sühreverdî'nin fütüvvetnamesinin teşkilata giriş kaideleri arasında “ *fütüvvet kadehinden içme, seravil giyme*” şartı getirmesi, bazı fütüvvetnamelerde “*şalvar giymeye*” dair fasılların açılmasına neden olmuştur. Bundan dolayı şalvar, ahilerin en önemli kıyafetleri arasına girmiştir.³¹⁰ Ahilerin şalvar giymesi, dünya içinde kalmayı ve dünyayla mücadeleyi sembolize etmektedir.³¹¹ Alâaddevle Simnani'ye ait fütüvvetnamede, fütüvvette şalvar giymenin ayıpları örteceği nefsi şehvetten men edeceği belirtilmiştir.³¹² Şalvarlarının üstüne bellerine üçgen şekline getirilmiş destarçe (kuşak) bağlarlardı. Onun üzerinede kama geçirirlerdi. Türksultanlarının şed (kuşak) adı verilen kemer bağladıkları, altınada kılıç ve kama taktıklarını³¹³, bunları da hâkimiyet alameti olarak kabul ettikleri bilinmektedir. Ahilerin bu tarz giyinişleri seğmen denilen Ankara bölgesi kıyafetine çok benzemektedir.³¹⁴

³⁰⁷ Kalansüve “tepesi sivri keçe külah”, Bkz.; Çağatay, *a.g.e.*, s. 105.

³⁰⁸ Arşının Arapçasıdır. Anlamı ise, kol, insanın dirseğinden elinin orta parmağının ucuna kadar olan kısmını ifade eden "zirâ", ıstılahta, eskiden kullanılan bir çeşit uzunluk ölçüsü biriminin adıdır. Günümüzde kabul edilen ondalık sisteme dayalı santimetre, metre gibi ölçülere göre, bir zirâ' 64 cm.'dir. Bkz. Erkal, Mehmet, “Arşın”, *DİA*, III, s. 413.

³⁰⁹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 314.

³¹⁰ Sarıkaya, M. Saffet, *XIII- XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnamelere Göre Dinî İnanç Motifleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2002, s. 159-176.

³¹¹ Gölpınarlı, Abdülbaki, “İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları”, *İÜFM*, XI, 1949, s. 38.

³¹² Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 39.

³¹³ Alaî, Muhammed, *Menâkab-ı Şeyh Evhadü'd-Dîn-i Kirmânî*, (çev.. Mikail Bayram), Kardelen yay., İstanbul, 2005, s. 60.

³¹⁴ Eröz, Mehmet, *Millî Kültürümüz ve Meselelerimiz*, Doğuş Yayınları, İstanbul, 1983, s. 86.

İbn Battûta, Konya ahilerinden bahsederken sûfiyyenin hırka giymesi gibi ahilerin de şalvar giydiklerini belirtmesi şalvarın ahilere özel bir kıyafet olduğunu göstermektedir.³¹⁵

İbn Battûta'nın verdiği bilgiler ile fütüvvetnamelerde yer alan bilgiler örtüşmekte ve ahilerin şalvar giymelerinin bir kurala bağlandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca İbn Battûta'nın karşılaştığı gençlerin kılıç kuşanmış olmaları, ahiliğin bağımsız bir yapıyı temsil ettiğini ortaya koymaktadır.

İbn Battûta'nın aktardığı: “... sırtlarına kaban elbise giymişler” cümlesinden, ahilerin kendilerine has bir hırka giydiği anlaşılmaktadır. Genelde tasavvuf mensuplarının elbisesi olan hırka, ahilerinde asli elbiselerinden biridir. Evhadüddün- Kirmanî menakıpnameğine göre “*hırka giymek*” mürit olmak anlamına gelmektedir.³¹⁶ Eğer talebeye kimden hırka giydin diye sorulursa, hocası soruluyor demektir.³¹⁷

Seyahatnâmedeki bilgilerden ahilerin çok süslü giyinmedikleri ve ziynet eşyası kullanmadıkları anlaşılmaktadır. İbn Battûta'nın Antalya'da karşılaştığı birahiyi anlatırken kullandığı “*Üzerinde eski bir elbise vardı.*”³¹⁸ cümlesinden ahilerin sade elbiseler giydiklerini anlaşılmaktadır.

3.1.7.6. Ahilerin Ahlâkî Özellikleri

İbn Battûta, gittiği yerlerdeki zaviyelerinin ve ahilerin cömertliklerinden oldukça etkilenmiş ve gittiği yerlerde ilk gördüğü kişilere, ahi zaviyesine mensup olup olmadığını sormuştur.³¹⁹ İbn Battûta, bu cömert ve eli açık kişiler için dua etmeyi de ihmal etmemiştir.

“*Hak Te'âlâ, cömert ve âl'i cenâb olan, yabancılara şefkati ile iyilikseverliği son derece yüksek olan ve misafirlere lütuf ile mu'âmele ederek sevgisini ve ikramını açığa vurma hususunda*

³¹⁵ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 322.

³¹⁶ Alaî, Muhammed, *a.g.e.*, s. 128.

³¹⁷ Alaî, Muhammed, *a.g.e.*, s. 211. ; Karakök, *a.g.m.*, s. 93.

³¹⁸ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 313.

³¹⁹ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 329-344.

*merhametini, karşılık gözetmeden iyilik yapmayı ortaya koyan bu insanlara hayır ile mükâfât buyursun.*³²⁰

Ahilerin örf ve adetlerinde, fakirlere, misafirlere yemek yedirmek ve onların ihtiyaçlarını karşılamak önemli bir yer tutmaktadır. “*İnsanların en hayırlısı, insanlara en hayırlı olanıdır.*” mesajı ahi kültürünün temelini oluşturmaktadır. Ahilikte yardım etme duygusu zevkle yapılan bir iş olarak karşımıza çıkmaktadır.³²¹

Ahi ahlakının detayları fütüvvetnamelere yazılmış ve bunlar birer ders şeklinde öğretilmiştir. Bu detaylar Fütüvvetnâmelerin çoğunda Ahilik yolunun vazgeçilmez şartları olarak tavsif edilerek, nasihat şeklinde hülâsa edilir. Gülşehrî bunları şöyle nazmeder:

Altı şartı var fütüvvet yolunun
Üçü açık üçü bağlıdır onun
Kapısı ve alını ve sofraya bağı
Ol üçü açıktır budur sözün sağı
Ol kim üçü bağlıdır evvel dili
Gözü bağlı dahi artırır yolu
Hem beli dahi bağlı gerek
Ki haram odunda yanmaya yürek.³²²

İbn Battûta, ahileri umumi olarak tanıttığı bölümlerde, ahilerin misafirleri ağırlamanın ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmenin yanında: “*Zorbaların hakkından gelmek, onları yok etmek, zalim ve edepsiz tabakasıyla bunlara katılan şirretleri katledip ortadan kaldırmak hususunda bunların dünyada benzeri yoktur.*” demektedir.³²³

³²⁰ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 349.

³²¹ Gülvahaçoğlu Adil, *Ahi Evran Veli ve Ahilik*, Memleket Yay., Ank., 1991, s. 254.

³²² Gülşehrî, *Mantıku't-Tayr.*, (çev. A. Sırrı Levend), TTK, Ankara, 1957, s. 199.

³²³ İbn Battûta, *a.g.e.*, s. 312.

Ahilerin kötülükler karşısında durdukları gibi aynı zamanda kötülükleri ortadan kaldırmaya, böylelikle de toplum huzur ve güvenliğini sağlamaya çalıştıkları, İbn Battûta'nın anlatımlarından anlaşılmaktadır. Ahiliğin temel görevleri arasında: fetihlere katılmak, içeride huzur ve güveni sağlamak diğer taraftan da Anadolu'nun İslamlaşmasına katkıda bulunmaktır.³²⁴ Ahilerin askerî teşkilatlara benzer silahlı teşkilatları da vardı. Ancak bunlar ordu kuvveti olmayıp mahalli muhafaza kuvveti şeklinde örgütlenmişlerdir.³²⁵

İbn Battûta'nın verdiği bilgiler doğrultusunda ahinin sofrası ve eli açık, güler yüzlü ve şefkatli, kimseye kötü gözle bakmayan aynı zamanda başkasına yapılan kötülüğünü de önlemeye çalışan kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Ahilerin birer meslek sahibi olması toplum içerisinde örnek teşkil etmelerine olanak sağlamıştır. Böylece toplumsal manada da bir ahlaki gelişim sağlanmıştır.

³²⁴ Anadol Cemal, *Ahîlik Kültürü ve Fütüvvetnameler*, KTBY., Ank., 2001, s. 86.

³²⁵ Uzunçarşılı İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, TTK Ankara, 1967, s. 204; Güllülü, Sabahattin, *Ahi Birlikleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1977, s. 82-83.

SONUÇ

İbn Battûta hac seyahati için çıktığı yolculuğunda pek çok yer gezmiş ve buralara dair notlarını bir araya getirerek önemli bir eser vücuda getirmiştir. Gezdiği yerlerin coğrafyası, ekonomisi ve toplumsal yaşamlarına dair ayrıntılı bilgiler vererek toplumsal araştırmalara dair önemli bir kaynak oluşturmuştur.

İbn Battûta, hemen hemengittiği her yerde şehirler, çarşılar, kaleler, mescitler ve yöre halkı hakkında bilgiler vermiştir. Bu bilgiler bazen kısa notlar şeklinde karşımıza çıkarken bazen, de detaylı bir anlatım olarak karşımıza çıkar.

İbn Battûta, XIV. yüzyıl Anadolu sosyal-kültürel ve ekonomik hayatına dair önemli bilgiler aktarmaktadır. Eserde, sosyal, dini, kültürel ve iktisadi hayata dair örnekler ve gözlemler, dönemin kültürel hayatına dair önemli ipuçları vermektedir.

İbn Battûta'nın seyahatnamesi eleştirilere maruz kalmasına rağmen, seyahatnamede verilen bilgilerin başka kaynaklarla tutarlı olmasından dolayı güvenilir bir kaynaktır. Seyahatnamenin güvenilir olması İbn Battûta'yı ortaçağın en büyük Müslüman seyyahı konumuna getirmiştir. Seyahatname bu yönüyle, araştırmalarda sıkça kullanılan bir kaynak haline gelmiştir.

İbn Battûta'nın, Anadolu seyahati sırasında ziyaret ettiği şehirlerin iktisadî, dini, sosyal ve ilmî müesseselerine dair verdiği bilgiler XIV. yüzyıl araştırmalarına kaynaklık etmektedir. Gezdiği şehirlerin coğrafyaları hakkında aktardığı notlar insanların yaşayışını, ticari hayatlarını ve tarımsal faaliyetlerini ortaya çıkarmaktadır. Seyyahın aktarmış olduğu bu bilgiler, günümüz ticari hayatının ve kültür hayatının nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır. Seyahatnamede ele alınan bazı kültür değerlerinin ise yeni formlarla varlığını devam ettirdiğini görmekteyiz. Bayramlardan önce mezarlığa gidilmesi, hamam âdeti, misafirperverlik vb...

İbn Battûta, Anadolu'yu anlatırken ahiler konusuna ayrıca değinmiş ve ahilere dair orijinal bilgiler aktarmıştır. Ahilerin yaşayışı, dini hayatları, giyim-kuşamları, toplumsal önemleri hakkında bilgiler vererek, Anadolu'da ahiliğin ne derece geliştiğini ve ahiliğin Anadolu için önemini ortaya koymuştur.

Seyahatnâmede beylere ve hükümdarlara yer verilmiş olması dönemin siyasi durumuna ışık tutmakla birlikte Anadolu'da yaşanan çok yönlü hayatla ilgili bilgiler de vermektedir. Beylerin ve hükümdarların din adamlarına verdikleri önem XIV. yüzyıl Anadolu'sunda ilmî hareketlerinin durumu hakkında bize fikir vermektedir.

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı, Orhan, “Türklerde Yağmur duası, Taş ve Kuru Kafa Motifleri”, *Antoloji*, Ankara 1978, s. 1-40.
- Açıkel, Ali, “Osmanlı Dönemi’nde Tokat Kazasında Ahiler ve Ahi Zaviyeleri” , *I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, I, 2011, s. 1-21.
- Akdağ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi* , Cem Yayınevi, İstanbul, 1995.
- Alaî, Muhammed, *Menâkıb-ı Şeyh Evhadü'd-Dîn-i Kirmânî* ,(çev. Mikail Bayram), Kardelen yay., İstanbul, 2005.
- Anadol Cemal, *Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler*, KTBY., Ankara, 2001.
- Aydın, Dicle; Okuyucu, Ebru, “Yeniden Kullanıma Adaptasyon Ve Sosyo-Kültürel Sürdürülebilirlik Bağlamında Afyonkarahisar Millet Hamamının Değerlendirilmesi”, *MEGARON, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-Dergisi*, 2009, s. 35-44.
- Aydın, Mehmet Âkif – Hamîdullah, Muhammed, “Köle”, *DİA*, 26, s. 237-246.
- Aykut, A. Sait, "İbn Battûta", *DİA*, İstanbul, 2009, XIX, s. 361-368.
- Bakır, Abdulhalik, “Ortaçağ İslam Dünyasında Madenler ve Maden Sanayii”, *Belleten*, Ankara, 1998, C. LXI S. CCXXXII.

- Bakır, Abdulhalik, "Ortaçağ İslam Dünyasında Dokuma Sanayi" *Bellekten*, Ankara, 2001.
- Balcıoğlu, Tahir Harimi, *Türk Tarihinde Mezhep Cereyanları*, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1940..
- Barkan, Ömer Lütfi, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir iskân ve Kolonizasyon Metodu olarak Vakıflar ve Temlikler İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *Vakıf Dergisi* ,II, Ankara, 1942,279-304
- Başa, Banu. A., 'Türk Hamam Kültürünün Spa ve Wellness Mekânlarının Tasarımına Etkileri', *Journal of World of Turks*, 1, 2009, s. 207-220
- Başbuğ, Hüseyin, "Aşiretlerimizde At Kültürü", *Türk Dünya Araştırmaları*, İstanbul 1986, s. 1-99
- Bayat, Fuzuli, "Türklerde Cenaze Törenleri Bağlamında Mevlid Okuma Geleneği" *Manas Sosyal Bilimler Dergisi*, KTMÜ, 2008, 19, s. 147-155
- Baykara, Tuncer, "Ulu cami: Selçuk Şehrinde İskânı Belirleyen Bir Kaynak Olarak". *TTK, Bellekten*, 1996, C. LX, s. 33-57
- Cahen, Claude, "13. Yüzyılın Başında Anadolu'da Ticaret", *Cogito/Selçuklular*, 29, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2012, s. 132-144.
- Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (çev. Erol Üyepazarcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002.
- Candan, Ergun, *Türklerin Kültür Kökenleri*, İstanbul 2006.
- Cantay, Gönül, "Anadolu Türk Beylikleri Sanatı", *Türkler*, 8, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 24-46.
- Carım, Fuad, *Marco Polo ve İbn Battûta*, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1966.
- Coşkun, Menderes, "Seyahatnâme", *DİA*, İstanbul, 2009, C. XXXVII, s. 13-16
- Çağatay, Neşet, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, TTK, Ankara, 1997.

- Çakmakcı, Cevdet, “İbn Battûta Seyâhatnâme’sinde Türkçe Kelimeler”, *AÜİFD*, I, 2006, s. 159-168
- Çetin, Abdülbaki, “On Dördüncü Yüzyıla Ait Anonim Hadis Kitabı Olarak Bilinen Türkçe Eser Üzerine”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 19, 2006, s. 109-123
- Çetin, Osman, *Anadolu’da İslamiyetin Yayılması*, Marifet Yayınları, İstanbul 1990.
- Çınar, A.A., *Türklerde At ve Atçılık*, Ankara ,1993.
- Çiftçi, Cafer, “XIV. Yüzyılda Anadolu’da Uç Beyliklerinin Siyasî ve İktisadî Faaliyetleri”, *Türkler*, 7, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 393-406.
- Darkot, Besim, “Kayseri”, *MEBİA*, 6 , MilliEğitim Basımevi, İstanbul, 1987, s. 717-728.
- Develi, Hayati, “Dua ve Yas Motifi Olarak “baş aç-” Tabiri”, *İÜ Türkiyat Mecmuası*, XX/1996, s. 85-111.
- Doğan, Neriman Ş., “Ortaçağ’da Anadolu’nun Eğitim Mekânları: Selçuklu Medreseleri- Darüşşifalarından Örnekler”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, Ankara, 2013, s. 429-443.
- Duman, Tayyip, “Ahiliğin Eğitim Anlayışı ve Uygulamaları”, *II. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu 19-20 Eylül 2012 Bildiriler*, I, 2012, s. 181-190.
- Eflaki, Ahmed, , *Âriflerin Menkıbeleri*, (Trc. Tahsin Yazıcı), Kabalcı Yayınları, II, İstanbul, 2001.
- Erdoğan, M. Akif, “Karaman Vilayeti Zaviyeleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, IX, 1994, s. 89-158.
- Ergun, S. Nüzhet, *Bektaşî Şairleri*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1957.
- Erkal, Mehmet, “Arşın”, *DİA*, III, s. 411-413.
- Eröz, Mehmet, *Millî Kültürümüz ve Meselelerimiz*, Doğuş Yayınları, İstanbul, 1983.

- Eyice, Semavi, *İlk Osmanlı Devrinin Dini - İçtimai Bir Müessesesi: Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler*, Sermet Matbaası, İstanbul, 1963.
- Faruk Sümer, "Anadoludaki Türk Halıcılık Tarihine Dair En Eski Bilgiler", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Ankara, 1984, s. 44-51.
- Fındıkoğlu, Ziyaaddin F., "Millî Kültüre Dair", *Kültür Haftası Dergisi*, 13, 1936.
- Fındıkoğlu, Ziyaaddin F., "Kültüre Dair", *Türk Yurdu*, 253, 1956, s. 571-574.
- Göde, Kemal, *Türk İslam Kültür ve Medeniyet Tarihi*, Kayseri 1992.
- Gölpınarlı Abdülbaki, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1992.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *100 Soruda Tasavvuf*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1985.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, "Kızıl-Baş", *MEB, İslam Ansiklopedisi*, 1993, C.6, 789-795.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, "Burgâzî ve Fütüvvetnâmesi", *İÜİFM*, XV, 1953-1954, s. 73-153.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, "İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları", *İÜİFM*, XI, 1949, s. 3-354.
- Güllülü, Sabahattin, *Ahi Birlikleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1977.
- Gülşehrî, *Mantıku't-Tayr*, (çev. A. Sırrı Levend), TTK, Ankara, 1957.
- Gülvahaboğlu Adil, *Ahi Evran Veli ve Ahilik*, Memleket Yay., Ank., 1991.
- Gündüz, Tufan, "Konar-Göçerlik", *DİA*, C. 26, s. 161-163.
- Güneş, Ahmet, "16. Yüzyılda İznik'te Zaviyeler ve Gelir Paylaşımı", *DTFC Tarih Araştırmaları Dergisi*, 23/36, Ankara, 2004, s. 123-150.
- Güray, Cenk, "Anadolu'da İnanç ve Müzik İlişkisi", *Folklor-Edebiyat Dergisi*, Mart, 2009.
- Güray, Cenk, "Semâ'dan Semâh'a Bir Sonsuz Devir", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Araştırma Dergisi*, 56, 2010, s. 119-152.

- Güven, İsmail, “Türkiye Selçukluları’nda Medreseler”, *AÜEBFD*, 31, Sayı 1, Ankara, 1998, s. 125-146.
- Güzel, Abdurrahman, *Tekke ve Zaviyelerin İslam Düşüncesindeki Yeri ve İlgası*, Ankara, 1992.
- Hitti, Philip K., Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları*, İstanbul, 2011.
- İbn Battûta, Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta et-Tancî, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, (çev. A. Sait Aykut(, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2010.
- İbn Battûta, *Seyahat-nâme-i İbn Batuta*, (çev. Mehmet Şerif), Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1333-1354.
- İbn Haldun, *Mukaddime I*, (haz. Süleyman Uludağ), Dergah Yay., İstanbul, 2007.
- İnan, Abdülkadir, “Türk Şamanizmi Hakkında”, *Makaleler ve İncelemeler, I*, Ankara 1998, s. 389-396.
- İnançalp, M.Cevdet, *Zeyl Ala Fasl (el-Ahiyyetu’l-Feteyan) et-Turkiyye Fi Kitabi’r Rihle İbn Batuta*, Ülkü Matbaası, İstanbul, 1932.
- Kafesoğlu, İbrahim, “İbn Battûta”, *İslam Ansiklopedisi*, 6, İstanbul 1977,s. 708-711.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, TTK, Ankara 1977.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*, İstanbul 1970.
- Kalafat, Yaşar, “Türk Halk İnançlarında Ters Motifi (Prof. Dr. Abdurrahman Çaycı’ya Armağan), Ankara 1995, s. 15-19.
- Kansu, Nafi Atuf, *Türkiye Maârif Tarihi Hakkında Bir Deneme*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul, 1930.
- Kaplan, Mehmet, *Türk Milletinin Kültürel Değerleri*, İstanbul 1977.
- Kara, Mustafa, *Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergah Yay., İstanbul, 1977.

- Kara, Seyfullah, *Selçuklular'ın Dini Serüveni / Türkiye'nin Dini Yapısının Tarihsel Arka Planı*, Şema Yayınları, İstanbul, 2006.
- Karakök, Tuncay, “ Candaroğulları Beyliği Döneminde Sosyo-Kültürel Hayata Dair Bir Değerlendirme”, *Kuzey Anadolu'da Beylikler Dönemi Sempozyumu Bildiriler*, (ed. Halil Çetin), Çankırı Karatekin Üniversitesi Yay., Çankırı, 2012, s. 1091-1106.
- Kaya, Doğan, *Anonim Halk Şiiri*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.
- Kayaoğlu, İsmet, “ Anadolu Selçukluları Devrinde Ticari Hayat”, *AÜİFD*, 24, s. 359-374.
- Kayhan, Hüseyin, “Ladik Beyliği (1261-1403)”, *Türkler*, VI , Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 763-770.
- Kazıcı, Ziya, *İslâm Müesseseleri Tarihi*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1996.
- Kemaloğlu, Muhammet, *XI.-XIII. Yüzyıllarda Anadolu'da İslâmiyet*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012.
- Kientz, Friedrich Karl, “Osmanlılardan Önceki Anadolu Türklerinin Politik ve Kültür Bakımından Dünya Tarihindeki Önemi” (çev. Mithat San), *Bellekten*, Ankara, 1986, s. 279-290.
- Koca, Salim, “Türkiye Selçuklu Sultanlarının İzledikleri Ekonomik Politikalar”, *Türkler*, VII,2002, s. 344-353.
- Koca, Salim, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2011.
- Koprıman, Kazım Yaşar, “Memlûk Kaynaklarına Göre XV. Yüzyılda Kastamonu ve Çevresi”, *Prof. Dr. Kâzım Yaşar Koprıman Makaleler*, (Haz. E. Semih Yalçın - Altan Çetin), Berikan Yayınevi, Ankara 2005, s. 281-302.
- Köprülü, Fuad, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, TTK. Yayınları, Ankara, 1988.

- Köprülü, Fuad, “Anadolu Selçuklularının Yerli Kaynakları”, *Belleten*, VII, 1947, s. 421-425.
- Köprülü, Fuad, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*, TTK, Ankara, 1993.
- Köprülü, M. Fuad, “Selçukiler Zamanında Anadolu'da Türk Medeniyeti”, (çev. Tülay Metin), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 26, S. 1, 2011 Temmuz, s. 201-233
- Köymen, Altay, “Türkiye Selçukluları Devletinin Ekonomik Politikası”, *Belleten* Ankara, 1986, s. 613-620.
- Kuran, Abdullah, “Anadolu Selçuklu Ulucamileri”. *IV. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri*, 1994.
- Memiş, Abdurrahman, “Osmanlı'da Tekkeler, Sosyal Fonksiyonları ve İstanbul'da Halidi Tekkeleri”, ed. G. Eren, *Osmanlı*, 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 512-520.
- Ocak, A. Yaşar ve Faroqhi, Suraiya, “Zaviye”, *İ. A. MEB*, 13, 1985, s. 468-476.
- Ocak, A. Yaşar, “Zaviyeler” *Vakıflar Dergisi*, C. XII, 1978, s. 247-269.
- Ögel, Bahaeddin, ”Türk Ailesinde Kadın”, *Tercüman Kadın Ansiklopedisi*, I, İstanbul 1984, s. 76-86.
- Önder, Mehmet, *Mevlânâ Şehri Konya*, Konya, 1962.
- Özbek, Süleyman, “Türkiye Selçuklularında Kültürel Hayat (Mevlânânın Fihi Mafih ve Mesnevisine Göre)”, *Afyon Kocatepe Ün. Sosyal Bilimler Dergisi*, III, 2001, s. 42-60
- Özkan, Mustafa, “Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Ortaya Konan Tercümelerin Türk Diline Etkisi”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 3, İstanbul, 2011, s. 1-64.
- Özköse, Kadir, “İbn Battûta Seyahatnâmesi Bağlamında Çankırı, Kastamonu ve Sinop Zaviyelerinin Sosyo-Kültürel Dinamikleri”, *Kuzey Anadolu'da Beylikler Dönemi Sempozyumu Bildiriler*, (Ed. Halil Çetin), Çankırı Karatekin Üniversitesi Yay., Çankırı, 2012, s. 35-40.

- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, MEB Yay., İstanbul, 1993.
- Parmaksızoğlu, İsmet, *İbn Battuta Seyahatnâmesinden Seçmeler*, MEB Yayınları, İstanbul 1971.
- Polat, M. Sait, “Selçuklu Türkiyesi'nde Ticaret”, *Türkler*, VII. , Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 375-385.
- Reşat Genç, “Karahanlılar Devri Kültürü”, *Tarihte Türk Devletleri*, I, Ankara, 1987 s. 283.
- Roux, Jean-Paul, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, (çev. Aykut Kazancıgil), İşaret Yayınları, İstanbul 1994.
- Salman, Fikri, “Türk Kumaş Sanatında Görülen Geleneksel Kumaş Çeşitlerimiz”, *Sanat Dergisi*, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, VI, Erzurum, 2004, s. 13-42.
- Sarıkaya, M. Saffet, *XIII- XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnamelere Göre Dinî İnanç Motifleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2002.
- Sümer, Faruk, “Türkiye Kültür Tarihine Umumi Bir Bakış”, *DTCFD*, XX, Ankara, 1962, s. 213-244.
- Sümer, Faruk, *Türklerde Atçılık ve Binicilik*, T.D.A., İstanbul, 1983, s. 2-24.
- Şeker, Mehmet, “İbn Battûta'ya Göre Denizli'nin Sosyal ve İktisadî Hayatı”, *Türk Dünyası Araştırma Dergisi*, Nisan, 1989, s. 93-102.
- Şeşen, Ramazan, *İbn Fazlan Seyahatnâmesi*, Bedir Yayınevi, İstanbul 1995.
- T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi*, II, Ankara, 1992.
- Taneri, Aydın, *Türk Devlet Geleneği*, Ankara, 1975.
- Tarım, C. Hakkı, *Tarihte Kırşehir- Gülşehri ve Babailer- Ahiler- Bektaşiler*, Yeniçağ Matbaası, İstanbul, 1948.

- Tekin, Başak B., “Anadolu Selçuklu Kültürünü Anlamak: Sanat Tarihi Açısından Bir Değerlendirme”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,32, Kayseri, 2012, s. 21-32.
- Tızlak, Fahrettin, “Osmanlılardan Önce Türklerde Madencilik”, *Türkler*, VII, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 407-414
- Togan, Z. V., “Reşideddin’in Mektuplarında Anadolu’nun İktisadî ve Medenî Hayatına Ait Kayıtlar” *İÜİFM*. İstanbul, 1955 , XV / 1-4, s. 33-50.
- Togan, Zeki Velidi, *Türk Umumî Tarihine Giriş*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1981.
- Topal, Mehmet - Çolak, Kamil, “Osmanlı Devleti’nde Ahilik ve Ahi Zaviyeleri”, *Doğu Batı*, 53, Ankara, 2010, s. 403-433.
- Turan Osman, “Selçuklu Devri Vakfiyeleri I”, *Bellekten*, XI/42, s. 197-205.
- Turan, Osman, “Celâleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri”, *Bellekten*, 45/ XII, 1948,s. 17-171.
- Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1969.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Sivas Şehri*, TTK Basımevi, Ankara, 1951.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2010.
- Turan, Osman, *Tarihî Akışı İçinde Din ve Medeniyet*, Boğaziçi Yay, İstanbul, 1998.
- Turan, Osman, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi II*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993.
- Turan, Şerafettin, *Türkiye - İtalya İlişkileri I / Selçuklular' dan Bizans'ın Sona Erişine Kadar*, KTBY, Ankara, 2000.
- Türk Dünyası El Kitabı/1*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 2001.
- Uludağ, Süleyman, “Ağıt”, *DİA*, I, Ankara 1988, s. 470-472.

- Uludağ, Süleyman, *İslam Açısından Müzik ve Semâ*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2004.
- Umar, Bilge, *Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi-Türkiye Türklerinin Oluşması-*, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1998.
- Uzunçarşılı İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, TTK Ankara, 1967.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Anadolu Beylikleri*, TTK, Ankara, 1969.
- Ülgen, Ali Sami, “Hamam”, *MEBİA*,V, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1987, s. 174-178.
- Ünver, Süheyl, “İlimler Tarihimizde Aydınöğlü İsa Beyle Şahsına Ait Mecmuanın Ehemmiyeti Hakkında”, *Bellekten*, 95, TTK, Temmuz-1960, s. 447-455.
- V. Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti*, Çev. Azer Yaran, Onur Yayınları, Ankara, 1988.
- Waines, David, *İbn Battûta'nın Destansı Seyahati -Bir Ortaçağ Maceraperestinin Sıradışı Hikayeleri-*, (çev. Ebru Kılıç), Alfa Basım ve Yayım, İstanbul, 2012.
- Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001.
- Yavuz, Nuri, *Anadolu Beylikler Dönemi – Siyasi, Tarih- Kültür-*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2010.
- Yazıcı, Hüseyin, “Seyahatnâme”, *DİA*, İstanbul, 2009, s. 9-11.
- Yıldız, Hakkı Dursun, “Abbasiler”, *DİA*, I, İstanbul, 1988, s. 31-48.
- Yiğit, İlker, “XVI. Yüzyıl Türkiyesi'nde Ahi Adlı Zaviyelerin Dağılışı” , *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/5 Spring 2013, p. 959-973, ANKARA-TURKEY, s. 959-973
- Yinanç, M. Halil, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I; Anadolu'nun Fethi*, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul, 1944.

Yörükan, Beyhan, “İslam Sanatında Haşhaş ve Hint Keneviri Motifleri”, *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, 5, Ankara, 1982, 463-484.

Yücel, Yaşar, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*, TTK, Ankara, 1991.

ÖZET

İBN BATTÛTA'YA GRE ANADOLU KÜLTÜR HAYATI

KARAMAN Suat

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Seyfullah KARA

İbn Battûta gezdiği ülkelerin ve şehirlerin inançlarını, toplumsal yaşayış ve âdetlerini, doğal güzelliklerini ve kurumlarını başarıyla ele almış ve seyahatnâmesini oluşturmuştur. Hac görevini yerine getirmek ve eğitimini ilerletmek amacıyla çıktığı yolculuğu sırasında bilginlerle karşılaşmış ve bu düşüncesini gerçekleştirmiştir. Gezdiği yerlerin coğrafyası, ekonomisi ve toplumsal yaşamlarına dair ayrıntılı bilgiler vererek toplumsal araştırmalara dair önemli bir kaynak oluşturmuştur. Seyahatnâmede yer alan bilgilere başka kaynaklarda yer verilmesi seyahatnâmede yer alan bilgileri doğrulamakta ve seyahatnâmeyi tarihi bir eser konumuna getirmiştir.

Anadolu seyahati sırasında ziyaret ettiği şehirlerin iktisadî, dini, sosyal ve ilmî müesseselerine dair verdiği bilgiler XIV. yüzyıl araştırmalarına kaynaklık

etmektedir. Gezdiği şehirlerin coğrafyaları hakkında aktardığı notlar insanların yaşayışını, ticari hayatlarını ve tarımsal faaliyetlerini ortaya çıkarmaktadır.

İbn Battûta Anadolu'yu anlatırken ahiler konusuna ayrıca değinmiş ve ahilere dair orijinal bilgiler aktarmıştır. Ahilerin yaşayışı, dini hayatları, giyim-kuşamları, toplumsal önemleri hakkında bilgiler vererek Anadolu'da ahiliğin ne derece geliştiğini ve ahiliğin Anadolu için önemini ortaya koymuştur.

Arşiv Kayıt Bilgileri :

Tezin Adı : İbn Battûta'ya Göre XIV. Yüzyıl Anadolu Kültür Hayatı

Tezin Yazarı : Suat KARAMAN

Tezin Danışmanı : Prof. Dr. Seyfullah KARA

Tezin Konumu : Yüksek Lisans / Doktora

Tezin Tarihi : 25 Aralık 2014

Tezin Alanı :Tarih

Tezin Yeri : KBÜSBE - KARABÜK

Anahtar Sözcükler: Kültür, Anadolu, Seyahatnâme, Ahi, Gezgin

ABSTRACT

ACCORDING TO IBN BATTÛTA XIV. CENTURY ANATOLIAN CULTURE LIFE

KARAMAN Suat

Master Thesis, Department of History

Advisor : Prof. Dr. Seyfullah KARA

Ibn Battuta has addressed the countries and cities which he went, and their transportation and communications, natural beauty and their institutions, social life and habits and their faiths in his work. He successfully dealt with all these things at a time when transportation and communication limited. He went out his journey to fulfil the task of Pilgrim and with the purpose of improving his education. During his trip he met wise and fulfilled his aim. He provided detailed information about geography and economy of the places visited. With this aspect, it has been an important source of social research. The information containing in the back of travels (seyahatnâme) has become a major source for the other sources.

During the trip to Anatolia, he gave information about economic, religious, social and scientific institutions of the cities which he visited, and it became a source got the XIV th century researchers. He revealed information about geography people living on, commercial lives and agricultures activities.

Recounting Anatolia Ibn Battuta touched the plot of Akhism and also gave important information about Akhists. He explained their religious life, clothing style, and how the Akhism spreads int Anatolia and also he revealed the importance of Ahi for Ahi for Anatolia.

Archive Record Information :

Thesis Name : ACCORDİNG TO IBN BATTÛTA XIV.
CENTURY ANATOLIAN CULTURE LIFE

Author : Suat KARAMAN

Advisor : Prof. Dr. Seyfullah KARA

Thesis Type : Master Thesis

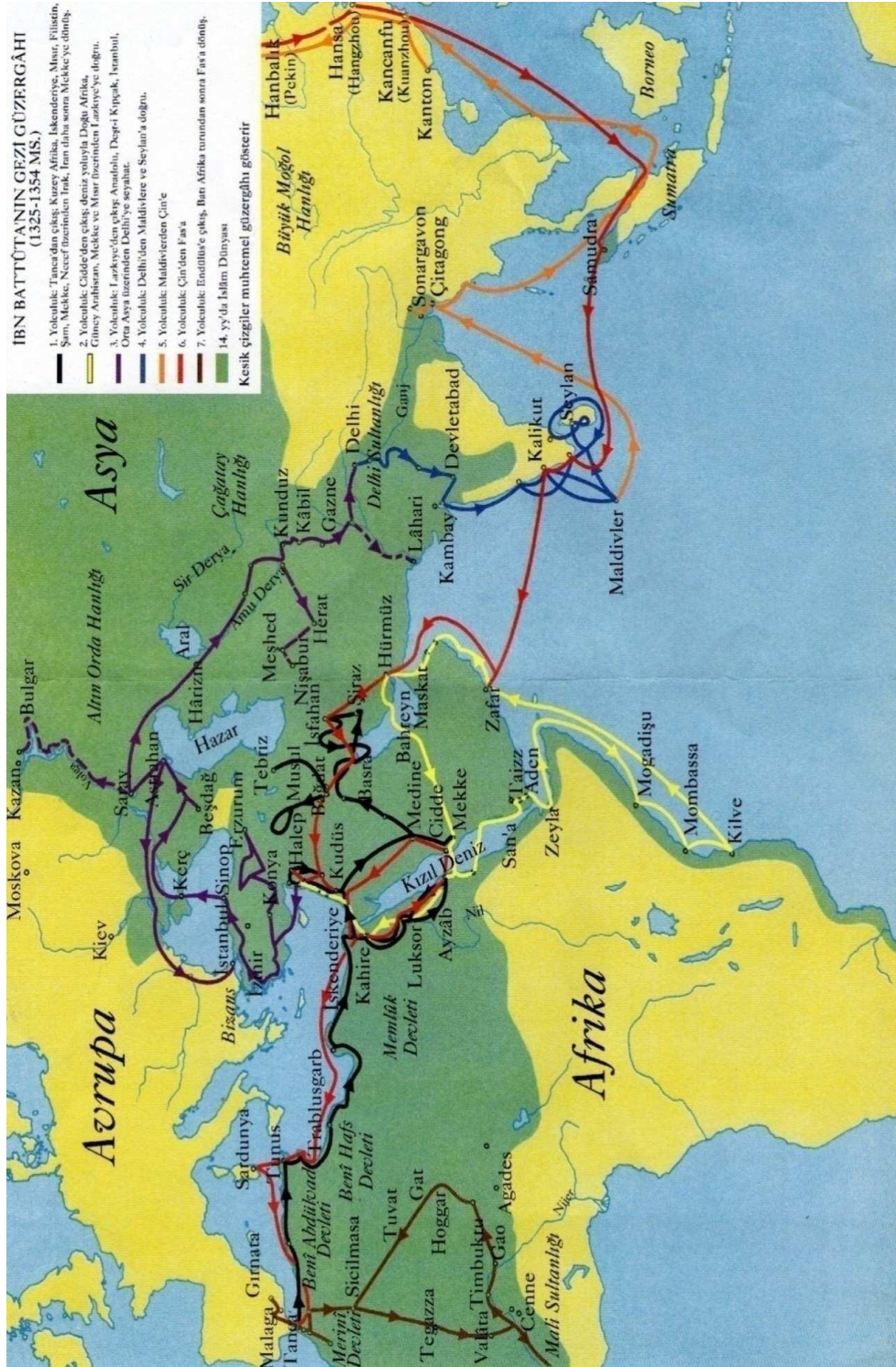
Date of Thesis : 25.12.2014

Place of Thesis : Department of History

Keywords : **Culture, Anatoli, Seyahatnâme, Akhism**

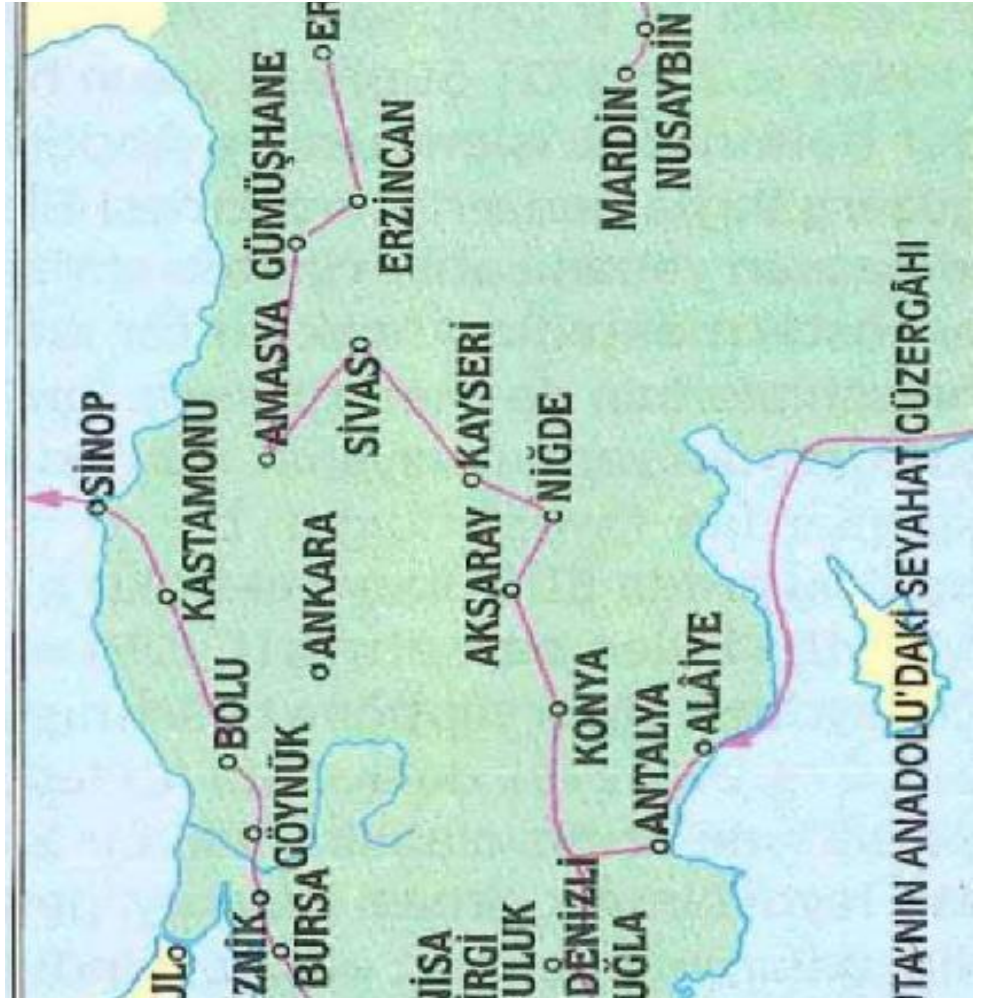
EKLER

EK 1: İbn Battûta'nın Yol Haritası³²⁶

EK 2: İbn Battûta'nın Anadolu Yol Haritası³²⁷

³²⁶ Aykut, A. Sait, "İbn Battûta", DİA XIX, İstanbul, 2009, s. 366

³²⁷ Aykut, A. Sait, "İbn Battûta", DİA XIX, İstanbul, 2009, s. 366